

T.C.

**NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

AFGANİSTAN'DA GÖÇ SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Ahmad Jawid OBAYD**

**Niğde
Haziran, 2020**

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

AFGANİSTAN'DA GÖÇ SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Ahmad Jawid OBAYD

Danışman

Dr. Öğr Üyesi: Abdullah KARATAŞ

Üye: Prof. Dr. Hüseyin ÖZGÜR

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Hava TAHTALIOĞLU

Niğde

Haziran,2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Afganistan’da Göç Sorunu” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiği ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 29/06/2020

(İmza)

Ahmad Jawid Obayd

ÖNSÖZ

Son yıllarda Afganistan’da göç sorunu gün geçtikçe artmakta olup, gerek genç gerekse yaşlı nüfusun ülkeyi terk etmeye başladıkları görülmektedir. Elbette bu durumun ekonomik koşullar ve terör saldırıları başta olmak üzere birçok nedeni bulunmaktadır. Afganistan coğrafyası günümüzde çatışmaların şiddetle devam ettiği bir bölge olma özelliğini sürdürmektedir. Bunun yanı sıra iç karışıklıklar, politik ve ekonomik istikrarsızlıklar da devam etmektedir. Afganistan, küresel barış endeksi değerlerine göre yapılan sıralamada halen son sıralarda yer almaktadır.

Afganistan’da iç göçlerin yanı sıra, 20. yüzyılın başlarından itibaren göç akımı komşu ülkeler olan İran İslam Cumhuriyeti, Pakistan İslam Cumhuriyeti ve Tacikistan’a doğru gerçekleşmiştir. Bununla birlikte 21.yüzyılın başında bu durum değişmiş ve bu göç akımı Türkiye’ye doğru kaymıştır. Türkiye’nin yaşam imkânları ve Avrupa ülkelerine geçişte bir köprü niteliğinde olması, uluslararası korunma arayışında olan Afganların Türkiye’ye göçlerinde etkili olmuştur. Ayrıca göçmenlerin yoğun olarak bulunduğu ülkelerden birisi olan İran İslam Cumhuriyeti’ndeki yaklaşık 3 milyon Afganistan uyruklu göçmenin de Türkiye’ye yöneldikleri bilinmektedir. Bu iki husus birlikte ele alındığında, Afganistan uyruklu göçmenlerin Türkiye’den uluslararası koruma talep etme eğiliminin giderek artabileceği öngörülmektedir.

Yüksek lisans tezi olarak üzerinde çalıştığım bu konu, uzun süreli kaynak araştırmaları sonucunda tamamlanmıştır. Tez kapsamında, Türkiye ve komşu ülkeleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Afganistan’daki göç sorununun kapsamlı bir şekilde ele alındığı bu çalışmanın, literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Bu kapsamlı çalışmayı, yüksek lisans tezi olarak bana tavsiye eden, çalışmanın her evresinde ön çalışmalarımı gözden geçirip çalışmayı baştan sona titizlikle yöneten, görüş ve çalışmalarından sürekli yararlanma olanağı bulduğum tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Abdullah KARATAŞ’a en derin saygılarımı ve sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Özellikle Kamu Yönetimi alanında çalışmalarına destek veren ve bana her konuda yardımcı olan Prof. Dr. Selim KILIÇ hocama da içten teşekkürlerimi sunarım. Son olarak, çalışma sürecinde bana destek veren ağabeyim Naqibullah OBAYD’a, ve Mohammad Anwar HASHEMÎ’ye, manevi desteklerini esirgemeyen aileme, tüm hocalarıma ve dostlarıma sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AFGANİSTAN’DA GÖÇ SORUNU
OBAYD, Ahmad Jawid
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Abdullah KARATAŞ
Haziran 2020, 91 sayfa

Bu çalışmada, Afganistan’daki göç sorunu Türkiye’yi de kapsayacak şekilde incelenmiştir. Afganistan istikrarsızlıklar nedeniyle, yıllardır içeride ve dışarıda göç sorunları yaşamaktadır. Bu bağlamda, insanların göç sorunlarını ve bunların nedenlerini araştırmak gerekmektedir.

Afganistan 20. yüzyılda komşu ülkeler başta olmak üzere dünyanın her yanına göç vermiştir. Afganlar ilk başta göç merkezi olarak Pakistan İslam Cumhuriyeti ve İran İslam Cumhuriyeti’ni tercih etmişlerdir. Daha sonraları ise Türkiye ön plana çıkmıştır.

İnsanlar yaşamış oldukları ekonomik, terör, güvenlik sorunları ve iç çatışmaların etkisiyle ülkelerini terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Diğer taraftan gelişmiş ülkelerdeki müreffeh hayat koşulları, ekonomik olanakları ve güvenlik imkânları da bu ülkelere göçü cazip hale getirmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal çerçevede göç ve göçün türleri ele alınmıştır. İkinci bölümde göçün nedenleri, etkileri ve göç hareketlerinin yapısı örneklerle karşılaştırılmıştır. Üçüncü bölümde ise Afganistan’da göç sorunu, sosyal bakış açısıyla göçün sınıflandırılması ve Afganistan’daki süreç ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Göç, Göç Türleri, Göç Sorunu

ABSTRACT
MASTER THESIS

THE IMMIGRATION PROBLEM IN AFGHANISTAN

OBAYD, Ahmad Jawid

Public Administration

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Abdullah KARATAŞ

June 2020, 91 pages

This study migration issues in Afghanistan was examined in Turkey to include the. Afghanistan has been experiencing migration problems inside and outside for years due to instability. Therefore, it is necessary to investigate the migration problems and causes of people.

Afghanistan migrated all over the world, especially to neighboring countries, in the 20th century. Afghans initially preferred Pakistan and Iran as their immigration center. Later, while Turkey came to the fore.

People have to leave their countries due to the economic, terrorist, security problems and internal conflicts they have experienced. On the other hand, prosperous living conditions, economic opportunities and security opportunities in developed countries make migration to these countries attractive.

In the first part of the study, in the conceptual framework, migration and migration types are discussed. In the second part, the causes, effects and the structure of migration movements are compared with examples. In the third part, the problem of migration in Afghanistan, the classification of migration from a social perspective and the process in Afghanistan are discussed.

Key Words: Afghanistan, Migration, Types of Migration, Immigration Problem

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	2
KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE GÖÇ VE GÖÇÜN TÜRLERİ	2
1.1. GÖÇ KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ	2
1.2. GÖÇ TÜRLERİ	3
1.2.1. İç Göç	3
1.2.2. Dış Göç	5
1.2.3. İşçi Göçü	6
1.2.4. Düzenli ve Düzensiz Göç.....	7
1.2.5. Zorunlu Göç	8
1.2.6. Emek Göçü.....	9
1.2.7. Beyin Göçü	9
1.2.8. Mevsimlik ve Sürekli Göç	11
1.2.9. Mübadele Göçü.....	11
1.2.10. Göçün Yapıldığı Yerin Özelliğine Göre Göç	12
1.2.10.1. Kırdan Kente Göç	12
1.2.10.2. Kentten Kıra Göç	14
1.2.10.3. Kentten Kente Göç	15
1.2.10.4. Kırdan Kıra Göç	15
İKİNCİ BÖLÜM.....	17
GÖÇÜN NEDENLERİ, ETKİLERİ VE DÜNYADA GÖÇ HAREKETLERİ	17
2.1. GÖÇÜN NEDENLERİ.....	17
2.1.1. Kişisel Nedenlere Dayalı Göç.....	17
2.1.2. Siyasal Nedenlere Dayalı Göç	17
2.1.3. Sosyo-Ekonomik Nedenlere Dayalı Göç	18

2.1.4. Sosyo-Kültürel Nedenlere Dayalı Göç	19
2.1.5. Savaş Nedenli Göç	21
2.1.6. Terör ve Güvenlik Nedenlerine Dayalı Göç	22
2.1.7. Çevresel ve İklimsel Nedenlere Dayalı Göç	22
2.2. GÖÇÜN ETKİLERİ	23
2.2.1. Göçün Ekonomi Üzerindeki Etkileri	23
2.2.2. Göçün Kültür Üzerindeki Etkileri.....	25
2.2.3. Göçün Eğitim Üzerindeki Etkileri	26
2.3. DÜNYADA GÖÇ HAREKETLERİ	27
2.3.1. Tüm Dünyada Göç Alan ve Göç Veren Ülkeler.....	28
2.3.2. Dünya Geneline Göçler ve Göçmen Analizi.....	28
2.3.3. Afrika Kıtadaki Göçler	34
2.3.4. Asya Kıtadaki Göçler	34
2.3.5. Avrupa Kıtadaki Göçler	35
2.3.6. Amerika Kıtadaki Göçler	37
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	39
NEDENLERİ VE SONUÇLARIYLA AFGANİSTAN’DA GÖÇ	
HAREKETLİLİĞİ	39
3.1. Afganistan’da Sosyal Bakış Açısından Göç Sınıflandırmaları	39
3.1.1. Coğrafi Nedenlerle Göç	41
3.1.2. İller Arası Göç	42
3.1.3. Gönüllü ve Gönülsüz Göçler	43
3.1.4. Sürgün Göçler	44
3.1.5. Uzun ve Kısa Süreli Göçler	46
3.1.6. Psikolojik Nedenle Göç	47
3.1.7. Çalışma Amaçlı Göç	48
3.1.8. Soydaş Şehre Göç	49
3.1.9. Mezhepsel Nedenle Göç	50
3.2. Geri Dönüş Göçleri ve Nedenleri	51
3.2.1. Kentlerin Sunduğu Olanaklar	52
3.2.2. Baskı Artışı.....	54
3.2.3. Bireysel ve Toplumsal Nedenler	55
3.2.4. Kırın İticiliği	55

3.3. Göçün Temel Öznesi Olarak Ekonomik Kalkınma.....	55
3.4. Afganistan İçin Göç Eyleminin Katkıları.....	57
3.4.1 İstihdam, Göç ve İşgücü Piyasası	57
3.4.2. Göç, Varlık ve Gelir	58
3.4.3. Göç ve İstihdam	59
3.5. Afganistan’da Nitelikli İşgücü Sıkıntısı ve Beyin Göçü.....	60
3.6. Afganistan’a Geri Dönen Göçmenlerin Durumu ve Göçün Yaşam Koşullarına Etkisi	62
3.7. Afganların İran İslam Cumhuriyeti'nde Yaşam Koşulları	63
3.7.1. Göç ve Eğitim	64
3.7.2. Göç ve Sağlık.....	64
3.7.3. Doğal Afetler, Ekonomik Felaketler	66
3.7.4. Mültecilerin Statüsü	67
3.7.5. Gönüllü Dönüş	68
3.8. Uluslararası Göç Anlaşmaları	69
3.9. Afganistan’da Göç Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme	70
SONUÇ.....	73
KAYNAKÇA	76
ÖZGEÇMİŞ.....	90

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. Türkiye’de İç Göç Hareketlerinin Tarihsel Gelişimi (2008-2015)	4
Tablo 2. Türkiye’ye Düzensiz Olarak Giriş Yapan Göçmenlerin Sayısı (2014-2019)	7
Tablo 3. Bölgelere Göre Uluslararası Göçmenler İçerisinde Kadınların Oranı (Yüzde)	27
Tablo 4. Yıllar İtibari İle Uluslararası Göçmen Sayıları (milyon)	31
Tablo 5. Seçilmiş Avrupa Ülkelerinde Yabancı Nüfus: 1950-1975 (Bin Kişi).....	36
Tablo 6. Geri Dönüş Göç Verileri	51

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. OECD Üyesi 20 Ülkede Yaşayan Türkiye Doğumlu Göçmenlerin Sayısı ve Eğitim Seviyesine Göre Dağılımı	10
Şekil 2. 2006 Yılı Göçmen Sayıları Grafiği.....	32
Şekil 3. Dünyada En Fazla Göç Alan Ülkelere Ait Oranlar.....	33
Şekil 4. Afganistan'daki Etnik Grupların Oranları.....	40

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADS	: Avustralya Kalkınma Bursları
AREU	: Afganistan Araştırma ve Değerlendirme Birimi
ASA	: Afgan Öğrenci Derneği
ASAUK	: Afgan Öğrenci Derneği Birleşik Krallık
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
DAFI	: Alman Akademik Mülteci Girişimi
DB	: Dünya Bankası
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
MRRD	: Kırsal Rehabilitasyon ve Kalkınma Bakanlığı
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NGO	: Yabancı ve Yerli Sivil Toplum Kuruluşları
NRVA	: Ulusal Güvenlik ve Risk Açığı Analizi
NSP	: Ulusal Dayanıma Programı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
STK	: Sivil Toplum kuruluşu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Örgütü
ÜİYOK	: Ülke İçinde Yerinden Olmuş Kişiler

GİRİŞ

Afganistan istikrarsızlık nedeni ile uzun yıllardan beri sürekli dış göç vermektedir. Afganistan coğrafi ve jeopolitik açısından Orta Asya ülkeleri içinde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Afganistan’da farklı etnik gruplar yaşadığı için zaman zaman iç çekişmeler meydana gelmektedir. Bu durum da göçe sebebiyet vermektedir. Göç akını, 20. yüzyıldan itibaren öncelikle komşu ülkelere, 21. yüzyıl başlarından itibaren ise Türkiye’ye yönelmiştir. Göçün diğer bir sebebi de ülkedeki rejimin baskısıdır. Bu baskıdan kaçarken pek çok Afganistanlı siyasi sığınma talebinde bulunmakta ya da ülkedeki Taliban terör örgütünden kaçarak Türkiye’ye gelmektedir. Zira Türkiye Cumhuriyeti konum itibarıyla uygun bir pozisyonda yer almaktadır.

Tarihi süreç içinde insanlığın gündeminden çıkmayan ya da bireylerin gündeminde sürekli yer işgal eden bir mesele olan göç sorunu, 2000’li yıllarda da dünyanın çoğu ülkesinde hep gündemde tutulmuştur. Özellikle 2011’de kuzey Afrika’da meydana gelen ve daha sonradan “Arap Baharı” adıyla tanımlanmış olan bu süreç, Türkiye’nin de içerisinde olduğu coğrafya başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde doğrudan ya da dolaylı yönden etkili olmuştur. Ekonomik endişeler ve savaş korkusu öncelikli olmak kaydıyla birçok nedenle bireyler yaşadıkları mekânlardan toplu halde ayrılmaktadırlar.

Afganistan’da pek çok göç nedenlerinden bahsetmek mümkün olmakla birlikte, özellikle son yıllarda ekonomik sorunlar, güvenlik, işsizlik gibi faktörler daha fazla ön plana çıkmaktadır. Göç sorunun diğer bir nedeni de işadamlarının ekonomik kaygıları olarak belirtilebilir. Bu ifadeler doğrultusunda, tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Afganistan’da da göçün önemli bir sorun haline geldiği söylenebilir.

Bir ulusun bir mekândan bir başka mekâna göç etmesinin sosyal, ekonomik ve güvenlik boyutlarının olmasının yanı sıra temeldeki neden, bölgeler arası ekonomik kalkınma düzeyindeki farklılıklar olarak belirtilebilir. Gelişmemiş bir yerden, gelişmekte olan başka bir bölge veya ülkeye yapılan göçler buna örnek olarak verilebilir. Göç sorunun diğer bir yönü de kente yeni gelen ve kent ile tanışık olmayan kitlelerin sosyokültürel uyum sorunları yaşamaları ve kentlerin köyleşmeye başlamasıdır. Kentlerdeki siyasal yaşamın, bir takım çıkarlar doğrultusunda alt üst olmasına yol açan iç ve dış göçlerin, önemli ölçüde kamusal kaynağın israfına neden olduğu da bilinmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE GÖÇ VE GÖÇÜN TÜRLERİ

1.1. GÖÇ KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

Göç; ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel sebeplerle nüfusun birey, aile, grup veya topluluklar halinde yaşamını sürdürdüğü yeri değiştirmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu durumun, bir ülkeden bir başka ülkeye doğru gerçekleşmesiyle uluslararası göç ortaya çıkmaktadır (Sağlam, 2006: 34).

Göç günümüzde ekonomik huzur amaçlı ve tüm dünyaya yayılmış bir olgu olarak bütün dünyayı ilgilendiren bir sorun halini almıştır. Birleşmiş Milletler (BM)'in 2017 yılında hazırladığı raporuna göre (Çobanoğlu, 1996: 12); savaş işkence ve şiddet olayları yüzünden 68,5 milyon kişi göçmen durumundadır ve doğdukları ülkenin dışında rahat bir yaşam için göç etmeye mecbur kalmıştır (Li ve Frieze, 2012: 5-8).

Daha iyi bir hayat elde etme arayışı ile bireyin bir başka yere göç etmeye karar alması, doğduğu yerlerle kökenini koparması ve yeni bir ülkede yaşaması anlamına gelen uluslararası göçü, bireysel bir davranış şekli olarak tasavvur etmek çok güçtür. Göç ve yerleşme, göçmenin geride bıraktığı yaşamını kuşatabilecek ve daha sonraki kuşakları da etkileyecek çok daha uzun ve zorlu bir süreci ifade eder. Göç, toplumsal değişim sonucu ortaya çıkan kolektif bir eylemdir ve bir yandan göç alan aynı zamanda göç veren ülkedeki tüm bireyleri etkilemektedir. Zira göçle beraber kültür, sosyal hayat, görenek ve yaşam tarzları da hareket eder (Kıray, 1998: 92).

Geldikleri toplumda kendilerini engelleyen bağlardan özgürleşmiş olan göçmenlerin yeni toplumda var olabilmeleri, yeni kurallara uyum göstermelerine bağlıdır. Uluslararası göç, 19. ve 20. yüzyılları etkileyen temel faktörlerden birisi olmanın yanında, 21. yüzyıla da damgasını vurmaktadır. Bu bağlamda, kronolojik olarak modern zamanlar için üç geniş ölçekli göç dönemi şöyle sıralanabilir (Sayın, 2018: 9-10):

- **Avrupa Sömürgeciliği:** Keşifler çağı süresince, yani daha sonra üçüncü dünya olarak adlandırılan bölgelere yönelik Avrupa sömürgeciliğinin ilk evrelerinde, gönülsüz işçilerin kullanılması, bir ekonomik nüfus mekanizmasının kurulmasına neden olmuştur.

- **Beyaz Göçmen Kolonilerine Göç:** İkinci uzun dönem, Avrupa'nın ana sanayileşme dönemini, 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyıl boyunca, Güney Afrika, Avustralya ve Amerika'daki mevcut göçmenleri kapsamaktadır. Kentsel alanlardan esnaflar ve zanaatkârlar ve daha sonraki aşamalarda Avrupa'nın çevre bölgelerinin kırsal bölgelerinden köylüler, ekonomik olarak motive olmuş göçmenlerin çoğunu oluşturmuşlardır.
- **Çağdaş Dönem:** Bu dönem 1960'da başlamış ve günümüzde de devam etmektedir. İşçi göçmenler ve artan mülteci akımları toplumsal ve ekonomik olarak daha az gelişmiş ülkelere doğru hareket etmektedirler. Göçmenlerin çoğu iktisadi yönden gelişip kısa sürede geri dönmeyi planlamaktadırlar. Bunun yanında, ulus devletler, egemenlik alanlarından içeri sızan şiddetli savaşlardan kaynaklı mülteci hareketleri yaşamaya devam etmektedir. İnsanlar güvenlik korkusu, dini özgürlük arayışı, siyasi etnik baskılar ve doğal afetlerden kurtulma isteği ile göç etmektedir (Sayın, 2010: 9-10).

Bu bağlamda göç olgusunun temelinde insan ve insan gereksinimlerindeki çeşitliliğin bulunduğu söylenebilir. Bireylerin farklılık arz eden istek ve gereksinimleri, göç sürecindeki en önemli nedendir. Diğer nedenleri ise, özgürlük, can güvenliği, zenginleşme, sağlık, adalet, mensubiyet, başarı, saygınlık elde etme ve bilgi arama şeklinde sıralamak mümkündür.

1.2. GÖÇ TÜRLERİ

İnsanlık tarihi kadar eski olan göçün nedenleri ile birlikte çeşitli türleri de bulunmaktadır.

1.2.1. İç Göç

İç göç, bir ülkenin sınırları içerisindeki nüfusun yer değiştirmesi olayını ifade eder. Bölge, şehir ve köy yerleşim birimleri arasında gerçekleşebilen bu yer değiştirme olayı, sürekli olabileceği gibi kısa ve uzun süreli olarak da gerçekleşebilmektedir. Meydana gelen bu iç göçle beraber yerleşim birimlerinin nüfus oranları değişmektedir (Terzi ve Koçak, 2012: 169).

Afganistan genelinde iç göçler genellikle kırsal, köy ve kasaba alanlarından şehir merkezlerine doğru gerçekleşmektedir. Bu göçlerin esas nedeni terör örgütlerinin

saldırıları başta olmak üzere işsizlik ve kuraklıktır. Bu göçlerin çoğunluğu kuraklık ve işsizlik neticesinde olduğu için, bu merkezlerin yakınlarında da önemli göç hareketleri gerçekleşmektedir (Akbar, 2015: 245). Türkiye'de ise iç göçler belirli merkezler üzerinde yoğunlaşmakta olup iç göç hareketi, özellikle doğu ve güney doğu bölgelerindeki birimleri etkilemiş ve 1980'lerde başlayıp 1990'ların sonuna değin yoğun biçimde devam etmiştir. Tüm göçler birçok sorunu beraberinde getirirse de göçlerin meydana getirdiği psikolojik ve sosyolojik sorunların, diğerleri ile karşılaştırıldığında oldukça büyük boyutta olduğu söylenebilir (Kaya ve Işık, 2008: 15). Tablo 1'de 2008 yılından 2015 yılına kadar olan süre içinde Türkiye'deki iç göç hareketlerinin tarihsel gelişimine yer verilmiştir.

Tablo 1. Türkiye'de İç Göç Hareketlerinin Tarihsel Gelişimi (2008-2015)

Yıllar	Toplam Nüfus	Göç Eden Toplam Nüfus	Göç Edenlerin Toplam Nüfus içindeki Oranları %
2008	71.517.100	2.273.492	3,18
2009	72.561.312	2.236.981	3,08
2010	73.722.988	2.360.079	3,20
2011	74.724.269	2.420.181	3,24
2012	75.627.384	2.317.814	3,06
2013	76.667.864	2.534.279	3,31
2014	77.695.905	2.681.275	3,45
2015	78.741.053	2.720.438	3,45

Kaynak: Kandemir, 2017: 278.

Tablo 1'e göre; 2008 yılında toplam nüfus 71.517.100 iken göç eden nüfus sayısı 2.273.492'dir. Bu bağlamda 2008 yılında göç edenlerin toplam nüfus içindeki oranları % 3,18'dir. Buna karşın 2015 yılına gelindiğinde toplam nüfus 78.741.053 iken göç eden nüfus sayısı 2.720.438 olmuştur. Bu bağlamda ise 2015 yılında göç edenlerin toplam nüfus içindeki oranları % 3,45 olarak gerçekleşmiş ve geçen zaman içerisinde artış göstermiştir. Genel olarak 2008-2015 yılları arasında Türkiye'deki iç göç hareketlerine bakıldığında ise göç eden toplam nüfus sayısının arttığı görülmektedir.

1.2.2. Dış Göç

Göç, asırlardır meydana gelen, nedensel bakımdan da devamlı değişime uğrayarak süregelen bir olaydır. Hızlı biçimde değişmekte olan çevresel faktörler ve teknolojik gelişmelerle ekonomik olarak ülkeler arasında gerçekleşen göç daha yaygın bir hâl almıştır (Ündücü, Erdoğan ve Işık, 2009: 162). Bu nedenle ülkeler arasında gerçekleşen göçlere dış göçler denilmektedir. Bu göçler zorunlu bir şekilde yapıldığı gibi gönüllü de gerçekleşebilir. İnsanların özellikle daha iyi bir hayat arzusu ile gerçekleştirdikleri dış göçler gönüllü dış göçlerdir. Bununla birlikte savaşlar, doğal felaketler ya da terör gibi nedenlerden dolayı meydana gelen göçler ise zorunlu dış göçleri ifade etmektedir (Şahin, 2010: 57).

İkinci Dünya Savaşı sonrası hızlı bir şekilde gerçekleşen endüstriyelleşme sürecinin, dış göçlere neden olduğu söylenebilir. Batı Avrupa ülkelerinde yabancı iş gücüne duyulan ihtiyaç, bu göçün yoğun olarak yaşanmasına neden olmuş, 1961 yılında ikili anlaşmalarla Türkiye’den en çok Federal Almanya’ya ve diğer Batı Avrupa ülkelerine doğru ciddi bir göç hareketi başlamıştır. Daha sonra, 1970’lerde meydana gelen ve tüm dünyayı etkileyen ekonomik kriz, göç dalgalanmasını da etkilemiş ve OECD ülkeleri hariç yabancı iş gücü alımı durdurulmuştur. Ancak kaçak yollarla bu süreç devam etmiştir. Dolayısıyla hem göç alan hem de göç veren ülkeler, önemli sosyal ve toplumsal problemlerle yüz yüze gelmişlerdir. Bu ülkelerden biri olan Türkiye’de de dış göç sürecinde birey ve toplum düzeyinde sosyal ve kültürel açıdan önemli değişiklikler meydana gelmiştir (Abadan Unat, 2006: 63).

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı’nın verilerine göre (Soylu, 2019), Türkiye coğrafi ve stratejik pozisyonu sebebiyle, önemli göç ve iltica akınlarına maruz kalmaktadır. Türkiye göçmenler açısından geçiş ülkesi konumuna sahip olmakla birlikte bir hedef ülke konumuna da gelmiştir. Türkiye’de geçici koruma altında bulunan Suriyeli sayısı 3 milyon 680 bin 603 olup, ikamet izni alarak kalmakta olanların sayısı 1 milyon 70 bin 144’tür. Uluslararası koruma altında bulunanların sayısıysa 324 bin 161’dir. Türkiye’de toplam 5 milyon 74 bin 908 yabancı bulunmaktadır. Diğer taraftan, 2014 yılına kadar ortalama 50 bin civarlarında devam eden düzensiz göçmen sayısında ise son 5 yılda belirgin bir artış yaşanmıştır. 2019 yılında 373 bin 468 düzensiz göçmen tespit edilmiş, son 3 yılda 93 bin 123 Afganistan vatandaşı, 13 bin 549 Pakistan İslam Cumhuriyeti vatandaşı ve diğer ülke

vatandaşlarından 65 bin 295 kişi olmak üzere toplamda 171 bin 967 kişi kendi ülkesine geri gönderilmiştir. 2019 itibarıyla Türkiye’de uluslararası koruma kapsamında bulunan kişi sayısı, 324 bin 161 olurken, 2019’da toplam 43 bin 670 kişi Türkiye’ye uluslararası koruma başvurusu yapmıştır.

1.2.3. İşçi Göçü

Bir ülkede oluşmakta olan işgücünün başka bir ülkedeki işgücü fazlası ile karşılanması, işçi göçü sonucunda mümkün olabilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, nispeten ucuz nitelikteki vasıfsız işgücü, gelişmiş ülkelerde olan pahalı işgücünün yerini almaktadır. Bu durum işgücü piyasasındaki rekabetin artmasına neden olarak ücretleri düşürmektedir. Göç veren ülke gerek işgücü piyasasında var olan yoğunlaşmayı sonlandırma gerekse giden işçilerin gelecekte dönecekleri düşüncesi ile onların deneyimlerinden istifade ederek ülke sanayisini geliştirmeyi hedeflemektedir. Ülke içerisinde fazlalığı hafifleyen işgücü arzı, ülke genelinde işçi ücretlerinin çok aşağı seviyelere inmesinin önüne geçecektir. Ayrıca göçmen işçilerin gelirin bir bölümünü döviz cinsinden memleketlerine göndermeleri de göç veren ülke bakımından pozitif bir katkı sunacaktır (Sayın, Usanmaz ve Aslangiri, 2016: 3).

İkinci Dünya Savaşı’na dâhil olan ülkelerde savaş sonrasında önemli bir iş gücü açığı meydana gelmiştir. Ülkeler arasında bu durum işçi göçünün oluşumuna sebebiyet vermiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Almanya, Fransa, Belçika ve Avustralya yabancı işçi çalıştırmaya başlarken; Türkiye, Tunus, Cezayir, Fas ve Yugoslavya gibi ülkeler yurt dışına işçi göndermiştir. Türkiye’de Avrupa ülkelerine yönelik gerçekleşen ilk işçi göçü 1958 ile 1961 yılları arasında gerçekleşmiştir. 1961’de Almanya ile Türkiye arasında işçi göçü antlaşması imzalanmıştır. 1960’lı yılların ortalarında İngiltere nüfusunun %5’ni işçi göçü ile gelen yabancılar teşkil etmektedir. Türkiye’den yurtdışına göç eden işçiler ülke ekonomisi için büyük katkılar sunmuştur. Yurtdışına işçi gönderme süreci daha sonraki yıllarda artarak devam etmiştir. Bu durumun gerçekleşmesinde; öncelik arz eden isteklerin çeşitlenmesi, gelir dağılımındaki dengesizliğin artması, işverenler tarafından işgücü maliyetlerinin düşürülmesi, örgütlenmeye engel olmak amacıyla yabancı işgücüne başvurulması, işsizlik sorunun gitgide artan bir hâl alması ve düşük ücretler en önde gelen sebepler arasında yer alır (Çavuşoğlu, 2006: 4-5).

1.2.4. Düzenli ve Düzensiz Göç

Düzenli göç; iş, istihdam, eğitim veya farklı amaçlar ile bir ülkeden başka bir ülkeye yerleşen kişilerin, ikamet ve çalışma izinlerini alan göçmenlerin ve ailelerin yaptığı göçtür. Düzensiz göç ise bir ülkenin toprağına girişlere ilişkin belirlenen kurallara uyulmadan kaçak yollardan yapılan mülteci akınıdır. Bir başka değışle düzensiz göç, herhangi bir ülkenin girişleri ve çıkışları ile ilgili belirlenmiş olan resmi sınır kapılarının dışında, ülke sınırının herhangi bir yerinden geçerek kaçak yolları kullanan insanların kara, deniz, hava yollarından sahte belgelerle ülkeye girmeye veya çıkmaya yönelmelerini ifade etmektedir (Topçuoğlu, 2012: 501-506).

Türkiye 1980'lerin başlarından itibaren, nispeten daha liberal bir ekonomi politikası izlemiş, kapılarını uluslararası sermaye ve mal akımına açarak küresel ekonomiye daha açık hale gelmiştir. Bu tarihte dış yatırımcıların etkisi ile Türkiye'ye gelen yabancıların sayısında önemli bir artış gerçekleşmiştir. Bu yabancıların büyük çoğunluğu geçici ve sürekli ziyaretler için gelen turistler olmasına rağmen bunların arasında önemli sayıda kalmak üzere veya üçüncü bir ülkeye geçmek üzere gelenler de bulunmaktadır. Bu yıllarda Türkiye'nin göç veren bir ülke olmaktan ziyade, göç alan veya transit ülke konumuna dönüştüğü görülmektedir (Adıgüzel, 2019: 80-85). Tablo 2'de 2014 ila 2019 yılları arasında Türkiye'ye düzensiz olarak giriş yapan göçmenlerin sayısı verilmiştir.

Tablo 2. Türkiye'ye Düzensiz Olarak Giriş Yapan Göçmenlerin Sayısı (2014-2019)

	Afganistan	Irak	Pakistan İslam Cumhuriyeti	Suriye	Moldova	Filistin	Myanmar	Gürcistan	İran İslam Cumhuriyeti	Diğer
2014	12.248	1.728	2.350	24.984	101	508	6.425	1.425	626	8.158
2015	35.921	7.247	3.792	73.422	261	615	5.464	2.857	1.978	14.928
2016	31.360	30.947	19.319	69.755	256	365	1.169	2.679	1.817	15.801
2017	45.259	18.488	30.337	50.217	308	832	374	2.954	2.707	24.276
2018	100.841	17.629	50.438	34.053	269	10.545	378	3.153	4.066	46.631
2019	165.534	10.807	57.200	46.137	168	10.536	207	1.809	7.164	71.469

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020.

Tablo 2'ye göre; 2014 yılında Afganistan'dan 12.248 kişi, Irak'tan 1.728 kişi, Pakistan İslam Cumhuriyeti'nden 2.350 kişi, Suriye'den 24.984 kişi, Moldova'dan

101 kişi, Filistin'den 508 kişi, Myanmar'dan 6.425 kişi, Gürcistan'dan 1.425 kişi, İran İslam Cumhuriyeti'nden 626 kişi ve diğerk ölkelerden 8.158 kişi Türkiye'ye düzensiz olarak giriş yapmıştır. 2019 yılında ise Afganistan'dan 165.534 kişi, Irak'tan 10.807 kişi, Pakistan İslam Cumhuriyeti'nden 57.200 kişi, Suriye'den 46.137 kişi, Moldova'dan 168 kişi, Filistin'den 10.536 kişi, Myanmar'dan 207 kişi, Gürcistan'dan 1.809 kişi, İran İslam Cumhuriyeti'nden 7.164 kişi ve diğerk ölkelerden ise 71.469 kişi Türkiye'ye düzensiz olarak giriş yapmıştır. Görüldüğü üzere 2014'ten 2019'a gelindiğinde Myanmar'dan Türkiye'ye düzensiz şekilde giriş yapanların önemli ölçüde azaldığı buna karşın diğerk tüm ölkelerden Türkiye'ye yönelik düzensiz şekilde giriş yapanların sayısında artış olduğu anlaşılmaktadır.

Düzensiz göç, hedef ölkeler bakımından ölkelerine yasadışı yollarla gelen ya da yasal yollarla gelmekle birlikte yasal çıkış süresi içinde ölkeden çıkış yapmayan kişileri kapsar. Bununla birlikte düzensiz göç kaynak ölkeler için ölkelerini terk ederken yasal prosedürlere uymadan ölkeler sınırlarını terk eden bireyleri içermektedir. Transit ölkeler bakımındansa; kaynak ölkeden hedef ölkeye ulaşabilmek için yasal ya da yasal olmayan yöntemlerle ölkeye girerek bu ölkeyi bir geçiş ölkesi olarak kullanmak suretiyle ölkeden ayrılan kişileri ifade etmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020).

1.2.5. Zorunlu Göç

Bir devletin yetki sınırları içerisinde bulunmakta olan kişilerin veya grupların, bir devlet politikasının parçası olarak kendilerinin düzenli ikametgâhlarından uzaklaştırılmaları ve gönülsüz şekilde gönderilmeleri zorunlu göç olarak tanımlanabilir (Çiçekli, 2009: 75).

Zorunlu göçte mecbur kalan birey ya da grupların yaşadıkları sıkıntılar nedeniyle bu durum, aynı zamanda bir insan hakları sorunu olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda göçle ilişkin tanımlamalarda özellikle zorunlu gerçekleşen uluslararası göçle ilgili kavramlar üzerinde farklı tanımlamaların olduğu görülmektedir. Bununla birlikte ölkeler sınırları içerisinde gerçekleşen zorunlu iç göç ile ilgili uluslararası kaynaklarda yer alabilecek ciddi incelemeler bulunmamaktadır (Eraldemir, 2013: 12-13). Ayrıca zorunlu göç; sosyal, ekonomik ve politik nedenlere dayalı olarak meydana gelebileceği gibi sonunda yine kültürel, siyasal, sosyal ve

ekonomik yapıda pek çok değişikliklere neden olmaktadır (İçduygu ve Ünalın, 1998: 38).

1.2.6. Emek Göçü

Bu göçler, görev nedeniyle gerçekleşen göçler veya iş göçleri olup, geçici veya sürekli olmak üzere bulunduğu yerde iş bulmayıp başka bir yere çalışmak için giden bireylerin iş göçleri kapsamında değerlendirilebilir. Böylelikle bir köy veya şehirdeki emek gücüne dair arzın bir başka şehirdekinden daha fazla olması nedeni ile çok olandan az olana yönelik bir akım gerçekleşmektedir. Dedeoğlu'nun (2011) Azerbaycanlı ailelerin Bakü'den ve Nahçıvan'dan daha iyi çalışma ve hayat koşullarını bulmak amacıyla Türkiye'ye göç etmelerine ilişkin yapmış olduğu araştırmaları emek göçü konusuna dair oldukça önemli bir literatür katkısı sunmaktadır.

Köle ticareti en çok önem arz eden emek göçlerinden birisi sayılmaktadır. Köle ticareti kapitalizmin gelişmesine imkân tanımış, yalnızca sermaye ve malın dünya pazarına bağlı olmadığını, bunun yanı sıra emek gücüne de bağlı olduğu fikrini ortaya çıkarmıştır. Köle ticaretinin başlaması ile İngiltere'de küçük çiftçilerden haksız biçimde alınan topraklar, insanların kırdan kente göç etmesine neden olarak bunun içleşmesi sonucunu doğurmuştur. Emek göçü neticesinde işgücünün düşük maliyetle elde edilmesi karlı bir durum halini alırken, zorlu iş yerleri yabancıların çalışmasına bırakılmıştır. Emek göçünün yaşamımızda azalmasının temel sebepleri arasında; makineleşme, teknoloji ve endüstrideki gelişmelerin üst seviyeye çıkması sayılabilir (Toksöz, 2006: 13).

1.2.7. Beyin Göçü

Beyin göçü, genellikle gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere, ancak kimi zaman da gelişmiş ülkelere diğer gelişmiş ülkelere iyi eğitimli, kalifiye yetişmiş ya da yetenekli kişilerin göç etmesi şeklinde tanımlanır (Çavuşoğlu, 2006: 6).

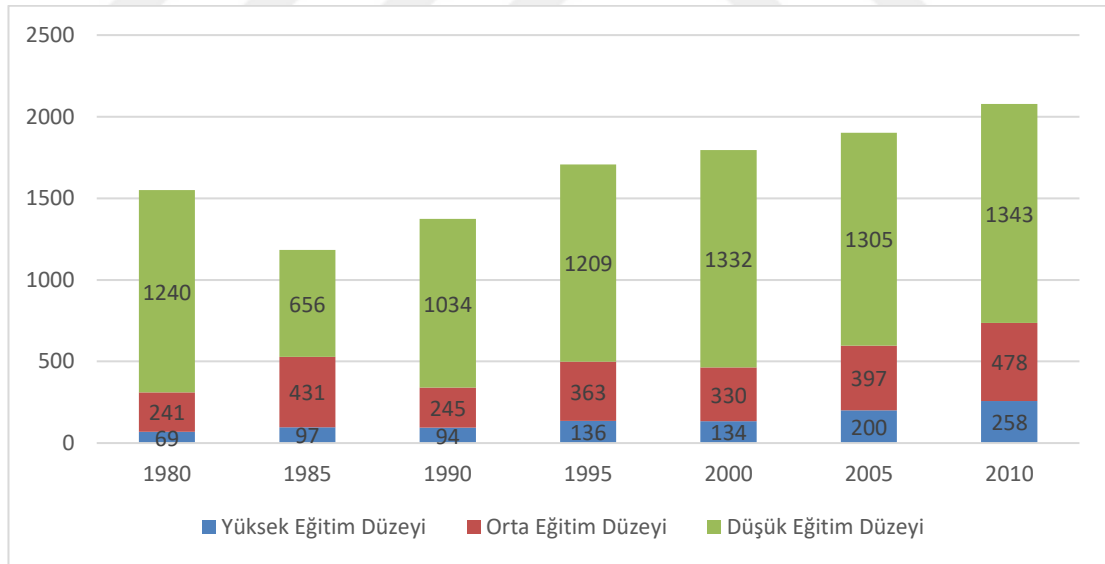
Bireyin yaşamış olduğu ülkede uzmanlaştığı branşı ile alakalı iş imkânlarının sınırlı olması, yapmış olduğu işin yeterli karşılığını bulmaması, daha iyi bir hayat yaşama arzusu, daha iyi bir çalışma ve eğitim imkânının yalnızca yurtdışında mümkün olması vb. nedenler, beyin göçünü tetiklemektedir. Göç veren ülke bakımından bu durum, beşeri sermayeyi önemli bir kayba uğratmaktadır. Bu bakımdan beyin

göçünün önüne geçilmeyen bir süreç halini alması, göç veren ülkenin gelişme hızını geciktirmektedir (Köse, 2006: 41-47).

Gelişmemiş ülkelerden gerçekleşen beyin göçü o ülke için kayıp niteliğindedir. Beyin göçü 1960'lı yıllardan itibaren, mühendisler, bilim adamları ve doktorlar arasında yaygın hale gelmiştir. Beyin göçünü iç ve dış beyin göçü olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Ülke içinde meydana gelen beyin göçü iç beyin göçünü, ülke dışına yönelik gerçekleşen beyin göçü ise dış beyin göçünü ifade etmektedir. Türkiye'de devlet sektöründe çalışan bir kimsenin özel sektöre geçmesi iç beyin göçüne örnek teşkil etmektedir. Türkiye'den yurtdışına giden mühendisler ve doktorlar ise dış beyin göçüne örnek verilebilir. İç beyin göçünün ülkeye zararı olmamakla birlikte dış beyin göçünün ülkeye zararı oldukça fazladır (Terzi ve Koçak, 2012: 174).

Şekil 1'de OECD üyesi 20 ülkede yaşayan Türkiye doğumlu göçmenlerin sayısı ve eğitim seviyesine göre dağılımı görülmektedir.

Şekil 1. OECD Üyesi 20 Ülkede Yaşayan Türkiye Doğumlu Göçmenlerin Sayısı ve Eğitim Seviyesine Göre Dağılımı

Kaynak: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 2015.

Şekil 1'e göre; göçmenlerin en çok düşük eğitim düzeyine sahip kişilerden oluştuğu görülmektedir. İkinci sırada orta eğitim düzeyinde kişilerin çoğunlukta

olduğu görülürken yüksek eğitim düzeyinde olan kişilerin sayısının ise en az olduğu anlaşılmaktadır.

Bir insan doğduğu ülkeden öncelikle ekonomik nedenlerden dolayı ayrılmaktadır. Kendi ülkesinde arzu ettiği gibi bir iş bulamayan insanlar dışarıya göç etmektedir. Göçmenler gittikleri yerlere eş ve çocuklarını da götürmektedirler. Düşünce özgürlüğü, hukukun üstünlüğü ve hoşgörünün bulunmadığı ülkelerden özellikle yaratıcı sınıfların kaçıışı dikkat çekmektedir. İnsanlar kendileri ve aileleri bakımından daha kaliteli bir hayat ve daha güvenli bir gelecek arzusuyla göç etmektedirler (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, 2015).

1.2.8. Mevsimlik ve Sürekli Göç

Mevsimlik göçler genel olarak bahar ve yaz mevsimlerinde gerçekleşmektedir. Çukurova bölgesinde yapılan pamuk işçiliği mevsimlik göçler için örnek teşkil etmektedir. Mevsimlik göçler göç edilen yerleşim yerleri bakımından önemli toplumsal değişikliklere sebep olmamaktadır. Zira göç edilen yerde kalınan zaman oldukça sınırlıdır. Bu tür göçlerde yerleşim yerine ait genel nüfus artışında kayda değer bir değişiklik gözlemlenmemektedir (Tüfekci, 2003: 15). Sürekli göçün gerçekleşmesi için ise bireylerin göç ettikleri yere ömür boyu yerleşmek niyetiyle gitmeleri gerekmektedir (Küyük, 2011: 29).

1.2.9. Mübadele Göçü

Değiş-tokuş anlamına gelen mübadele, iki ülkenin kendi arasında veya vatandaşlarının karşılıklı biçimde anlaşması anlamını taşımaktadır. Özellikle savaş sonrasında değişen sınırlar nedeniyle, başka bir ülke hâkimiyetine giren topraklarda yaşayan insanların ana ülkeyle bağlarının kopmaması, din ve kültür bakımından devamlılıklarının sağlanması amacıyla gerçekleştirilen göç şeklidir. Bu şekilde gerçekleşen zorunlu göçün olumsuz tarafı; yalnızca din veya etnik köken dikkate alınarak gerçekleştirildiği için, göç eden kişilerin doğup büyüdüğü bölgeleri ve kültürlerini terk etmeleri sonucunda meydana gelen etkilerdir. Göç veren ülke bakımından ise gerek yeni gelen nüfusa ait sorunlar gerekse bizzat göçten kaynaklı sorunlar beşeri sermayenin eksikliğini gündeme getirmektedir (Köse, 2006: 47-59).

Kurtuluş Savaşı sonrası Lozan Barış Antlaşmasıyla Türkiye ile Yunanistan arasında gerçekleşen nüfus mübadelesi göçü, mübadele göçlerine örnek gösterilebilir.

Bu mübadele ile Anadolu'daki 1.200.000 Rum Yunanistan'a gitmiş, Yunanistan'daki 500.000 Türk de Türkiye'ye gelmiştir. İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri bu mübadelenin haricinde bırakılmıştır. Mübadele göçleri, zorunlu göçlerden olup sıkça karşılaşılan göç çeşitlerinden değildir. Genel olarak savaş sonrasında alınan kararlar neticesinde ortaya çıkmıştır. Mübadele göçü sonucunda göç etmek zorunda kalan insanlar doğup büyüdüğü, alıştıkları mekândan devletlerin karşılıklı olarak aldıkları kararlar neticesinde zaruri göçe tabi tutulmuş ve pek çok insan mağdur edilmiştir (Çobanoğlu, 2011).

1.2.10. Göçün Yapıldığı Yerin Özelliğine Göre Göç

Toplumsal bir varlık olarak bilinen insanoğlu, beslenme, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılamak için kendi yaşadığı ülkesini terk edip farklı ülke ve şehirlere göç etmiş ya da göç etmek zorunda bırakılmıştır. Günümüze kadar gelen süreçte devam eden bu göçler ile insanlar varlığını sürdürmektedir ve bu tarz insan göçlerinden Türkiye de nasibini almıştır. Afganistan başta olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde kendileri ve gelecek nesillerini daha iyi hayat şartları ve iyi bir eğitim olanağı sağlama isteğinde olan kimseler yuvalarını terk ederek farklı ülkelere göç etmeyi tercih etmekte ya da zorunda kalmaktadır. Bu göçlerin temelinde, doğal olarak hâkim olan siyasi baskılar belirgin bir faktördür. Göç olgusuna değişik çalışmalarda farklı tanımlar yapılmaktadır. Beşeri coğrafya göç sorununu insanların mekân değiştirmesi olarak tanımlamakla yetinirken, ekonomi bilimi göç sorununu piyasalar arasındaki emek geçişi ya da ülkeler arasındaki emek transferi olarak tanımlamaktadır (Raof, 2017: 7).

1.2.10.1. Kırdan Kente Göç

Kırdan kente göç, insanlık tarihinin önemli bir parçası olup birçok ekonomik ve sosyal olayın açıklanmasında yol gösterici olmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde kırdan kente göçün anlaşılabilmesi için ekonomik ve siyasi tarihin bilinmesinde fayda bulunmaktadır. Bu tarihsel alanlar, kırdan kente göçün nedenlerini, etkisini ve sonuçlarını daha net bir şekilde meydana getirmektedir. İnsanoğlunun iktisadi, sosyal ve kültürel gelişimi, avcılık ve toplayıcılık yapan topluluklardan tarım toplumlarına, oradan da sanayileşme toplumlarına uzanan bir süreç içerisinde gelişme göstermektedir (Güreşçi, 2018: 67).

Kentsel bölgelerin çekiciliği, eğitim ve istihdam imkânları biçiminde kendini göstermektedir. Bu durum pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke bakımından böyledir (Beauchemin ve Schoumaker, 2005). Kentsel bölgelerde nüfus yoğunluğunda meydana gelen artış, bu bölgelerin kırsal alanda yaşayan insanları kendisine doğru çekmesine neden olmaktadır. Öyle ki kırsal alanda yaşayan pek çok kişi için yakın akrabalarının kentlerde yaşıyor olması dahi tek başına kentin çekici gücünü oluşturmaktadır (Güreşci ve Yurttaş 2008).

Kentleşmenin sanayileşme olmaksızın gerçekleşmiş olması, kent köylüleri ve yarı kentleşme gibi kavramları ortaya çıkarmış, adeta köydeki yoksulluk ve işsizliğin büyük şehirlere taşınmasına neden olmuştur. Büyük şehre göre göç eden farklı nüfus gruplarının, konut sorunlarını kendi başlarına çözme, başlarını sokacakları bir konut oluşturma girişimleri gecekondulaşmaya yol açmıştır. Kent, kentleşme ve kentlileşme konusunda yapılan araştırmalar, kırsal kesimlerden kente göçenlerin giderek gelenekselden moderne doğru değişeceği varsayımı üzerinde yoğunlaşmaktadır. (Adıgüzel, 2019: 54-57). Kent, yeni göçmenlere geleneklerinde, yaşama alışkanlıklarında ve davranışlarında bazı değişiklikler yapmasını dayatmaktadır. Aslında kent incelemelerinde kentlileşme olgusunun bundan başka bir şey olmadığı söylenebilir (Kaygalak, 2009: 27).

Kırdan kente göçler, daha önce gelen kişiler köydeki hemşehrilerinin ve akrabalarının şehre geçici sürekli veya göç etme amaçlı gelmelerine yardımcı olmaktadır. Köyden gelenler doğrudan hemşehrilerinin ve akrabalarının bulunduğu yerlere yerleşmekte, onlarla aynı iş kollarında çalışmaktadır. Kentlerde iş yerleri ve oturdukları semtler aynı veya birbirine çok yakın olan hemşehriler, bir anlamda şehirdeki rekabetçi ortama alışmak için bir dayanışma ağı oluşturmaktadırlar. Bu dayanışma ağı, korunmak için duvarları olan, yabancının sokulmadığı bir sığınma alanı yaratmaktadır (Adıgüzel, 2019, 61-62).

Kentleşme gibi bir değişim ve geçiş sürecinin içerisinde giren göçmenler kendilerine ait olan sürdürme, yenileme ve aktarmada zorunluluğu içerisinde dirler. Bu zorunluluk arabesk tarzı farklı bir kültürün meydana gelmesine zemin hazırlamıştır. Kentleşme sürecinde göçmenler bir yandan dönüşmüş, diğer yandan ise dönüşürken dönüştürmüşlerdir. Dönüştürme süreci, daha çok iktidara gelebilme ve iktidarda yer bulma şeklinde yorumlanmıştır. Diğer taraftan kitlesel göçler ekonomik, kültürel, fiziki ve sosyal pek çok yeni problemin oluşmasına zemin hazırladığı gibi, insan

hakkı bağlamında yeni bir problem ve durumun meydana gelmesine de neden olmuştur (Ficher, 1994: 155-156).

1.2.10.2. Kentten Kıra Göç

Ülkelerde bir sorun algısı olarak kırdan kente göç, kentten kıra göçten daha çok ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte yıllar itibariyle kentler, kırdan kente göç eden bireyleri kendi bünyesinde sindirme imkânını bulamadan, yeni göç dalgaları ile karşılaşmıştır. Yaşanan göçlerin sonucunda varoşlar oluşmakta ve bu bölgelerde yeni ve çarpık kentler meydana gelmektedir. İşte bu noktada; kentsel yapı kendi içerisinde yer alan fazlalıkları geri itmiş ya da bu fazlalıkların olumsuz biçimde etkilediği diğer kentlileri arayış içerisine sürüklemiştir. Bunun neticesinde kentsel bölgelerde yer alan çekici faktörler, hızlı biçimde itici faktör haline almaya başlamıştır. Bu arada kırsal bölgelerdeki azalan nüfus, bu bölgelerde ekonomik bölüşümdeki payın artması ve yeni fırsatların ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur (Güreşci ve Yurttaş, 2008). Köylerin sosyoekonomik yönden dönüşümü de köyler açısından yeni çekim alanlarının meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda kentten kıra göçün sebepleri, itici ve çekici güçler olarak iki kategoride incelenmiştir.

Kentlerin iticiliği, köyden kente doğru gerçekleşen göçün bir neticesi olan kentleşme süreciyle açıklanabilir. Kırdan kente gerçekleşen göç neticesinde, kentlerde oluşan yoğun nüfus baskısı, beraberinde çeşitli sosyal ve ekonomik sorunları da gündeme getirmiştir (Yenigül, 2005). Kentleşmenin neden olduğu sorunlar, kırdan kente göç neticesinde olduğu ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde, bu durumda olan kentlerin sayısının her geçen gün arttığı bilinmektedir (Beauchemin ve Schoumaker, 2005).

Kentten kıra göçün diğer bir nedeni ise kırların çekiciliği noktasında ele alınmaktadır. Bu bağlamda köyden kente göç neticesinde, bu bölgelerde nüfusun azalmasıyla beraber tarımsal alanda, tarımsal destek politikalarında, tarımsal pazarlama sisteminde meydana gelen değişimler, köylerde kitle iletişim araçlarının kullanımının yaygın hal alması, kırsal alana yapılan gölet, baraj, sulama altyapıları ve kamu yatırımları, köylülük düşüncesinin tutucu bir yapıdan yenilikçi bir yapıya evrilmesi gibi değişimlerin köylerde oluşması kentten kıra göçte çekici faktörler olarak ortaya çıkmıştır (Güreşci, 2010: 82-84).

Türkiye’de kentten kıra göçler sistematik şekilde incelendiği zaman, sürekli ve geçici göçler biçiminde bir yaklaşımın ön plana çıktığı da görülmektedir (Tezcan, 1989: 38-40). Bu yaklaşım, kentten köye göçün yılın her döneminde dinamik bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Güreşci, 2010: 84).

1.2.10.3. Kentten Kente Göç

Göçmen kentle olan bağlantısını büyük oranda ekonomik ve toplumsal nedenlerle ilişkilendirmektedir. Sürekli istihdamın olması, gelirin artması, politikacıları etkileme fırsatlarının olması ve mesleki hareketlilik göçmenlerin kentle bütünleşmesine yardımcı olan ve marjinalliklerini törpüleyen ana etmenler olarak belirtilebilir. Bu bakımdan kentleşme hem göçmenin mesleki değişme yoluyla kentle bütünleşmesi, kent yaşamına kültürel ve fiziksel şekilde uyum sağlaması hem de kentin halk kültürünün bazı unsurlarını benimsemesi olarak değerlendirilebilir (Karpat, 2003: 215-216).

1980 sonrasında bölgesel eşitsizlikler iyice artmış, bunun sonucu olarak da bazı kentlerin gelişme gösterip bazılarının gerilediği bir tablo ortaya çıkmıştır. Bölgesel eşitsizliklerin önemli noktalara varması kentleşme sürecine de damgasını vurarak ‘kırdan kente göç’ ve metropollere doğru nüfus akımlarının yanında ‘kentten kente göç’ olarak isimlendirilen yeni bir olgunun gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu gelişme o denli çarpıcıdır ki 1980 sonrası gerçekleşen toplam göçler içerisinde kentten kente göçün payı kırdan kente göçün üzerine çıkmıştır (Ataay, 2001).

‘Kentten kente göç’ şeklinde isimlendirilen sürecin temelinde, geri kalmışlıkla yüzleşen bölgelerdeki kentlerin gelişen bölgelerdeki kentlere göç vermesi bulunmaktadır. Tarımdaki gerileme de dikkate alındığında, gerileyen bölgelerde bulunan kent ve kasabalardaki hizmet sektörlerinin ve küçük sanayinin yerel pazarın küçülmesine bağlı şekilde önemli bir ölçüde daralmaya maruz kaldığı görülmektedir (Ataay, 2001).

1.2.10.4. Kırdan Kıra Göç

Göç tipleri, hareketin yönü bakımından kırdan kente, kentten kıra, kentten kente ve kırdan kıra şeklinde sınıflandırılmakta ise de Türkiye’de 1950’li yıllardan itibaren artarak devam eden göç olgusundaki ana akım kırdan kente ve doğudan batıya yönelik gerçekleşmiştir. Bu akım, gelişme dinamikleri bakımından zorunlu ve

gerekli görülmekte olan bir dönüşümü, kentsel nüfus oranını artırarak ger ekle tirmi tir. Ayrıca, kentleşmenin hızına ve kentsel bölgelerde neden olduğu sorunlarla da bağlantılı olarak ve yine geri kalmış bölgelerden geli mi  bölgelere yönelik olmak üzere kentten-kente ve kentten kıra doğru g   türleri de meydana gelmiştir. Kıran sosyal, ekonomik, kültürel ve etnik homojenliklerinin kısıtlayıcılığı sebebiyle kırdan-kıra g   olgusuna az rastlanılmaktadır (Kavili Arap ve Göktürk, 2015: 46).

Kırdan kıra, az geli mi  bölgeden- geli mi  bölgeye gerçekleşmektedir. Daha önce g   etmiş ya da akrabalarla bağlantılar çerçevesinde gerçekleşen bir güç tipi olması zincirleme göç hareketi olarak da değerlendirilebilir.

1950 yılında yüzde 74,96 olan köy nüfusu oranı, 1985 yılında 46,97 ile yüzde ellinin de altına gerilemiş (TKB, 2011: 41), 2012 yılında ise %22,7 seviyesine d  m  t r. T  K Genel Nüfus Sayımı (2007) verileri ele alındığında 1975 ila 2000 yılları arasında yaklaşık yirmi milyon kişinin g   ettiği görülmektedir. Bununla birlikte kıran sosyal, ekonomik, kültürel ve etnik homojenliklerinin kısıtlayıcılığı sebebiyle bu süreçteki en düşük güç oranları kırdan-kıra g   hareketinde görülmektedir (Kavili Arap ve Göktürk, 2016: 49).

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇÜN NEDENLERİ, ETKİLERİ VE DÜNYADA GÖÇ HAREKETLERİ

2.1. GÖÇÜN NEDENLERİ

Genel olarak göçün pek çok nedeni olmakla birlikte Afganistan'da göç nedenleri, SSCB işgali, Taliban baskısı ve ekonomik nedenler şeklinde sınıflandırılabilir. Göç deneyimlerine bakıldığında zaman mültecilerin çoğunluğunun en az bir defa İran İslam Cumhuriyeti'ne göç ettiği görülmektedir. Bunların çoğu Hazaralı ailelerden oluşmaktadır. Bu ailelerden bazıları İran İslam Cumhuriyeti ve Afganistan arasındaki göç eylemlerini birkaç defa yinelemek durumunda kalmışlardır. Oldukça az bir kısmıysa Tacik kökenli ve son bir yıl içerisinde Afganistan'dan Türkiye'ye gelenlerden oluşmaktadır. Afgan göçmenlerin İran İslam Cumhuriyeti veya başka bir ülkeye göç etmeden direkt Türkiye tercihlerini kullanmaları, Afganistan'a yönelik yapıldığı belirtilen insan hakları reformlarının işlevselliğini tartışmalı hale getirmektedir. Doğrudan Türkiye'ye yönelen Afgan hareketliğinin ileriki zaman diliminde de hızlı bir şekilde artabileceği ve Afganistan'da ortaya çıkan ciddi sorunların varlığını sürdüreceği açıktır (Geyik Yıldırım, 2018: 148-149).

2.1.1. Kişisel Nedenlere Dayalı Göç

İnsanlar yaşadıkları mekânları farklı nedenlerden dolayı terk etmek zorunda kalmışlardır. İnsanın iradesine bağlı olmadan meydana gelen doğa olayları zaman akışı içerisinde göç olayının en önemli sebeplerini oluştururken asıl belirleyicisi insan olan sosyal, ekonomik ve siyasi sebepler ise göçün önemli diğer nedenleri halini almıştır. Ulaşım ve iletişim araçlarındaki ilerlemeyle doğru orantılı olarak, bireylerin daha iyi bir yaşama sahip olma isteği ile göçlerde kayda değer bir artış gerçekleşmiştir. Özellikle doğudan batıya ve güney yarım küreden kuzeye yönelik büyük göç hareketleri meydana gelmiştir (Ekici ve Tuncel, 2015: 14).

2.1.2. Siyasal Nedenlere Dayalı Göç

İyi bir refah seviyesi, yüksek gelir ve pek çok açıdan daha iyi imkânları elde etme arzusunun yanı sıra gittikleri bölgelerin ya da ülkelerin etnik farklılıklarının sebep olduğu siyasi istikrarsızlık, ayrımcılık, vatandaş mübadele politikaları ve rejim

değişiklikleri gibi siyasi etkenler de göç hareketlerini tetiklemektedir. Bu durum ülkeler arasında gerçekleşebileceği gibi, bir ülkenin farklı bölgesindeki sorun ve dengesizlikler nedeniyle de yaşanabilir. Eğitime duyulan ihtiyaç göçe neden teşkil edebileceği gibi, özellikle geniş ailelerde görülen kontrol mekanizmasından ve otoriteden kaçma arzusu, eğitilmiş genç bireylerin göç etmelerinde bir diğer neden olarak gösterilebilir (Başel, 2007: 523).

Bireyler yaşamlarının belirli evrelerinde karşılaştıkları kimi siyasi ve doğal olaylar nedeniyle zorunlu biçimde göçe maruz kalmışlardır. 1961’de Doğu Türkistan’da yaşayan Uygurlardan bazıları, Çin baskısı nedeni ile vatanlarından ayrılmak zorunda bırakılmışlardır. Göç etmedeki en önemli neden can güvenliklerinin bulunmamasıdır. Doğu Türkistan’da ve Çin’in sair bölgelerinde uygulanmakta olan işkence, zulüm ve katliamların çok üst seviyeye ulaşması ile halk göçe zorlanmıştır. Göçün ilk kapısı ise Afganistan olmuştur. Sonraki süreçte buradaki insanlar Türkiye’ye göç etmişlerdir. Siyasal nedenlerle gerçekleşen göç önem arz etmektedir. Zira bireylerin veya grupların siyasi nedenlerle gerçekleşen işkencelerden kaçmak, özgürce yaşayabilmek ve ırk ayrımcılığından kurtulmak gibi amaçlar göçe neden oluşturmaktadır. İnsanların vatanlarını terk etme sebebi yalnızca ekonomik sorunlar nedeniyle olmayıp, siyasi, kültürel, ülke içinde meydana gelen iç çatışma, iç savaş vb. meseleler de ekonomik meseleler kadar göç hareketine sebep teşkil etmektedir. Ülkede çıkan savaş ve siyasi baskılar sonucunda vatanlarından ayrılmak zorunda kalan kişiler yalnızca yoksul kesim olmayıp iyi eğitim almış ve çalışmakta olan kesim de ülkelerini terk etmektedirler. Sosyal ve siyasi bakımdan ülkelerinden göç eden bireyler, kendilerine dair eğitim, kültür, dini yaşam tarzı ve etnik özelliklerini de göç ettikleri ülkelere götürmektedir (Güneyi, Atılğan ve Serin, 2017: 40).

2.1.3. Sosyo-Ekonomik Nedenlere Dayalı Göç

Bölgeler ve ülkeler arasında gerçekleşen göç hareketlerinde en önemli faktör ekonomik nedenlerdir. Bireylerin iş, gelir ve bununla bağlantılı olarak daha iyi bir yaşama kavuşma isteğinden kaynaklı göç süreci, sosyo-ekonomik nedenlere dayalı göçü oluşturmaktadır (Aksoy, 2012: 294).

Göçün seyri büyük oranda çekici özelliğe sahip ve gelişmişlik oranı yüksek kentlere yönelik olmaktadır. Bireyler ekonomik bakımdan yeterli olamadıklarında kendilerini ekonomik yönden rahatlatacak bölgeleri seçmekte ve oralara gitmek için

harekete geçmektedirler. Bu bağlamda göç, işgücünün yer değiştirmesi neticesinde kentsel yerleşim birimlerinde iş bölümüne katkı sunan sosyal ve ekonomik bir olguyu ifade eder. Ekonomik gelişmişliğin 1960'lı yıllarda yavaş seyrettiği Avrupa Birliği ülkeleri, nüfus azlığı ve işgücü talebini karşılamak amacıyla ülkeleri için işçi alımı sürecine girmişlerdir. Böylece Avrupa Birliği sosyal ve ekonomik bakımdan bir değişim yaşamış, çok sayıda göçmeni kendi çıkarları için ülkelerine kabul etmişlerdir. 1970'lerde meydana gelen olaylar neticesinde yerel halk göç karşıtı politikalara destek vermiştir. Günümüzde ise Avrupa Birliği, göçmenlerin kendi çıkarları doğrultusunda bir etki sağlamayacağı kanaatine vararak sınırlarına tel örgü çekmiştir.

Belirtmek gerekir ki göç kararı beraberinde bazı maddi ve manevi maliyetleri de gündeme getirmektedir. Var olan işin kaybedilmesinden kaynaklı maliyetler, ulaşım masrafları, göç edilen yerde yeni bir iş buluncaya kadar karşı karşıya kalınacak maliyetler gibi maddi maliyetlerle birlikte yabancı bir topluma ve kültüre uyum sağlama, yurt dışı göçlerinde o ülkenin dilini konuşma mecburiyeti gibi manevi maliyetler de gündeme gelmektedir. Bu durumda yapılacak fayda maliyet analizinde fayda lehinde bir netice çıkması halinde göç kararı almak yerinde olacaktır (Seyidoğlu, 1996: 806).

2.1.4. Sosyo-Kültürel Nedenlere Dayalı Göç

Kültür, bireylerin maddi ve manevi gereksinimlerini karşılamak için meydana getirdiği tüm birikimleri ifade etmekte ve toplumun temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda kültürden bahsedilebilmesi için onu oluşturan maddi ve manevi unsurların uyum içinde olması gerekmektedir (Bayhan, 1995: 99). Manevi kültür unsurlarını, zihniyet, düşünce tarzı ve davranışlar ile sosyal ilişkiler oluştururken, maddi kültür unsurlarını ise ev şekli, meslek, gündelik hayatta kullanılan eşyalar ve fiziksel mekânlar oluşturmaktadır. Kırdan kentte göç edenler için maddi kültür unsurlarını değiştirmek nispeten kolay olmakla birlikte, manevi kültür değişimini gerçekleştirmek oldukça zordur. Göç edenlerin, göç edilen merkezin sosyal ve kültürel kalıplarını benimseyip, hayata geçirmeleri birçok manevi kültürel unsurun ve diğer hükümlerin değişmesini gerektirmektedir (Sezal, 1992: 78-88). Kültürel özellikler, göç eden grupların çevreleri ile ilişki ağları oluştururken, kentli nüfus ile kendileri arasındaki farklılıkları daha açık bir şekilde anlayabilmelerine neden olmaktadır (Erder, 2011: 226).

Bir toplumun kültürü; yararlı, zararlı, iyi, kötü ve doğru, yanlış insanlara öğreten aynı zamanda toplumun hafızası ve bilgi kaynağı olan sosyal bir birikimdir. Yaşam tarzından davranış kalıplarına ve tüketim alışkanlıklarına kadar toplum içerisinde yaşayan tüm insanların hayatlarını nasıl yaşayacakları toplumsal grubun kültüründen öğrenilir. Bu denli belirleyici işlevlere sahip olmasından dolayı kültür, hem birleştirici, bütünleştirici hem de farklılıkları ortaya çıkardığı için ayrıştırıcı bir özelliğe sahip olup sosyal çatışmaların kaynağını oluşturmaktadır (Erol, 1997: 61).

Sosyal hareketler toplumsal değişmeye ve neticesinde göçe neden olurken, toplumsal değişimler ve sosyo-kültürel farklılıklar da hem sosyal hareketlere hem de göçe neden olabilmektedir (Durugönül, 1997: 95).

Türkiye’de sosyal değişimler sanayileşme ile birlikte başlamıştır. Sanayileşme sonucu kentleşme ve kırdan kente göç olgusu Türkiye ölçeğinde ortaya çıkmış, bu da ailenin yapısını büyük oranda değiştirmiştir. Geleneksel geniş aile yapısı yerini çekirdek aileye bırakmakta ve toplumun temelini oluşturan kültürel değerler çağdaş koşullar içerisinde yeni değerler üretmektedir (Karakoç, 2011: 569).

Göç eden bireyler maddi olarak en sıkıntılı, psikolojik olarak da en zayıf oldukları dönemlerinde, yabancısı oldukları ortamda kültürel özelliklere adaptasyonda ciddi problemler yaşamaktadırlar. Kırdan gelen alışkanlıkların ve geleneklerin etkisiyle genellikle tutucu bir tavır benimsenmekte ve doğurganlık oranı kentli nüfusa göre oldukça yüksek gerçekleşmektedir. Bu bağlamda aile planlaması gibi hizmetlerden faydalanma oranı da düşük kalmaktadır (Aktekin ve Dedeoğlu, 1997: 13).

Bu bakımdan göç eden bireylerin ekonomik sorunlarını çözmeleri tek başına uyum süreci için yeterli değildir. Kentin birçok hizmetinden haberdar olmaları ve bunlardan yararlanmaları, düşünce ve davranış kalıplarını değiştirmeleri, sosyo-kültürel özellikleri de benimseyip hayata geçirmeleri gerekmektedir. Sosyal ve kültürel etkinlik beklentileri, öncelikli olarak bireysel refahın ardından toplumsal refahın artması ile kuvvetlenmektedir. Bu durum göç hareketliliğinin sonucunda gerçekleşebileceği gibi göç hareketliliğini artıran bir etkiye de sahiptir. Kitle iletişim araçlarının gelişmesi de bireylere, kendileri dışında bir dünyanın var olduğunu gösterirken, gelişmiş bölgelerdeki imkânlardan da haberdar olmalarını sağlayarak göç için özendirici bir etki oluşturmaktadır (Başel, 2007: 523).

Bu bağlamda gençler yaşlılara göre daha sık göç etme eğilimindedirler. Kırsal alanlarda eğlence mekânlarının olmayışı ve birçok sosyal aktivitenin eksikliği de kentlere göç etmeye neden olan kültürel faktörler olarak ifade edilebilir (Toroğlu, 2007: 28).

2.1.5. Savaş Nedenli Göç

Savaş, zorunlu yaşamsal tehlike durumuna bu da zorunlu göçlere neden olmaktadır. Savaş nedeniyle ölüm, yaralanma, uzuv kaybı vb. kötü sonuçlardan kaçan göçmenler tüm geçmişini bilinmeyen bir gelecek için terk etmek zorunda kalmaktadırlar.

İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan göç akımlarında, kurulan yenedünya düzeninde sınır ve sistem değişikliklerinden kaynaklanan büyük etnik gruplar ve savaşla topraklarından edilen toplulukların evlerine dönüşü ve de iltica hareketleri önemli bir yer teşkil etmektedir (Gitmez, 1983: 47). Almanya'nın kontrolündeki eski bölgelerden çıkarılan Almanlar özellikle doğudan batıya göç etmeye başlamış, İtalyanlar kuzeye ve Sovyetlerden kaçan sığınmacılar ise öncelikle Fransa, İngiltere, İsviçre ve İsveç'e yönelmiştir. Böylece Marshall yardımıyla toparlanma sürecine giren Avrupa ülkelerinin 1952-1954 yılları arasında savaşta kaybeden işgücünü telafi etmek için ülke dışına yönelmeleri kaçınılmaz olmuştur. Göçmen işçiler, savaş sonrası işçi açığını kapatmak için Avrupa ülkeleri tarafından bir çözüm olarak görülmüştür. Göçmen işçi toplamaya başlayan kamu kurumları, şirketler ve özel acenteler vasıtasıyla savaş sonrasında Batı Avrupa'ya yönelik göç akımı en büyük işgücü akımı olarak tarihe geçmiştir (Coşkun, 2005: 23-24).

Diğer taraftan Roma Anlaşması (1957) neticesinde, Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'nin kurucu ülkeleri Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg arasında insan dolaşımının serbest bırakılması (1968), 1960'larda ve 1970'lerin başında Avrupa topluluğu içinde ücretlerin ve yaşam standartlarının birbirine yaklaşması, topluluk içindeki göçü önemli ölçüde azaltmasına karşın dış ülkelere gelen göç ise artmaya devam etmiştir (Castles ve Miller, 2003: 73)

2.1.6. Terör ve Güvenlik Nedenlerine Dayalı Göç

Siyasal istikrarsızlık, şiddet hareketleriyle neticelenen toplumsal gerginlikler ve savaşlar, toplumların yaşadıkları mekânlardan ayrılmasına, sınırları aşarak başka ülkelere ait topraklara girmelerine sebep olmuştur (Sayın, 2010: 130).

Etnik köken ve dini yapı gibi değişkenlerin bir araya getirdiği gruplar, kendileri bakımından tehdit oluşturabileceğine inandıkları diğer gruplara üstünlük sağlamak amacıyla çatışarak gerilimler meydana getirirler. Buna karşın insan toplulukları biyolojik varlıklarını devam ettirip geliştirebilecekleri mekânlara hareketlenmektedirler. Gruplar arası toprak dağılımı ve siyasal güç dengesizlikleri, istikrarın bozulmasına ve siyasal şiddet hareketlerinin körüklenmesine neden olmakta, bunların neticesinde de kitlesel ölçekte göçler gerçekleşmektedir (Sayın, 2010: 130).

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Afganistan ve Irak gibi enerji ve jeostratejik öneme sahip bölgelere hâkim olma yarışı, Asya ve Afrika ülkelerinde yeni sınırları etnik ve dinsel aidiyetlere göre belirlemiştir. Birbirine düşman gruplar yeni sınırlar içerisinde yaşamlarını birlikte sürdürme zorunluluğunda kalmış, yönetimi ele geçiren gruplar diğer gruplara karşı baskıları hayatı tehdit eden noktalara ulaştırırken, güçsüz veya azınlık gruplar, düşman komşularının yardımına muhtaç hale gelmişlerdir. Bu durum iktidarda bulunanların sahibi olduğu siyasal ve askeri güç ile sair aidiyetleri ortadan kaldırmak üzere harekete geçmesine imkân sağlamıştır. Böylelikle vahşi ve acımasız savaşlar, bunun da ötesinde soykırımlar yaşanmaya başlamıştır. Kendilerini koruyamayacak durumda olan binlerce masum insan ülkelerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Özellikle savaşamayan kadın ve çocuklardan oluşan kitleler, göç yollarında dramatik görüntülere neden olmuştur (Sayın, 2010: 131-132).

2.1.7. Çevresel ve İklimsel Nedenlere Dayalı Göç

Çevresel ve iklimsel nedenler, tıpkı siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel sebepler gibi göçe neden olmuştur. Volkanik patlamalar, depremler, küresel ısınma, iklim değişiklikleri, enerji kaynakları, nükleer silahlar ve kuraklık göçe sebebiyet veren olaylarda başı çekmektedir. Nitekim 4. ve 5. yüzyıllarda kuraklık nedeniyle Hunlar ve Moğollar Orta Asya'dan göç etmek mecburiyetinde kalmışlardır (Gök, 2016: 7).

Bunun yanı sıra 1994 yılında Kırgızistan’da meydana gelen bir doğa olayı olan toprak kayması neticesinde, binlerce insan göç etmek mecburiyetinde kalmıştır. Daha önce dünyanın büyük gölleri arasında gösterilen Aral Gölü, günümüzde bataklığa ve çöle dönüşmüş vaziyettedir. Küresel ısınma ve kuraklık yüzünden gölün suları azalmıştır. Aral Gölü’ndeki suların çekilmesiyle toprak yüzeyindeki tuz rüzgâr ile tarım alanlarına taşınarak toprakların veriminin düşmesine yol açmış ve sonuçta buradaki insanları göçe zorlamıştır. İklim değişikliği gibi önemli bir sorun, insan yaşamını çok fazla etkilemiş ve göç hareketlerinin yön değiştirmesi sonucunu doğurmuştur. Kıyı bölgelerinde gerçekleşen fazla yağış, ormanların yok edilmesi, insanların yaşam alanlarını gitgide o bölgelerde sınırlandırarak birey ve grupların göç etmesini zorunlu kılmıştır. Göç eden kişiler, yaşamlarını sürdürebilmek için büyük çabalar göstermiş ve çok emekler vermişlerdir (Güneyi, Atılğan ve Serin, 2017: 41-42).

2.2. GÖÇÜN ETKİLERİ

Sosyolojik kuramların tamamının özünde bulunan tema, toplumsal olguların ya da süreçlerin neden-sonuç ilişkisi ekseninde açıklanması ve toplumların ilerleyip gelişmesi için bir mekândan bir başka mekâna göç etmesi gerekliliği üzerinedir. Aksi halde toplumların gelişip ilerleyemeyeceği iddia edilmektedir. Bu bakımdan göçün etkileri, temelinde var olan sebepleri ve neticeleriyle birlikte sosyo- kültürel değişim aracı olarak bakarak değerlendirme yapmak yerinde olur. Tüm göç süreçlerinin temelinde bireyin davranışı yatmaktadır. Bu açıdan, neden ve nasıl göç edildiği hususu göçmen davranışlarını şekillendiren bir güce sahiptir. Bu sebeple de göçün eyleme dönüşmeden önceki davranış sürecine odaklanılması çok önemlidir (Çakır, 2011: 131).

2.2.1. Göçün Ekonomi Üzerindeki Etkileri

Neo-klasiklere ait makroekonomik teori, ekonomik gelişme sürecindeki emek göçünün gelişmesini açıklamaya çalışmaktadır. Bu teoriye göre, emek piyasasında yer alan arz ve talep farklılıkları, göçün esas sebebini oluşturmaktadır. Söz konusu olan, emeğin düşük ücretli ülkelere, yüksek ücretli ülkelere yönelik göçüdür. Ücretler arasında var olan farklılıklar göçü artırabileceği gibi ücret farklılıklarında oluşacak

azalma da göçü azaltacaktır. Emegın ücreti, bütünüyle emek pazarlarına odaklanan bu modelde temel değişkendir (Schoorl, 2000: 3).

Neo-klasiklerin mikro ekonomik teorisi ise makroekonomik teori gibi emek piyasasına odaklanmakla birlikte, bireyin mantıksal olarak fayda analizi yaptığını da ileri sürer. Alternatif göç yerlerinin hesaplanması sırasında, ücret, maliyetler gibi konular derecelendirilmektedir. Buradaki farklılık, yalnızca ücrete dayalı konuların değerlendirilmemesidir. Göç edilecek yerlerdeki şartlar, arkadaşlıklar ve kültür de göz önünde bulundurulmaktadır (Schoorl, 2000: 3).

Dünya sistem teorisinin odak noktası ise kapitalist sistemdir. Bu sisteme göre, dünya ekonomik sisteminde kapitalist yapıda olan ülkeler, öteki ülkelerden ucuz işgücü ithal etmek suretiyle maliyetleri düşürmeyi amaçlamaktadır. Ucuz ve kalifiye işgücüyle karların maksimize edilmesi fikri hâkimdir. Bu hareket işgücü bakımından göç olgusunu oluşturur (Wallerstein, 1976: 229-233).

1970'lerin sonlarında (1979) Michael Joseph (M.J) Piore tarafından ortaya konan ikili emek teorisi, göçü, modern endüstriyel ekonomilerin yapısal gereksinimini karşılamasına bağlar. Sanayileşmiş toplumların gereksinimleri ve emek piyasasının esasını oluşturan özellikler neticesinde, devamlı suretle emek göçü talep edilmektedir (www.iom.int, 2013). Göçmenlerin göç etmelerinin esas sebebi, göç edecekleri bölgedeki modern ekonominin yapısal emek gereksinimidir.

İkili ekonomide kalkınma teorisi, 1954 yılında William Arthur Lewis tarafından ortaya atılmıştır. Bu teori, sınırsız emek tedarikiyle büyüme modellerinin ilki ve habercisi olarak görülse de kendine has özellikleri bulunan ya da kendine özgü bir göç teorisi özelliğine sahip değildir. Emek göçünün ekonomik gelişme sürecinde kilit bir rol oynadığı ileri sürülmektedir. Buna göre gelişmekte olan ülke ekonomilerine ait modern sektörün genişletilebilmesi, yalnızca geleneksel tarım içerisinde üretkenliği kısıtlı olan kesimden emek tedariki gerçekleştirmekle mümkündür. Emek geleneksel sektörlerden, daha iyi maddi koşulları haiz olan modern sektör ya da sektörlerle doğru göç etmektedir. Emek göçü, ücret düzeyinin az olduğu sektörlerden, üretimin ve karlılığın çok olduğu sektörlerle sınırsız biçimde gerçekleşmektedir (www.iom.int, 2013).

Emek göçünün yeni ekonomi teorisi, 1980'li yıllarda O. Stark tarafından, neo-klasiklerin temel katı gelenekleri baz alınarak geliştirilmiştir. Temel olarak göçmenlerin herhangi bir bedelle gelirini azami noktaya çıkarmaktan çok gelirin

kaynaklarını çeşitlendirmeye odaklanmıştır. Teori bu nedenle adil işçi pazarını düşünmek yerine, birbirinden farklı olan pazarları ve bunların koşullarını düşünmektedir. Yeni ekonomik teori, göç hareketinin gerek maddi gerekse sosyo-kültürel boyutu arasında karmaşık bir ilişkinin bulunduğunu belirtmektedir. Teori özellikle, toplum içerisindeki yoksul kesimin, finansal kaynaklara sahip olan diğer toplum üyelerine nazaran göç etme olasılığının daha yüksek olduğu hususunda farklı açıklamalar getirmektedir (Özdemir, 2008: 19).

Neo-klasiklerin üstünlüğüne meydan okuyan bir grup tarafından 1970’lerde ortaya konan bağımlılık teorisi; merkezlerin, olguların, kentsel ve kırsal alanların birbirlerine bağımlılıklarını açıklamaktadır. Kırsaldan kentsele yönelik göç hareketi, bu teorinin odak noktasını oluşturur. Teori, göç sonucunda sosyal bir çarpışmanın yaşanabileceğinden söz etmekte ve bunun sebebinin kırsal ve kentsel alanların eşitsizliğinden kaynaklandığını belirtmektedir. Teorinin odak noktasını sanayileşen bir merkez ve tarımsal bir çevre arasında var olan eşitsiz ilişkiler oluşturmaktadır. Uluslararası boyutta değerlendirildiğinde, merkezde yer alan ülke, çevresinde bulunan üçüncü dünya ülkelerini sömürmek suretiyle gelişimine devam etmektedir. Bağımlılık teorisine göre göç; merkezin, çevreye olan hâkimiyetinin bir neticesidir (www.iom.int, 2013).

2.2.2. Göçün Kültür Üzerindeki Etkileri

Ülke güvenliği genel olarak kültürel ve sosyolojik alt yapı, etnik ve din tabanlı bir siyasete bağlı olmaktadır. Göçler, ülkelerin siyasi istikrarı ve güveni açısından büyük riskler taşımaktadır. Devletlerarası ilişkilerde bir potansiyelden ziyade kültürel ve sosyolojik etkiler daha önemli, aynı zamanda da tehlikelidir. İdeolojilerin çatışması ülke içindeki sosyo-kültürel çatışmaları da beraberinde getirmektedir. Batı ülkelerindeki İslamofobi akımlarının yükselmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Raof, 2017: 29-30).

Genel göçmen topluluklarının kendi kültürlerini unutmamak adına entegrasyona direndiği görülmekte ve bunun neticesinde yine bir kültürel çatışma ortamına zemin hazırlanmaktadır. Genel olarak mülteciler, kendi kültürlerini yaşamaya meyilli davranmakta ve kendi kültürlerinin yaşaması için çabası sarf etmektedirler. Bu durum mültecileri kabul eden devletlerin mültecilere şüphe ile yaklaşmalarına sebep olmaktadır. Mültecilerin kendi dil, mezhep, gelenek, görenek

gibi değerlerine karşı çıkılırsa, bu durumun gerginliğe yol açacağı kuşkusuzdur. Ulus devletlerde genel olarak tek bir düşünce hâkimken, mültecilerin bu ülkelere girmesiyle devlet içindeki yapı bozulacağından, uzun zamandan bu yana tek bir kültürün hâkim olduğu bir ülke çok kültürlüğe gidecek ve bu durum ülke içindeki kültürel bütünlüğü ortadan kaldıracaktır (Raof, 2017: 30).

2.3.3. Göçün Eğitim Üzerindeki Etkileri

Sosyo-ekonomik gelişmeler nitelikli işgücüne olan gereksinimi artırmakta, işgücünün niteliği de örgün eğitim kurumlarında alınan eğitimle sağlanmaktadır. Geleneksel toplumda, bireyler mesleki yetenekleri kazanabilmek ve yetişkin rollerini yerine getirebilmek amacıyla eğitime ihtiyaç duymamaktadırlar. Modern toplumlarda ise sanayi ve hizmet sektörünün gelişmesi bazı meslekleri icra edebilmek için özel bilgi ve beceriye sahip olmayı zorunlu kılmakta, dolayısıyla eğitime olan gereksinimi artırmaktadır (Tatlídil, 1997: 600).

Eğitim çocukların gelişim sürecinde yaşamsal bir değere sahip olduğundan evrensel bir insan hakkı olarak tanımlanmıştır. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28. maddesi sözleşmeye taraf devletleri bunu sağlamak üzere yükümlülüklerini yerine getirmeye zorlamaktadır. Ülkelerinden ayrılmış olması çocuğun eğitim hakkını veya devletin bu hakkı yerine getirme sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır. Göçmenlerin yasal statüsüne dair 1951 Sözleşmesi'nin 22. maddesinde sığınılan ülkenin göçmenlere eğitim sağlama sorunluluğunu açıklamaktadır (BMMYK, 1994: 109). Ancak göçmen çocukların çoğunluğu temel eğitim olanaklarından yoksun kalmaktadır. Yapılan bazı değerlendirmelere göre eğitim almakta olan göçmen çocuk oranı %30'dan fazla değildir. Bu bağlamda temel eğitim eksikliği, insan hakları ihlali anlamını taşımaktadır (BMMYK, 1994: 110).

Sığındıkları ülkede eğitim imkânına sahip olan sığınmacı çocukların önemli bir bölümü okullarda, ayrımcılık, dil ve arkadaş edinememe, maddi imkânsızlık vb. problemlerle karşılaşmaktadır. Bu durum göçmen çocukların eğitim sürecini sağlıklı bir şekilde sürdürmelerine ve yeni bir kültüre alışmalarını önlemektedir. Bunun sonucu olarak da küçük yaşlarda göçmen çocuklarda dışlanma ve ait olmama duygusu egemen olmaktadır. Türkiye'ye gelen göçmenlerin önemli bir kısmını çocuk yaştaki Suriyeli ve Afganlar oluşturmakta ve günden güne bu çocukların eğitim durumu ve hakları çok ciddi bir sorun oluşturmaktadır (Sayın, Usanmaz ve Aslangiri, 2016: 11).

2.3. DÜNYADA GÖÇ HAREKETLERİ

Bir ülkenin gelişimin ve geleceğin seyrinde göç hareketleri önemli bir yer tutar. Göç hareketleri nedeniyle ülkeler sürekli bir gelişim ve değişim içerisinde karmaşık ve dinamik olgularla yüzleşmektedir. Bireyler, kitleler vb. gruplar için göç hareketi, özellikle savaş, barış, sosyal, ekonomik, kültürel ve kentleşme gibi pek çok sebeple bir kurtuluş yolu olarak kabul edilmektedir. Bu durum ise göçün yönetilmesi gereksinimini ortaya çıkarmış olup ülkelerin bu çerçevede politika üretmesi, yasal ve kurumsal düzenlemeler yaparak, göçün kültürel ve sosyal yaşam, konut ve istihdam üzerinde olan tesirini daha az indirmesi gerekmektedir (Demirhan ve Aslan, 2015: 24).

Uluslararası göç hareketinde ülkelerin göçmenlere karşı tutumları, devletlerin yasal çerçevede gerekli alakayı göstermemesi göç ve göçmen politikalarına ilişkin çözümü zora sokmaktadır. Küresel ve ulusal çerçevede yapılacak düzenlemelerle ülkelerin ticaretinin geliştirilmesi, büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi, kamu güvenliğinin sağlanması, beyin göçünün önlenmesi ve en önemlisi bunun topluma entegre edilmesi gerekmektedir (Örselli ve Babahanoğlu, 2016: 2-3).

Göç süreci bütün bireyler açısından travmatik nitelik arz etse de kadın üzerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle psikolojik ve sosyal problemlerin de eklenmesi sonucunda daha da derin izler bırakmaktadır (Berger, 2004). Diğer yandan kadının ilk göç eden olduğu (Bretell ve Sargent, 2008: 126) veya belli iş kollarında çalıştırılmak üzere özel olarak tercih edildiği ve böylece uluslararası göç sürecinde daha belirgin bir hal aldığı durumlar (Gülçür ve İlkcaracan, 2002) söz konusudur. Tablo 3'te 1960-2000 yılları arasında bölgelere göre uluslararası göçmenler içerisinde kadınların oranı verilmiştir.

Tablo 3. Bölgelere Göre Uluslararası Göçmenler İçerisinde Kadınların Oranı (Yüzde)

	1960	1970	1980	1990	2000
Dünya	46.6	47.2	47.4	47.9	48.8
Gelişmiş Bölgeler	47.9	48.2	49.4	50.8	50.9
Az gelişmiş Bölgeler	45.7	46.3	45.5	44.7	45.7
Avrupa	48.5	48.0	48.5	51.7	52.4

Kaynak: BM Mülteci Örgütü, 2002.

Tablo 3'e göre; dünya genelinde göçmenler içerisinde kadınların oranının yarıya yakın olduğu görülmektedir. Gelişmiş bölgelerde ve Avrupa'da ise 1990 ve 2000 yıllarına ait verilerde bu oranın yarıdan fazla olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Avrupa'da göçün kadınlaşma eğilimini Eurostat (AB İstatistik Birimi) istatistiklerinden de izlemek mümkün olup burada da 1990-2000 arası Avrupa'ya göç akımında kadınların oranı %50 üzerinde seyretmektedir.

Belirtmek gerekir ki göçmen kadınlar genellikle Avrupa'da ekonomik açıdan büyüme potansiyeline sahip olan sektörlerde ve hizmet sektöründe çalışmaktadırlar. Göçmen kadınların yüklendikleri işler arasında yaşlı ve çocuk bakımı, ev içi hizmetler, turizm ve eğlence sektörleri öncelik arz etmektedir (Kofman vd., 2000).

2.3.1. Tüm Dünyada Göç Alan ve Göç Veren Ülkeler

Dünyanın farklı ülkelerinden ve Türkiye'nin 27 önemli üniversitesinden iştirak eden ve göç konusunda uzman yüze yakın akademisyenin bir araya geldiği konferansta göç konusu farklı boyutları ile tartışılmıştır. Buna göre; Birleşmiş Milletler 2017 yılında yayımladığı raporda uluslararası göçmen sayısı 258 milyon kişiye ulaşmıştır. Bu nüfusun %48-52'lik oranını kadın göçmenler, %2'sinden fazlasını ise uluslararası emek göçüne katılan kişiler oluşturmaktadır. Göç akımları, dünyadaki birçok ülkeyi gerek göç veren ve göç alan, gerekse transit ülke olma konumları nedeniyle doğrudan ilgilendirmektedir. Göçmen nüfusunun %60'dan fazlası Asya ve Avrupa kıtalarında ikamet etmekte olup %64'ten fazlası ise dünyanın en gelişmiş ülkelerinde yaşıntılarına devam etmektedir. Gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere gerçekleşen göçler kapsamında 2017 yılı itibariyle ABD en çok göç alan ülkeler arasında birinci sıradadır. Arkasından Suudi Arabistan, Almanya, Rusya ve İngiltere en çok göç alan ülkeler arasında yer almaktadır. Diğer taraftan Meksika, Hindistan, Çin, Pakistan İslam Cumhuriyeti, Bangladeş, Suriye, Afganistan gibi ülkeler en çok göç veren ülkeler arasında sayılmaktadır (Haber Türk, 2018).

2.3.2. Dünya Genelinde Göçler ve Göçmen Analizi

Göçler içerik, kapsam ve nitelik açısından sıralandığında; zorunlu-gönüllü göçler, sürekli ve geçici göçler, mevsimlik göçler ve emek göçü iç göçü oluşurken;

mübadele göçü, beyin göçü, işçi göçü, siyasal ve sosyo-ekonomik göçler dış göçleri oluşturur (Naz, 2015: 19).

Tarihi süreçte büyük çaptaki ilk kitlesel göç hareketi, 4. yüzyılın ortalarında gerçekleşen Kavimler Göç'üdür. Bu göç hareketinde Çin Devleti'nin hâkimiyetinden kurtulmak için batıya doğru hareket eden Hunlar, Karadeniz'in kuzeyine yerleşmiş, bunun neticesinde ise oradan kaçan Cermen kavimleri yıllar boyunca Avrupa Kıtası'nı istila etmiştir. Bu şekilde baş gösteren Kavimler Göçü ile bugünkü Avrupa Devletleri'nin temelini atıldığı kabul edilmektedir (Kınık, 2010: 37). Farklı bölgeler arasında meydana gelen bu kitlesel göçler sonucunda Avrupa'da yeni ülkeler oluşmuş ve yeni imparatorluklar/devletler kurulmuştur. Amerika kıtasının keşfi ile kıtalar arası göç olayları deniz aşırı bir boyuta ulaşmıştır. İnsanlar 16. yüzyıldan itibaren kitleler halinde ve yeni bir hayat umuduyla Avrupa'dan Amerika kıtasına göç ederek buralara yerleşmişlerdir. Avrupalı tüccarlar, 15. ve 18. yüzyıllar arasında Kuzey Afrika'dan topladıkları 15 milyon civarında insanı köle olarak çalıştırmak amacıyla Güney Amerika'ya, Brezilya'ya ve Karayip Adalarına götürmüşlerdir. Böylelikle Avrupa üç yüzyıllık süreçte dünyada yaşanan göç hareketlerine yön çizmiştir (Mutluer, 2003: 11).

Portekiz, İspanya, Fransa, İngiltere ve Hollanda gelişen nüfusları için yeni yerleşim yerleri sağlamak amacıyla sömürgeler oluşturmuş, bu çerçevede 55–60 milyon Avrupalı, 1830 ila 1930 yılları arasında denizaşırı ülkelere göç etmiştir. ABD bu göç dalgası için -Arjantin, Brezilya ve Kanada'ya göre- ana hedef ülke olmuş, uluslararası göçün zirveye eriştiği 1900 ila 1909 yılları arasında 8,2 milyon, 1892 ila 1924 yılları arasında ise toplamda 20 milyon civarında göçmenin bu ülkeye girişi gerçekleşmiştir (Doğanay vd., 2011: 88).

İngilizler, İrlandalılar ve Almanlar, 1830 ila 1860 yılları arasında Amerika kıtasına göç edenlerin büyük çoğunluğunu oluşturmuştur. İskandinavlar 1860 ila 1890 yılları arasında bu göçe dâhil olmuştur. 1890 ila 1950 yılları arasında ise göçün Kanada'ya doğru kaydığı görülmektedir (Atalay, 2011: 29).

Söz konusu uluslararası göç hareketleri dünyanın etnik, kültürel ve demografik yapısında önemli değişikliklere neden olmuştur. Avrupa kökenli göçmenler ABD, Kanada, Yeni Zelanda, Avustralya'da yeni devletlerin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Oluşan yeni devletlerdeki yerliler ise azınlık konumuna düşmüştür. 19. yüzyılda milyonlarca insan Hindistan ve Çin'den Amerika ve Avrupa'ya sözleşmeli işçi

statüsünde göç etmiştir. 20. yüzyılda gerçekleşen iki büyük dünya savaşı ise milyonlarca insanın vatanından ayrılmasına yol açmıştır (Giddens, 2010: 522).

1920'li (Türkiye – Yunanistan, Türkiye – Bulgaristan) ve 1930'lu (Nazi Soykırımı) yıllarda büyük ölçekte nüfus mübadeleleri ve sürgünler gerçekleşmiştir. 2. Dünya Savaşı sonrasında tekrardan toparlanmaya çalışan Avrupa ülkeleri, işgücü ihtiyacını karşılamak amacıyla az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere işçi göçü kabul etme sürecine girmiştir. Bu ülkeler içinde özellikle Almanya 1954'ten 1970'lere kadar Portekiz, İspanya, Türkiye ve Yunanistan'dan Fransa ise Cezayir, Tunus ve Fas'tan insan gücü almıştır. Ekonomik faktörlerle meydana gelen bu göç ilişkisi, genel itibarıyla insanların arzuları doğrultusunda geliştiğinden gönüllülük çerçevesinde değerlendirilebilir (Aksoy, 2012: 294).

1947'de Pakistan İslam Cumhuriyeti'n Hindistan'dan ayrılması sonucunda dünyanın gördüğü en büyük göç hareketi gerçekleşmiş ve yaklaşık 18 milyon Hindu ve Müslüman mübadeleye tabi tutulmuştur. 1945 ve 1961 yılları arasında Berlin duvarının inşasıyla beraber yaklaşık 3,7 milyon Alman, Doğu Almanya'dan Batı'ya kaçmıştır (Kınık, 2010: 38).

İsrail'in kurulması sonrasındaki süreçte yaklaşık 250 bin Yahudi İsrail'e göç etmiştir. Buna karşın yüz binlerce (tahminen 700 bin) Filistinli komşu ülkelere iltica etmek zorunda kalmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrasında çizilen Bulgaristan-Romanya sınırından dolayı yaklaşık 100 bin Bulgar Bulgaristan'a ve 120 bin Romen de Romanya'ya göç etmiştir. 1979 yılı Aralık ayından itibaren SSCB işgali nedeniyle, yaklaşık 2.5 milyon Afgan, Pakistan İslam Cumhuriyeti'ne göç etmiştir (Doğanay vd., 2011: 88-91).

İran İslam Cumhuriyeti - Irak Savaşı ve Körfez Savaşı sürecinde yüzbinlerce Şii ve Iraklı Kürt yurtlarını terk edip Türkiye ve İran İslam Cumhuriyeti'nde sığınmacı ve mülteci konumuna düşmüştür. 1990-1991 Körfez Krizi sebebiyle yaklaşık 4 milyon kişinin göç ettiği değerlendirilmektedir. 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması ve 1991 yılında SSCB'nin dağılması sonrasında da milyonlarca insan göç etmiştir. Çok daha yüksek bir ekonomik gelişmişlik düzeyi, daha yüksek işçi ücretleri ve neredeyse tüm Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerinden çok daha etkili istihdam fırsatlarının varlığı nedeniyle, BDT ülkelerinin (özellikle Ukrayna ve Kafkasya ülkelerinin) ana hedefi Rusya olmuştur. Rusya ve BDT ülkeleri arasında halen devam eden kültürel ve tarihsel benzerlikler de Rusya'ya gerçekleşen büyük

çaplı göçü açıklamaktadır. Buna karşın Bulgaristan, Arnavutluk, Sırbistan ve Romanya'dan büyük göç hareketleri ile Ukrayna ve Moldova'dan gelen kısmi göçler, aralarında özellikle Yunanistan'ın önde bulunduğu Avrupa Birliği ülkelerine yönelmiştir. Moldova, Gürcistan ve Ermenistan'da da işgücünde artan bir dışarıya göç süreci gerçekleşmiştir. 1990'lı yılların başından itibaren bir milyon civarında insanın veya Ermenistan nüfusunun neredeyse %25'inin ülkeyi terk ettiği değerlendirilmektedir. Bu durum vasıflı işgücü kaybı, yaşlı bir nüfus ve cinsiyet dengesizliği sonuçlarını doğurmuştur. Gürcistan nüfusu da bağımsızlığını elde ettiğinden beri 1 milyona yakın kayıp yaşayarak 5.4 milyondan 4.5 milyona inmiştir (Bednov, 2009: 57-58).

Bununla birlikte 2000'li yıllara damgasını vuran esas göç olayı, BM'in duyarsızlığı nedeniyle halen Suriye'de yaşanmaktadır. 2011 yılından itibaren yaklaşık 2.5 milyon Suriyeli ülkesini terk edip komşu ülkelere (Türkiye, Lübnan, Mısır, Irak ve Ürdün) sığınmış ve yaklaşık 5 milyon Suriyeli ile BM'in göç verilerine göre, 1970-2010 yılları arasında dünyadaki uluslararası göçmen sayısı 2,5 kattan daha fazla artış göstermiştir (Yılmaz, 2013: 3). Aşağıda Tablo 4'te yıllar (1970-2010) itibarıyla uluslararası göçmen sayısı görülmektedir.

Tablo 4. Yıllar İtibari İle Uluslararası Göçmen Sayıları (milyon)

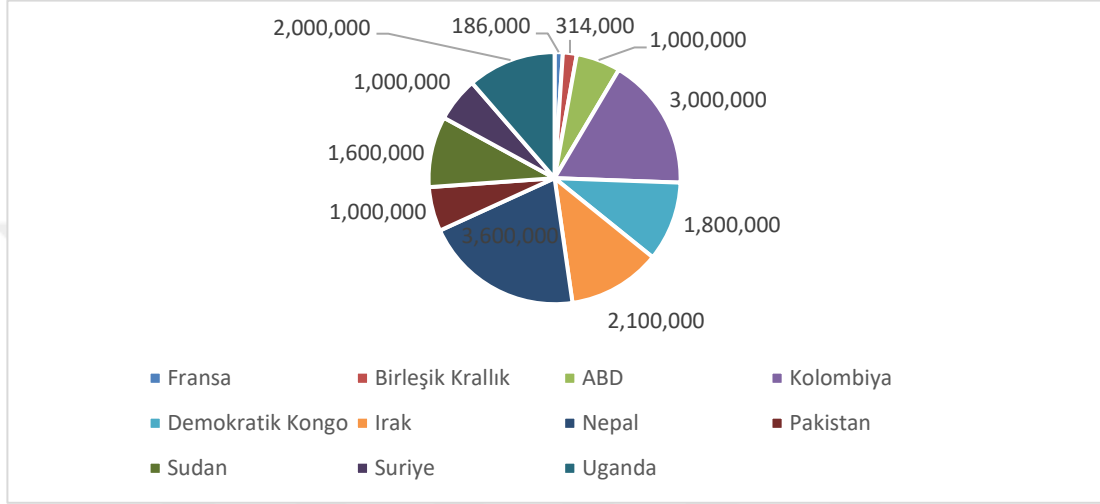
	1970	1990	2000	2010
Dünya	84	156	178	214
Gelişmiş Ülkeler	43	82	104	128
Gelişmekte Olan Ülkeler	41	73	74	86
Az gelişmiş Ülkeler	41	73	74	87

Kaynak: Bakırtaş, 2012: 242.

Tablo 4'e göre; 1970 yılındaki 84 milyon uluslararası göçmen sayısı kırk yıllık periyodun ilk bölümünde (1970-1990) 1,85 kat artmasına karşın (156 milyon), ikinci bölümde (1990-2010) 1,37 kat artmıştır (214 milyon). 1970 yılında toplam 84 milyon uluslararası göçmen neredeyse aynı oranda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında bölüşülmüştür. Ancak özellikle 1990 yılından sonraki süreçte gelişmiş ülkeler lehine önemli bir değişiklik gerçekleşmiştir. Nitekim aynı periyodun ilk bölümünde gelişmiş ülkelere 1,90 kat artış söz konusu olmasına karşın, ikinci

bölümde 1,56 artış gerçekleşmiştir. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerde ilk bölümde 1,78 kat artış yaşanırken, bu artış ikinci bölümde 1,17 seviyesinde oluşmuştur. Böylece uluslararası göçün esas artış nedeninin yoksul ülkelere göç eden göçmenlerin oluşturduğu anlaşılmaktadır (Bakırtaş, 2012: 241-242). Aşağıda Şekil 2’de 2006 yılı göçmen sayıları verilmiştir.

Şekil 2. 2006 Yılı Göçmen Sayıları Grafiği

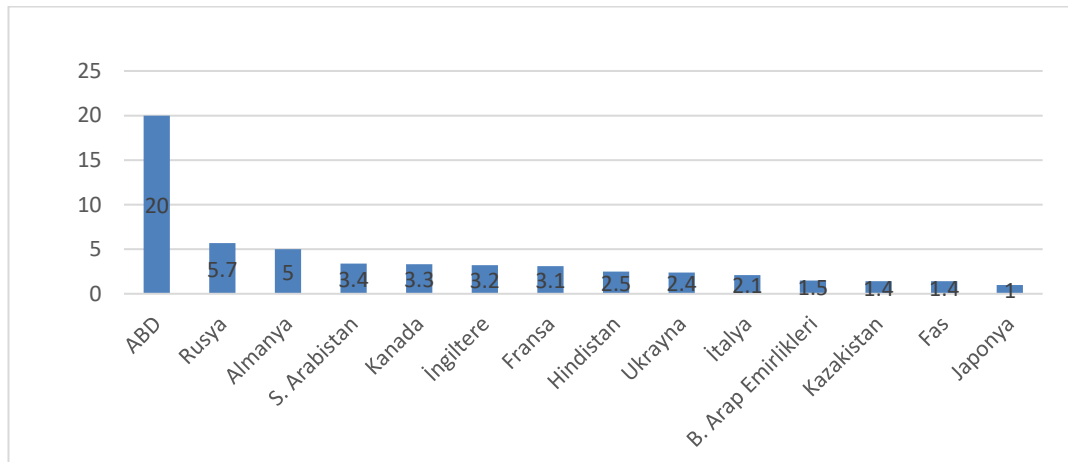
Kaynak: UNHCR, 2007.

Şekil 2’de görüldüğü üzere 2006 yılı verilerine göre; Fransa’da 186 bin, Birleşik Krallık ’ta 314 bin, ABD’de yaklaşık 1 milyon Kolombiya’da 3 milyon, Demokratik Kongo’da 1,8 milyon, Irak’ta 2,1 milyon, Nepal’da 3,6 milyon, Pakistan İslam Cumhuriyeti’nde 1 milyon, Sudan’da 1,6 milyon, Suriye’de 1 milyon ve Uganda’da 2 milyon kişi göçmen konumunda yaşamlarına devam etmektedir. Diğer yandan dünyada en çok göçmen veren ülkelerin başında Afganistan, Filipinler, Meksika, Bangladeş ve Pakistan İslam Cumhuriyeti gelmektedir (UNHCR), 2007: 81-83).

BM Uluslararası Göç Verileri dikkate alındığında 2010’da dünya nüfusunun %3,1 i göçmen statüsünde olmasına karşın, daha çok gelişmiş bölgelerdeki göçmen sayılarının toplam nüfusa oranı % 10,3; daha az gelişmiş bölgelerdeki oran ise % 1,5’tir. Dünya’daki toplam göçmenlerin %32,6’sı Avrupa’da, %23,4’ü ise Kuzey Amerika olup ABD’nin oranı yaklaşık %20’dir. Gelişmiş ülkelere Almanya, İtalya ve Fransa gibi ülkeler ise diğer ülkelere nazaran yüksek oranlara sahiptir. Uluslararası göç olgusundaki bu tablo, göçün gelişmekte olan veya azgelişmiş ülkelere gelişmiş

ülkelere yönelik gerçekleştiğini göstermektedir. Zira gelişmekte olan ülkelerde yaşayanlar bakımından, birçok zengin Avrupa ve Kuzey Amerika ülkesi hayalini kurdukları yerleri temsil etmektedir. 1950’den sonraki süreçte, 1955-1960 dönemi hariç olmak üzere, azgelişmiş bölgelerden daha çok gelişmiş bölgelere göç ederek artan şekilde bir göç dalgasının oluştuğu açıktır. Esas hızlanmaysa 1960 sonrasındaki süreçte başlamış olup, bu döneme kadar binlerle ifade edilmekte olan ve kimi zaman tersine dahi gerçekleşen göç akımı, daha çok gelişmiş bölgelere yönelen milyonlarla ifade edilmektedir. Nitekim 1950 ile 1955 yılları arasında 315 bin olan net göç akımının 1960 ile 1965 yılları arasında 3 milyonun üzerine çıkmasına karşın dünya ekonomisinde büyüme ve gelişmenin hızlandığı 1960 ile 1970 yılları arasında 6 milyonun üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Dünya ekonomisinde küçülme ve krizin meydana geldiği 1975 ile 1985 yılları arasında net göç akımında bir yavaşlama ve gerileme olurken, ekonomik büyümenin tekrar hızlandığı 1985 ile 2005 yılları arasında ise yeniden sıçrama gerçekleşmiştir. Buna göre 1985 yılında az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere seyreden net göçmen sayısı 5 milyon 643 bin kişi iken, bu sayı 2005 yılında 17 milyon 450 bin kişiye yükselmiştir. Dünya Bankası’nın 2011 verileriyle güncellediği 2010 göç stoku tahminleri uyarınca, Dünya’daki göçmen stoku 215 milyon 763 bin 515 olup, bunun 107 milyon 878 bin 427’si OECD tanımlamasında yer alan yüksek gelirli ülkelerdeki göçmenlerden oluşmaktadır (Bakırtaş, 2012: 242-244).

Şekil 3. Dünyada En Fazla Göç Alan Ülkelere Ait Oranlar

Şekil 3'te görüldüğü üzere dünyada en fazla göç alan ülkeler; ABD (% 20), Rusya (% 5.7), Almanya (% 5), Suudi Arabistan (% 3.4), Kanada (% 3.3), İngiltere (% 3.2), Fransa (% 3.1), Hindistan (% 2.5), Ukrayna (% 2.4), İtalya (2.1), Birleşik Arap Emirlikleri (% 1.5), Kazakistan (% 1.4), Fas (% 1.4), Japonya (% 1)'dir (Bakırtaş, 2012: 244). AB sınırlarında yakalanan yasa dışı göçmenlerin uyrukları nazara alındığında; Afganistan, Tunus, Arnavutluk, Pakistan İslam Cumhuriyeti, Somali, Fas, Cezayir, Bangladeş ve Eritrelilerin ilk sıralarda bulunduğu anlaşılmaktadır (Akçadağ, 2012: 23).

2.3.3. Afrika Kıtasındaki Göçler

Dünyadaki göç nüfusunun önemli bir kısmı Afrika kökenlidir. Göç veren ülkelerin önemli bir grubu bu kıtada olmakla birlikte, Afrika'da göç alan ülkeler de bulunmaktadır. Güney ve Orta Afrika göçmenleri Kuzey Afrika ülkelerini transit ülkeler olarak kullanmakta, buralarda bekleyip, İtalya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan'a girmektedirler. Oradan da kuzey Avrupa ülkelerini hedeflemektedirler. Kuzey Afrikalılar, deniz yoluyla İtalya ve Yunanistan üzerinden Kuzey Avrupa ülkelerine, kara yoluyla Lübnan, Suriye üzerinden Türkiye'ye geçerek, oradan da Avrupa ülkelerine varmaya çalışmaktadırlar. Aynı zamanda, Irak, Suriye ve Lübnanlı göçmenler, Güney Kıbrıs Rum kesimi üzerinden Türkiye'ye, Yunanistan üzerinden İtalya'ya geçerek Avrupa ülkelerine varmaktadırlar (Sayın, 2010: 141-142).

Suudi Arabistan, Bahreyn, zengin Arap ülkeleri de göçmen Afrikalıların hedef ülkelerindendir. Bunların yanı sıra, Libya, Lübnan ve Türkiye gibi transit ülkeler artık hedef ülke konumuna gelmiştir. Afrika kökenliler ABD ve Kanada'yı da göç güzergâhı olarak benimsemişlerdir. Öte yandan Pakistan İslam Cumhuriyeti ve Hindistanlılar, Kenya, Rusya, Ukrayna, Çekoslovakya, Romanya, Bulgaristan, Tayland, Çin ve İngiltere vatandaşları ise güney Afrika'ya göç etmek istemektedirler (Sayın, 2010: 142).

2.3.4. Asya Kıtasındaki Göçler

Asya kökenliler diğer bir büyük göç popülasyonunu oluşturmaktadır. Bangladeş, Sri Lanka, Hindistan, Afganistan, Pakistan İslam Cumhuriyetli göçmenler, Avrupa ülkelerine varmak için İran İslam Cumhuriyeti ve Kafkaslar üzerinden Ukrayna ve eski doğu bloğu ülkelerini, Hazar Denizi'nin kuzeyinden Rusya ve

Polonya ve ayrıca İran İslam Cumhuriyeti ve Türkiye üzerinden balkan ülkelerini transit olarak kullanmaktadırlar. Sri Lanka, Çin, Bangladeş, Hindistan, Pakistan İslam Cumhuriyetli göçmenler Hint Okyanusunu, Kızıl Deniz, Süveyş Kanalı üzerinden Lübnan, Suriye, Güney Kıbrıs Rum kesimini transit olarak kullanıp Yunanistan ve İtalya'ya gitmeyi hedeflemektedirler (Sayın, 2010: 143).

Asya'da göç veren başka önemli ülke Rusya'dır. Rusyalı göçmenler, Kosta Rika, Meksika, Birleşik Devletler, Kanada, Pakistan İslam Cumhuriyeti, Tayland, Güney Kore, Türkiye İsrail Avrupa ülkelerini tercih etmektedir. Asya ülkeleri, Endonezya, Malezya, Güney Kore, Tayland, zengin Arap ülkeleri, Avrupa ve Amerika ülkelerine göç etmektedir. İran İslam Cumhuriyeti, Pakistan İslam Cumhuriyeti, Afganistan göç etmek için genellikle soydaşlık bağıyla bağlı oldukları Türkiye'yi tercih etmektedir (Sayın, 2010: 143-144).

2.3.5. Avrupa Kıtasındaki Göçler

Gönüllü göçler yani insanların daha iyi bir yaşam için yaşadıkları şehirleri ve ülkeleri değiştirmeleri sadece içinde yaşadığımız çağa ait bir olgu değildir. Ancak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yıkılan ve çalışacak işgücünü önemli ölçüde kaybeden Avrupa'nın yeniden imarı için gereken işgücü için batı Avrupa ülkelerinin önce güney Avrupa'ya, sonra ise Türkiye ve Kuzey Afrika ülkelerinden işgücü ithal etikleri görülmektedir. Bu göçlerin en önemli niteliği, devletlerin karşılıklı istekleri ve anlaşması ile bireylerin Avrupa'ya kitlesel işgücü göçlerine dâhil olmasıdır (Koca, 2014: 58).

1990'lardan itibaren ivme kazanan göçün daha güvenli hale getirilmesi çabasına girilmiştir. Bu çerçevede fakir ve zengin ülkeler arasındaki büyük ekonomik farklılığı azaltabilmek veya zengin ülkelerdeki sosyo-kültürel güvenceyi fakir ülkelere de yayabilmek gibi hedefler benimsenmemiştir. Bunun yerine geri kalmışlığın, göçmenler, ulus ötesi kayıt dışı ekonomiler veya suç ağları gibi dolaşım ile alakalı istikrarı bozan etkilerini kontrol altına alma ve yönetme fonksiyonunu icra eden bir güvenlik teknolojisi oluşturulmuştur (Koca, 2014: 59).

Batı Avrupa ve dünyadaki gelişmiş diğer batılı ülkelerinde kurumsal göç yönetimi ve göçmen hukuku olabildiğince gelişmiş olmasına karşın, büyük kitlesel göçe maruz kalan göçmenler bu hakların haricinde tutulmakta, daha çok yasal statüdeki göçmenler bu haklardan istifade edebilmektedirler. Fakat Türkiye büyük

kitlesel göçlerle ülkeye giren çok sayıda göçmeni yasal statüye kavuşturarak bu kişilere çalışma, eğitim, seyahat ve sağlık hakkı vermekte ve bunlara Batı Avrupa ve öteki gelişmiş ülkelere nazaran daha fazla hak vererek kaynaklar ayırmaktadır. Türkiye'deki göçmelerin çocukları ve aileleri kayıt altına alındıktan sonra, bunlar aynı Türk vatandaşları gibi eğitim görebilmekte ve ilköğretimden itibaren yükseköğretime kadar bu haklardan yararlanabilmektedirler (Emin, 2016: 13).

Avrupa'da iltica ve sığınma taleplerinde 1990'ların başında artış gözlenmiş ve 1997'de özellikle eski Yugoslavya'daki savaş sonrasında ikinci bir dalga yaşanmıştır. 1983'te 70 bin kişi iltica talebi ile Batı Avrupa ülkelerine girmiş ve bu sayı 1992'de on kat artmıştır (OCED and the European Commison, 2003: 4). Aşağıda Tablo 5'te bazı Avrupa ülkelerinde, 1950-1975 yılları arasındaki yabancı nüfus sayısına yer verilmiştir.

Tablo 5. Seçilmiş Avrupa Ülkelerinde Yabancı Nüfus: 1950-1975 (Bin Kişi)

Ülkeler	1950	1960	1970	1975	Yabancıların Oranı (%)
Belçika	354	444	716	835	8.5
Fransa	2128	2663	3339	4196	7.9
Federal Almanya	548	686	2977	4090	6.6
Hollanda	77	101	236	370	2.6
İsveç	124	191	411	410	5.0
İsviçre	279	585	983	1012	16.0
İngiltere	1573	2205	3968	4153	7.08

Kaynak: Castles ve Miller, 2003: 73.

Tablo 5'e göre; 1950 yılında Belçika'da 354 bin, Fransa'da 2.128 milyon, Federal Almanya'da 548 bin, Hollanda'da 77 bin, İsveç'te 124 bin, İsviçre'de 279 bin ve İngiltere'de 1.573 milyon yabancı nüfus bulunmaktadır. 1975 yılına gelindiğinde ise Belçika'da 835 bin, Fransa'da 4.196 milyon, Federal Almanya'da 4.090 milyon, Hollanda'da 379 bin, İsveç'te 410 bin, İsviçre'de 1.012 milyon ve İngiltere'de 4.153 milyon yabancı nüfusun varlığı dikkat çekmektedir. Gerek 1950 gerekse 1975 yıllarında en fazla yabancı nüfus sayısının Fransa'da olmasına karşın bu zaman aralığında en çok yabancı nüfus sayısındaki artış Federal Almanya'da gerçekleşmiştir.

2.3.6. Amerika Kıtasındaki Göçler

ABD göçmen politikası, göçmen hakları açısından değerlendirildiğinde negatif yönlü olup yasakçı bir davranış sergilemektedir. Başka ülkelerdeki göçmenler, ekonomik göçmenlik programından faydalananarak ülkeye yerleşebilirken, ABD’de durum bu şekilde olmamaktadır. Ekonomik göçmenlik programlarından yalnızca ABD’ye yerleşen yeşil karta sahip olan göçmenlerin belirli bir bölümü yararlandırılarak ülkeye kabul edilmektedirler (Demir, 2012: 1).

ABD’de göçmen sistemi bulunmakta olup sistem halen varlığını sürdürmektedir. Bu sistem göçmenlik vize programı olarak tanımlanmakla birlikte esasında yeşil kart lotosu olarak bilinmektedir. Yeşil kart lotosu ile ABD’de göçmenlerin bilgi, beceri meslekteki uzmanlıkları ve deneyimleri göz ardı edilerek, sadece loto şansı elde eden göçmenler ülkeye yerleştirilmektedir. Son yıllarda ABD’li kanun yapıcılar göçmen hareketini işgücü pazarını aktifleştirecek ve dinamizm kazandıracak fırsattan ziyade güvenlik ve ulusal egemenlik çerçevesinde ele almaktadır (Kandemir, 2017).

Göç tarihinde özel bir yere sahip Amerika, modern göç literatüründe göç alan ve kıta içi hareketlerle genişçe işlenmiştir. Kuruluşlarını göçmenlerle gerçekleştiren Birleşik Devletler ve Kanada hala göçmenlerin varmak istedikleri hayal ülkeler olmaya devam etmektedir. Amerikan rüyasının peşinde binlerce insan, yasal veya kaçak yollarla bu ülkelere girmeye ve şanslarını denemeye çalışmaktadırlar. Deniz ve hava yoluyla diğer kıtalardan, kara yoluyla kıta içi insan hareketi, kıtanın göç güzergâhlarını belirlemektedir. Özellikle Çinli göçmenler, kıtaya girişi kolaylaştıracak güçlü ağırlara sahiptirler. Amerika, Hintli göçmenler için ise seyahat ve girişi kolaylaştıracak yapısal ve toplumsal fırsatlar sunmaktadır. Filipinliler, Sovyet bloğu içinde yer alan Türk Devletleri ve Rusya vatandaşları da Amerika’ya varmayı hedeflemektedirler (Sayın, 2010: 144-145).

Göç hareketlerinin toplum üzerinde pek çok etkisi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ekonomik ve sosyo-kültürel nedenler olmakla birlikte göç olgusunu yönetme fikri de önem arz etmektedir. Göç olgusunun yönetimine dair uygulamalarda göçmenlerin ve göç eden grupların göç ettikleri ülkelerin toplum istikrarını ve ekonomik göstergelerini olumsuz etkilemeyecek biçimde yaşamlarını sürdürmeleri amaçlanmaktadır. Bu bakımdan ülke insanların hâlihazırda sahibi oldukları ekonomik olanaklarının ve birikimlerinin göç hareketleriyle ülkeye gelen göçmenler

nedeniyle bozulmamasını sağlayacak politikaların geliştirilmesi gerekmektedir (Akıncı vd. 2015).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NEDENLERİ VE SONUÇLARIYLA AFGANİSTAN'DA GÖÇ HAREKETLİLİĞİ

3.1. Afganistan'da Sosyal Bakış Açısından Göç Sınıflandırmaları

Afganistan'da son dönemde, gerek müdahil aktörlerin tutumları gerekse artan şiddet eylemleri teröre yönelik yürütülen küresel savaşın merkezinde bulunan bu ülkedeki güvenlik durumunu tekrardan uluslararası gündemin ilk sıralarına taşımıştır.

Afganistan, 1979'daki Sovyet işgalinden bu yana 40 yılı aşkın süredir ardı kesilmeyen işgaller, iç çatışmalar ve dış müdahalelerden dolayı silahların hiç susmadığı bir ülke konumundadır. Süper güçlerin çatışma sahası olmasının yanında sosyal, ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkla beraber terörle de anılan bir ülke haline gelmiştir.

Afganistan, 'küresel terör' olgusunu gündeme taşıyan El-Kaide, Taliban ve DAESH gibi radikal örgütlerin çıkış noktası ve üs kurdukları bir ülke olma niteliğini taşımaktadır. Yolsuzluk, rüşvet, sosyo-kültürel anlamda yaşanan dini erozyon, dini, etnik ve ideolojik esaslı nepotizm, bu ülkenin bir parçası halini almış durumdadır. Taliban yönetiminin belirli bir süre için mücadelede başarı sağladığı, ancak daha sonradan Afgan halkının kullanmaması koşuluyla üretimini serbest hale getirdiği 'uyuşturucu sorunu' ise ticaretten siyasete, uluslararası ilişkilerden terörle mücadeleye kadar her şeyi derinden etkilemiştir. Ülkede uyuşturucu baronları ve savaş aktörleri önemli bir konuma sahiptir. Dünya uyuşturucu hammaddesinin yüzde 80'i Afganistan'da üretmektedir. Bu özellikleri dikkate alındığında Afganistan, NATO ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların gündemini sürekli meşgul etmektedir. Afganistan'ı böylesine çözülmesi güç problemlerle karşı karşıya getiren en önemli sebep, yer altı kaynaklarının zenginliği açısından dünyanın ilk beş ülkesinden birisi olmasıdır. Petrol, doğalgaz, elmas, altın, bakır vb. yeraltı kaynaklarının yanı sıra dünya genelindeki lityum ve uranyum rezervlerinin yüzde 30'u Afganistan'da bulunmaktadır (Turton ve Marsden, 2002).

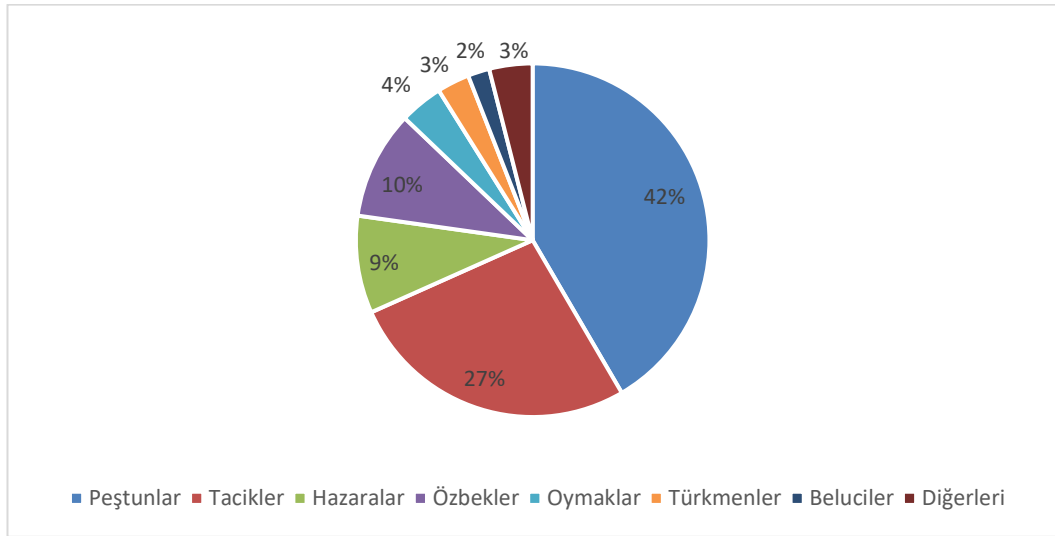
Bu zenginliği Afganistan'a önemli avantajlar sağlamakla beraber, ülkeyi dış güçlerin devamlı hedefi haline getirmektedir. Bu özellik ayrıca İpek Yolu üzerinde yer alan Jeostratejik konumuyla da ilişkili olarak, tarih boyunca işgallere maruz kalmasına

neden olan bir etmen olmuştur. Zorlu iklim şartları ve coğrafi koşulların yol açtığı ekonomik yoksunluk, farklı etnik unsurlardan meydana gelen sosyal ve demografik yapının ürettiği siyasal istikrarsızlık, bitmeyen rekabet ve çatışma durumu, Afganistan'ın tarihini ve bugününü belirleyen diğer sorunlu alanlardır.

Zorlu koşullar, Afganistan'ın bütününde etkin merkezi bir yönetim ve otoritenin oluşturulmasına olanak tanımamaktadır. Ülke âdeta etnik grup ve aşiretler, savaş ve uyuşturucu zengini baronlar tarafından paylaşılmış vaziyette idare edilmektedir. Siyasi ve yönetsel istikrarsızlık kaynaklı otorite boşluğunun oluşturduğu güvenlik problemleri, bu ülkeyi sınır aşan suç örgütleri ve radikal terör grupları için eşine rastlanmayan bir faaliyet alanı haline getirmiştir. Afganistan'da iktidarın, etnik hatlar doğrultusunda paylaşıldığı bilinen bir olgudur. Nitekim bakanlıklar ve kamu kurumları, etnisiteye ya da siyasi pazarlıklara göre bölünmüş durumdadır.

Yaklaşık 35 milyon nüfusu olan Afganistan'da en az 50 etnik grup vardır. Etnik gruplardan yüzde 42'lik bir orana tekabül eden 12,5 milyon nüfusu ile gerek demografik ve gerekse etkin olma açısından en güçlü olanlar kesim Peştunlardır. Ülkede her ne kadar 'Afgan' adıyla herhangi bir etnik unsur olmasa da bu sıfat daha çok Peştunlar'a atfedilmektedir. Bunları Tacikler (% 27), Özbekler (% 10), Hazaralar (% 9), Oymaklar (% 4), Türkmenler (% 3), Beluciler (% 2) ve diğerleri (% 3) izlemektedir (Haşimi, Beşerdost ve Şerifi, 2010: 17-20).

Şekil 4. Afganistan'daki Etnik Grupların Oranları

Kaynak: Afghanistan Protection Cluster, 2011

Belirtmek gerekir ki etnik dağılımdan söz ederken, Türkmen, Özbek, Hazara ve Kızılbaşlar için bir bütün olarak “Afganistan Türkleri” kavramının kullanıldığı da görülmektedir. Demografik dağılımda en önemli ölçüt elbette nüfus sayımıdır. Ancak özellikle Özbek ve Tacik nüfusunun, gerçekte olduğundan daha az gösterildiği de iddia edilmektedir. Halkının yüzde 99’u Müslüman olan Afganistan’da Sünniler yüzde 80’lik, Şiiler ise yüzde 19’luk bir orana sahiptir. Bununla birlikte bu mezhepsel farklılık, Irak’ta ya da Suriye’de olduğu kadar ciddi bir çatışma sebebi olmamıştır.

Afganistan coğrafyası günümüzde de çatışmalı bir bölge olma özelliğini sürdürmekte olup iç karışıklıklar, ekonomik ve politik istikrarsızlık canlılığını muhafaza etmektedir. Afganistan, küresel barış indeksi değerlerine göre yapılan sıralamada halen son sıralardadır. Uluslararası koruma arayışında olan Afganistan uyruklu göçmenlerin yoğun olarak bulunduğu ülkelerden birisi olan İran İslam Cumhuriyeti’nde bu kişilerin karşılaştıkları ekonomik ve politik sorunlar sebebiyle İran İslam Cumhuriyeti’nde olan ve sayıları üç milyona yaklaşan Afganistan uyruklu göçmenlerin İran İslam Cumhuriyeti’ne sınır komşusu olan Türkiye’ye yönelebilecekleri değerlendirilmektedir. Bu iki husus birlikte ele alındığında Afganistan uyruklu göçmenlerin Türkiye’den uluslararası koruma talep etme eğiliminin giderek artabileceği öngörülmektedir.

3.1.1. Coğrafi Nedenlerle Göç

Afganistan, Güney-Orta Asya’da bulunan ve stratejik olarak kuzey-güney ve batı-doğu ticaret yolları üzerinde yer alan bir ülkedir. Başkenti Kabil olan ülkenin, Pakistan İslam Cumhuriyeti, İran İslam Cumhuriyeti, Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan ve Çin ile sınırı bulunmaktadır. Afganistan’ın en uzun sınırı olan ülke 1.240 km ile Pakistan İslam Cumhuriyeti iken; en kısa sınır ülkesi ise 565 km ile Çin’dir. Ülkenin toplam alanı 652,290 km²’dir. Afganistan topografik bakımdan üç farklı alandan oluşmaktadır. Ünlü Hindi Kuş Dağları ülkeyi yükseklik, doğal kaynaklar ve iklim bakımından birbirinden oldukça farklı üç parçaya bölmektedir. Bunlardan ilki ülkenin ortasında bulunan yüksek dağların hâkim olduğu bölge; ikincisi ülkenin güneyinde yer alan platoların hâkim olduğu bölge; üçüncüsü de ülkenin kuzeyinde yer alan düz arazilerin olduğu bölgedir (Afghan Public Health Institute, 2011).

Ülkenin ortasında bulunan ve yüksek dağların hâkim olduğu bölge aynı zamanda ünlü Hayber Geçidi'nin ve derin vadilerin bulunduğu bölgedir. Bu dağ geçidi, Afganistan ve Pakistan İslam Cumhuriyeti arasında bulunmakta olup Kabil ile Peşaver kentlerini birbirine bağlamaktadır. Bu geçit, tarih boyunca Orta Asya ile Güney Asya arasında önemli bir ticari güzergâha ve askeri amaçlar için önemli bir stratejik konuma sahip olmuştur. Yazları çok sıcak, kışları ise çok soğuk bir iklim yapısına sahip olan bu bölge, yarı çöl, bozkır ve tarıma elverişli olmayan bir topografyaya sahiptir. Dolayısıyla iklimsel, mevsimsel doğal şartlar, toprak kaymaları ve hava şartları gibi çeşitli nedenler göçlere sebebiyet vermektedir. Ülkenin güneyinde bulunan platolar bölgesi ise çorak çöl ve birkaç akarsuyun olduğu yüksek platolardan oluşmaktadır. Bu bölgenin iklimi yumuşak olmasına karşın, yağışın az olması sebebiyle ülkenin tarımsal üretimine katkısı oldukça sınırlıdır. Kuzeydeki ovalık bölge, otlakların ve verimli arazilerin yer aldığı tepe silsilelerinden oluşmaktadır. Bu topografik özellikler bölgedeki iklimin yumuşak olmasını ve bölgenin yağış almasını sağlayarak bölgeyi tarım için elverişli bir duruma getirmektedir. Bu sebeple bu bölge Afganistan için tarımın merkezi olarak nitelendirilmektedir. Ülkede Hindi Kuş Dağları haricinde komlar ve Pamir Dağları da sert coğrafi özelliklere neden olan diğer iki unsurdur. Ülkede bulunan özellikle dört büyük nehrin (Amuderya, Harriud, Helmand ve Kabil) çevresi tarım için uygundur (Afghan Public Health Institute, 2011).

Afganistan idari bakımdan sekiz kalkınma bölgesine ayrılır. Bu bölgeler sırasıyla; Kuzey Doğu, Kuzey, Batı, Orta, Başkent (Kabil), Doğu, Güney Doğu ve Güney olarak adlandırılmaktadır. Afganistan'da 34 şehir ve 398 ilçe vardır (Afghan Public Health Institute, 2011).

3.1.2. İller Arası Göç

Afganistan gerçek anlamda gelişmemiş ülkeler arasında yer almaktadır. Ülkenin çoğunluğu tarımla uğraşmaktadır. Denizden uzak olduğu için genellikle kuraklık hâkimdir. Bu yüzden insanlar bir yerden başka bir yere göç etmek zorunda kalmakta olup başta çevre ya da yakın illeri seçmektedirler.

Afganistan'da iller arası göçlerin bir diğer sebebi de savaş ve işsizliktir. Son yıllarda Faryab ve çevresinde Taliban'ın saldırılarına maruz kalan halk, savaş ve terör korkusu yüzünden ilerinden komşu ve yakın illere göç etme mecburiyetinde kalmıştır.

Göç edenler gittikleri yerleşim yerlerine zamanla alışmaya başlamışlardır. Bunun yanı sıra orada kendilerine yeni işler kurmuş ya da eski işleri olan çiftçilikle uğraşmaktadırlar. Bu göçler kalıcı ya da geçici nitelikte olabilmektedir. Önceki yaşadıkları illerde savaşın bitmesi durumunda bir kısmı geri dönmekle birlikte bir kısmının geldikleri illerin sosyo-kültürel koşullarına alışmalarından dolayı tekrar eski yerlerine dönmemektedirler. Ayrıca yeni yerlerde evlilik ve dolayısıyla yeni akrabalık bağları kurdukları için buradan ayrılmayarak yaşamlarını göç ettikleri ilde sürdürmektedirler (Watandar, 2020).

3.1.3. Gönüllü ve Gönülsüz Göçler

Göç hareketliliği Afgan tarihinin önemli bir parçası olmuştur. Kayıtlar Afganların yüzyıllardır İran İslam Cumhuriyeti ve Pakistan İslam Cumhuriyetleri'ne göç edildiğini göstermektedir. 1850'lerde binlerce Hazaralı göçmen, doğal afetlerden ve diğer krizlerden kaçmak için İran İslam Cumhuriyeti'ne göç etmiştir. 1880 ve 1903 yılları arasında, İran İslam Cumhuriyeti Meşhed'in doğusundaki Torbat-e Jam bölgesine 15.000 Afgan ailesinin yerleştiği bilinmektedir (Abbasi- Shavazi vd., 2005).

Afganistan geçen yüzyıl boyunca gelir seviyesi düşük bir ülke olmuştur. Özellikle 1960'larda ve 1970'lerde sanayileşme ihmal edilmiştir. Bunun sonucunda da Afgan nüfusu yetersiz istihdam fırsatlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Sonuç olarak, 1973'teki petrol patlaması, Pakistan İslam Cumhuriyeti, İran İslam Cumhuriyeti ve diğer Orta Doğu ülkelerine birçok Afgan işçi göçüne neden olmuştur (Kronenfeld, 2008).

Afgan göçmenleri, Pakistan İslam Cumhuriyeti'nde işçi sayısının artması sonucunda, petrol zengini Körfez ülkelerine göç etmek zorunda kalmıştır. Bu durum ise Afganların Pakistan İslam Cumhuriyeti'nde mevcut olan işleri üstlenmeleri için fırsatlar sağlamıştır (Uluslararası Kriz Grubu, 2009). Ayrıca İran İslam Cumhuriyeti'nde nispeten yüksek ücretler ve o dönemde Afganistan'da artan hükümet vergileri, yurtdışında iş arayan Afganlar için belirleyici faktör olmuştur. Bunun bir sonucu olarak, Sovyet işgalinden önce Afganistan'dan İran İslam Cumhuriyeti'ne yüzbinlerce Afgan işçi göç etmiştir. Sovyet işgali öncesinde Kuzey Afganistan'dan Pakistan İslam Cumhuriyeti'ne de kış süresince göçler yaşandığı, iki ülke arasında gerçekleşen mevsimlik göç örneklerinin de bunu doğruladığı bilinmektedir (Stigter, 2006).

1973 yılında petrol fiyatlarında meydana gelen ani yükselme, pek çok Afgan göçmen işçinin Pakistan İslam Cumhuriyeti, İran İslam Cumhuriyeti ve diğer Orta Doğu ülkelerine gitmelerine neden olmuştur. Böylece Asya ülkelerinden Ortadoğu'ya olan emek göçü-hız kazanmıştır (Castles ve Miller, 2003). Petrol fiyatlarında meydana gelen artış süresince Afganlar, İran İslam Cumhuriyeti ve Pakistan İslam Cumhuriyeti'ne yasal olarak göç etmiş ve ucuz işgücünden yararlandıkları için her iki ülkede bu durum memnuniyetle karşılanmıştır. İran İslam Cumhuriyeti'nde Afganlar inşaatta, tuğla fabrikalarında ve çiftliklerde çalışmış, İran İslam Cumhuriyetinden çok daha düşük ücret almışlardır (Ashrafi ve Moghissi, 2002).

Bu dönemlerde ağırlıklı olarak ekonomik nedenlere bağlı göçler gerçekleşmiştir. Bu faktör sonraki dönemlerde de Afgan göçünün ana sebeplerinden birisi olmaya devam etmiştir. Bununla beraber büyük çaplı işgal ve çatışmalar sebebiyle göçlerin hızı artmış, miktarı ve sonuçları da farklılaşmıştır (Geyik Yıldırım, 2018: 134).

3.1.4. Sürgün Göçler

Afganistan'da sürgün göçleri genellikle sosyo-ekonomik nedenlerden kaynaklansa da savaş da bir diğer nedeni olarak kendini göstermektedir. Ayrıca zorbalık ya da tehdit yoluyla da bu göçler gerçekleşebilmektedir. Tehditler genellikle silahlı kişilerce gerçekleştirilmektedir. Bunların birçok sebebi bulunmakta olup evlilik veya toprak anlaşmazlıkları bunlar arasında belirgin olanlarıdır. Halk can güvenliğini korumak için sürgün veya gönüllü olarak yerleşim yerlerinden göç etmeye mecbur kalmaktadır.

Tarihçiler, genel olarak, toplumların göç ve sürgün hareketlerini üç temel başlık altında toplamaktadır: Filistinliler ve bir zamanlar Yahudilerin durumu gibi, vatansızlık sebebiyle gerçekleşen göç; iç savaş nedeniyle ülkelerini terk eden Yunanlılar, İrlandalılar, Basklar ve Vietnamlılar gibi geçici bir zorluk veya baskı neticesinde gerçekleşen göç; Lübnan ve Hint diasporaları gibi özellikle ekonomik koşulların yaşamın sürdürülmesi için yeterli olmaması halinde gerçekleşen göç. Günümüzde, Güneydoğu Asya ülkelerinde 30 milyon, Tayvan'da 20 milyon, Hong Kong'da 5 milyon ve dünyanın diğer bölgelerinde 2,5 milyon olmak üzere yaklaşık 60 milyon Çinli anavatanı dışında yaşamaya devam etmektedir. Yazılı bir tarihleri ve yurtları bulunmayan Çingeneler ise farklı bir kavram olan 'göçebe' başlığı altında

incelenmektedirler. Hindistan'dan dünyaya yayılan ve önemli ölçüde Avrupa'ya yerleşen Çingenerler, yıllar boyunca yabancı düşmanlığının en önemli figürleri olmuşlardır. Öyle ki 1500'lerde Fransa'da Çingenerlere yönelik süreklilikli avlarının düzenlendiği bilinmektedir. Yine tarihçilere göre 250 ila 400 bin Çingene, Yahudiler gibi Nazi kamplarında katledilmiştir (Gubar, 1995: 124).

Günümüzde kendi toprakları dışındaki diasporası nüfusundan daha çok olan toplumlardan biri de Filistinlilerdir. Yaklaşık 11 milyon Filistinlinin 6 milyonu diaspora olarak yaşamlarına devam etmekte, İsrail tarafından işgal edilen topraklarda yaşayan Filistinlilerin de % 80'i yurt içi sürgün konumundadır. Ayrıca Gazze mülteci kampları, metrekare başına en fazla insan yoğunluğunun olduğu topraklardır (Kınık, 2010: 36-37).

Çin Devleti'nin Orta Asya'daki hâkimiyetinden kurtulmak için batıya hareket eden Hunlar, Volga Don nehirleri arasında yaşamakta olan diğer Hunların daha batıya göçmelerine sebep olmuşlardır. O dönemlerde Karadeniz'in kuzeyindeki düzlüklerde Cermen kavimlerinden olan Gotlar yaşamaktaydı. Hunlar, 375 yılında Gotların yaşamakta oldukları bu bölgeye girmişlerdir (Gubar, 1995: 141).

2007 verilerine göre (UNHCR, 2007); dünyada en çok mülteci ağırlayan ülkeler Pakistan İslam Cumhuriyeti (1,8 milyon), Suriye (1,1 milyon) ve İran İslam Cumhuriyeti'dir (1 milyon). Afgan ve Iraklı mülteciler, UNHCR sorumluluğundaki toplam mültecilerin neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Afganlar, 2,8 milyon insanla dünyanın en geniş mülteci topluluğu olma özelliğine sahiptir. Bu mülteciler sığınmacı olarak 69 farklı ülkeye dağılmış vaziyettedir. Bunu yaklaşık 2 milyonla Iraklı mülteciler izlemektedir (UNHCR, 2007). 2020 verilerine göre ise resmi rakamlarla (3,7 milyon) dünyada en fazla mülteci ağırlayan ülke Türkiye'dir (Euronews, 2020).

Çoğunlukla kırsal kesimlerden meydana gelmiş sürgün ve yer değiştirme sürecine kültürel formların sağlamış olduğu destek açıkça görülebilmektedir. Ortak hassasiyet ve geçmişin varlığına dair inanç, sürgün ve yer değiştirmeyi göç edenler bakımından daha yaşanılabilir hale getirmiştir. Öyle ki parçalanmış veya bölünmüş yeni mekânlarda kendilerinden olanların varlığı, göç edenler bakımından tutunum sağlama noktasında en önemli araç konumunda bulunmakta, yeni sosyal mekânlar oluşturulmakta ya da genişletilmektedir. Kendilerinden olmayanlara dair geliştirilen "bizimkiler güvenilirlerdir" gibi olumlayıcı sıfatlar yaşanan mekânın daha da desteklenebilir olmasına imkân tanımaktadır (Kolukırkı, 2011: 185).

3.1.5. Uzun ve Kısa Süreli Göçler

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından tanımlandığı gibi, Afganistan'a kısa vadeli göç konusunda yalnızca sınırlı bilgi mevcuttur. 2007-2008 tarihli Ulusal Risk ve Güvenlik Açığı Değerlendirmesi (NRVA) anketi mevsimsel göç hakkında bilgi vermektedir. NRVA 2007/08, mevsimlik bir göçmeni “son 12 ay boyunca mevsimlik iş için evden en az bir ay uzakta geçiren biri” olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, iş için bir devlet sınırını geçen göçmenlere odaklanırken, Afganistan içinde hareket eden iç göçmenleri NRVA 2007 / 08, tüm hanelerin yüzde 14'ünün, anketten önceki 12 ay içinde ya ülke içinde ya da yurtdışında mevsimlik çalışma yapan en az bir üyeye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Belirli ikamet kategorileri (Kuchi, kentsel ve kırsal) Kuchi yani yörük hanelerinin yüzde 22'si mevsimlik çalışmaya dâhil olurken, kentsel hanelerin sadece yüzde 5'inin ailede mevsimlik bir işçiye sahip olduğu bildirilmiştir (Afghanistan Protection Cluster, 2011). Bu grup göçebe bir yaşam tarzı ile karakterize olduğundan, Kuchi hanelerinin mevsimsel çalışmalarda yer alması şaşırtıcı değildir. Kırsal hane halkı arasında, yüzde 16'nın mevsimlik işlerde yer alan bir üyesi vardır. Batı bölgesi ve ayrıca kuzey-batı, doğu ve Kuzey-Doğu'daki bazı iller, Ghor (%66) ve Fayrab (%82) ile mevsimsel göçte ortalamanın üzerinde yer almıştır (Icon-Institute, 2009).

İran İslam Cumhuriyeti İslam Cumhuriyeti, Afgan göçmenler için en yaygın hedef ülke olarak gösterilmektedir. Kültür ve dildeki yakın coğrafi yakınlık ve benzerlikler muhtemelen Afganları İran İslam Cumhuriyeti'ne çeken ana faktörlerdir. Pakistan İslam Cumhuriyeti ise göçmenler için varış ülkesinden daha ziyade bir menşe ülkesidir. Ancak Pakistan İslam Cumhuriyeti hükümeti son zamanlarda ülkede ikamet eden Afgan vatandaşlarına tutumunu nispeten katılaştırmıştır. Arap Yarımadası'ndaki ülkeler de son yıllarda göçmenler için daha önemli yerler haline gelmiştir (Icon-Institute, 2009).

NRVA 2005, varış ülkesi ve Afgan göçmenlerin kalış süresi hakkında ek bilgi sağlamaktadır. NRVA 2005, NRVA 2007/08'den farklı göç kategorileri ve metodolojik prosedürler kullandığından, iki anket tarafından toplanan veriler karşılaştırılamamaktadır. NRVA 2005'in sonuçları, Pakistan İslam Cumhuriyeti'ne göç eden Afganların yüzde 75'inin mevsimsel olduğunu ve İran İslam Cumhuriyeti'ne göç edenlerin ise yüzde 47'sinin mevsimsel olduğunu göstermektedir. Avrupa'ya göç eden

Afganların çoğunluğu Avrupa'da kalıcı niteliktedir. Afgan göçmenleri de içeren bir çalışmaya göre 11,198 Afgan hanenin Avrupa'da kalıcı olduğu belirtilmektedir (MRRD ve CSO, 2007).

3.1.6. Psikolojik Nedenle Göç

Göç olgusu her zaman psikolojik zorluklara yol açmaktadır. Zira göç yüzünden insanlar alışmış olduğu çevreyi, uzun yıllar boyunca edindiği eşyalarını, kendi evini, komşularını ve arkadaş çevresini kaybetmektedir. Zorunlu göçmenler birden bire kendini farklı bir dünyada bulmaktadırlar. Uzun yıllar boyunca edindiği serveti kaybetmek, evini kaybetmek büyük maddi kayıpları da beraberinde getirmektedir. Bu da daha sonraları ciddi psikolojik sorunlara dönüşebilmektedir. Bu durumda insan kendini belirsizlik içinde bulmakta, kendi içerisinde çatışma durumuna girmektedir. Ayrıca kişiliği darbe almakta ve hayatı anlamını yitirmekte, sonrasında da depresyon hali baş göstermektedir. Bu gibi hallerde insanların bir şok yaşama ihtimali oldukça yüksektir. Bu durum kendini duygusal travma ya da kültür şoku biçiminde gösterebilir.

Dünyadaki kötülüklerin çoğalması insanları huzur bulabilmek amacıyla ve canları pahasına topraklarını terk etmeye zorlamıştır. Bazıları zengin bir ülkede iş bularak memleketindeki ailesine bakabilmek amacıyla kaçmakta bazıları ise tüm ailesini yanına alarak yaşamlarını kurtarabilmek için yollara düşmektedir. Savaş ve işkenceden kaçmak amacıyla göç eden insanlar zamanla psikolojik sorunlar yaşamaya başlamaktadır. Bunları atlatabilmek için ise gittiği yerlerde bazen zorunlu bazen de istekli şekilde bu duruma alışma sürecine girmektedir.

Göç psikolojisi üzerine değerlendirme yapmak ancak ekonomik ve sosyo-politik etmenlerin de göz önüne alınacağı karmaşık bir matriks bağlamında mümkün olabilir. Bu husus göz önünde tutularak üç evreden söz etmek yerinde olacaktır. Bunlar göç-öncesi, göç süreci ve göç-sonrası evreleridir. Psikolojik bakımdan göçü incelerken ve göç sebebiyle psikolojik güçlükler yaşayan insanlara yardım ederken, bu üç evredeki olumlu ve olumsuz özellikleri dikkate almak gerekir. Bu özellikler de göç eden her bir kişi ve grup için farklılık arz edebilir. Bununla birlikte bu çok sayıda etmenin bileşik etkisi üzerinden kişilerin ve grupların göçten ne şekilde etkilendiği anlaşılabilir. Dolayısıyla bu hususta ilk söylenmesi gereken şey, göçün psikolojik etkilerinin büyük ölçüde kişiye ya da gruba özgü olmasıdır. Bu durum göç üzerine

değerlendirme yaparken özellikle dikkat edilmesi gereken bazı etmenlerin olmadığı anlamını taşımaz (Peker, 2005).

Bu bağlamda göç-öncesi dönemden kaynaklı etmenler arasında göçün sebebi ve de kaybedilecek şeylerin büyüklüğü ya da derinliği oldukça önemlidir. Zorunlu göç, ‘gönüllü’ göçe nazaran çok daha fazla olumsuzlukla yüklüdür. Göç eden kişi yaşamını devam ettirmek ve güvenliğini sağlamak için bir yerden kaçmak zorunda kalmaktadır. Hem buna neden olan tehditlerin ve eziyetlerin yol açtığı travmayla hem de birdenbire ve bütünüyle hazırlıksız biçimde yaşadığı mekânlardan ayrılmanın getirdiği yüklerle uğraşmak durumundadır. Göç esnasında ise bu yolculuğun ne denli güvenli, tehlikeli veya zor olduğu nazara alınmalıdır. Göç sonrası dönem bakımından ise göç edilen yerin özellikleri önem arz etmektedir. Göç edilen yer ne ölçüde kucaklayıcı, az dışlayıcı ya da ayrımcı, kayıpları telafi etmeye ne denli müsait ise göçün negatif etkileri de o denli az olacaktır. Her halükarda ama her göçte bir şeylerin şu veya bu ölçüde kaybedilmesi mutlaklıdır (Peker, 2005).

3.1.7. Çalışma Amaçlı Göç

Afganistan'da kayıtlı 100.000'den fazla öğrenci olup yaklaşık 25 devlet üniversitesi faaliyet göstermektedir. Üniversitelerde kabul, oldukça rekabetçi bir giriş sınavına dayanmaktadır. Sonuç olarak, büyük şehirlerde birçok özel üniversite ve enstitü bulunmaktadır. Ülkenin yeniden inşasına katkıda bulunabilecek yüksek eğitilmiş ve teknik olarak yetkin gençlere olan artan talebi karşılamak için yurtdışında eğitim fırsatları artırılmıştır. Afganistan İslam Cumhuriyeti Hükümeti, yurt dışındaki üniversitelerle değişim programlarını desteklemektedir (ABD Dışişleri Bakanlığı, 2012).

Değişim programlarına ek olarak, birçok ülke kendi ülkeleri dışında yükseköğrenim görmek isteyen Afgan öğrenciler için burs sağlamaktadır. 2009 yılında Pakistan İslam Cumhuriyeti, da okumak isteyen Afgan öğrenciye 1000 burs sunacağını açıklamıştır. Burslar, Afgan Delegasyonu tarafından istenen mühendislik, tıp ve tarım başta olmak üzere hemen hemen tüm disiplinlerde sunulmaktadır. Diğer önemli alanlar arasında farmasötik çalışmalar, bilgisayar bilimleri, sosyal bilimler, işletme eğitimi ve dil çalışmaları yer almaktadır. Pakistan İslam Cumhuriyeti ve Afganistan ayrıca fakülte geliştirme ve öğrenci değişimi, ortak araştırma programları,

uzaktan eğitim ve kurumsal bağlantı programları üzerinde işbirliği yapmayı kabul etmişlerdir (University World News, 2009).

Pakistan İslam Cumhuriyeti 'de 20 yılı aşkın bir süredir faaliyet gösteren Albert Einstein Alman Akademik Mülteci Girişimi (DAFI) gibi diğer burs programları da sunulmaktadır. 2006 yılına gelindiğinde, Pakistan İslam Cumhuriyeti'ndeki 900'den fazla Afgan mülteci, 1992'deki kuruluşundan bu yana bu programdan yararlanmıştır (UNHCR, 2007).

Diğer birçok ülke de Afgan hükümetinin kalkınma çabalarını güçlendirmek ve geliştirmek için Afgan öğrencilere burs sunmaktadır. Örneğin, Afganistan için Avustralya Kalkınma Bursları (ADS) programı, seçilen öncelikli bakanlıklarda Afgan hükümeti içindeki insan kaynakları boşluklarını hedefleyerek Avustralya'nın Afganistan'a kalkınma yardım programını desteklemektedir. Bu burslar, iki ülke arasındaki güçlü ilişkileri daha da teşvik etmektedir. Afganistan için Ausaid Kalkınma Yardım tesisi tarafından desteklenen Afgan Bakanlıklarının çalışanlarına yüksek lisans dereceleri ve lisansüstü diplomaları için her yıl en az 20 burs sunulmaktadır (Avustralya Hükümeti, 2011).

Daha büyük Afgan öğrenci popülasyonlarına ev sahipliği yapan hedef ülkelerde (ABD, İngiltere, Kanada, Almanya, Hollanda, Türkiye vb.) Afgan Öğrenci Derneği (ASA) ve Afgan Öğrenci Derneği Birleşik Krallık (ASAUK) gibi birçok öğrenci derneği oluşturulmuştur. Afgan öğrenci dernekleri, Afgan öğrenciler için sosyal ve akademik bir platform sağlamayı ve eğitim, istihdam olanakları ve entegrasyon için yardım sunmayı amaçlamaktadır. Afgan öğrencilerin başkalarıyla iletişim kurmak için Facebook gibi topluluk platformlarından sıklıkla yararlandıkları Hindistan gibi diğer ülkelerde birçok yeni ağ geliştirilmiştir. Yurtdışında yükseköğretime kayıtlı toplam Afgan öğrenci sayısını tahmin etmek zordur. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından 2011'in Dünya Eğitim Özeti 'ne göre 2009'te yurtdışında okuyan 3.810 Afgan öğrenci mezun olmuştur (UNESCO, 2011).

3.1.8. Soydaş Şehre Göç

Göç üzerindeki zaman ve mekân etkisinin boyutlarını ele alan ilişkiler ağı teorisine göre, göçmen ilişkiler ağı göç edilen bölgedeki eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında meydana gelen ortak köken, soydaşlık

ve dostluk ilişkilerinin oluşturduğu kişiler arası bağlantılardır. Sonradan göç eden kişiler kendilerinden önce göç edenlerin farklı tecrübelerinden yararlanır. Bu döngüsel bir durumu ifade eder. Yardım alan kişi daha sonraları başka kişilere aynı yardımı yapamasa da farklı konularda yardımcı olabilir. Göçmen ilişkiler ağı sonucunda göçler yaygın hal almaktadır. Daha önce göç tecrübesi bulunan kişilerin memleketlerine gidiş-gelişleri sırasında kurdukları bağlar ve göçü olumlamaları sonucunda göçler süreklilik kazanmaktadır. Göçmen ilişkiler ağı göçün ekonomik ve sosyal maliyetlerini düşürür (NSIA, 2020). Bu bağlamda Afganistan'da da etnik farklılıkları çok olduğu için iç göçlerde soy bağı veya soydaşlık önemli işleve sahiptir. Bir Özbek Türkü göç etmek zorunda kaldığı takdirde ilk başta Özbeklerin çok olduğu illeri seçmekte; bir Peştun da genel olarak bu doğrultuda bir seçim yapmaktadır.

Bölgeler ve şehirlerarası dengesizliklerin fazla olduğu ülkelerden biri de Afganistan'dır. Afganların doğusu ile batısı, özellikle de kuzeybatısı ile güneydoğusu arasında önemli bir sosyo-ekonomik dengesizlik bulunmaktadır. Afganistan'daki bölgeler ve şehirlerarası sosyo-ekonomik farklılıklar iller ölçeğinde de görülmektedir. Afganistan ulusal kalkınma stratejisi (ANDS) Herat, Mezar-ı Şerif ve bazı büyük şehirler Beşeri Kalkınmışlık İndeksi'ne göre, Afganistan'daki on il Afganistan ortalamasının üzerinde bir kalkınmışlık düzeyine sahiptir. Ülkedeki on beş il ise Afganistan ortalamasının altında yer almaktadır. Şehirlerarasında var olan bu sosyo-ekonomik dengesizlikler sosyal ve ekonomik fırsat eşitsizliğine yol açmakta ve sosyo-ekonomik gelişmişlik farkına neden olmaktadır. Afganistan'da soydaş şehirlerarasında var olan bu sosyo-ekonomik gelişmişlik farkı, nüfus hareketlerine ve dolayısıyla da göçlere yol açmaktadır (NSIA, 2020).

3.1.9. Mezhepsel Nedenle Göç

Afganistan'da Sünni ve Şii olmak üzere iki büyük mezhep vardır. Sünniler genel olarak göç zamanında Sünnilerin yaşadığı şehri tercih etmekte, Şiiler ise tam tersini yapmaktadırlar. Buna göre Şiiler için aynı mezhepten kişilerin bulunduğu yer önemli olmayıp yerleştikleri yer önem arz etmektedir.

Genel olarak dünya üzerinde, özel olarak ise İslam âleminde mezhepler ve dini cemaatlerin yol açtığı tefrika ve ihtilaflar, tarihte olduğu kadar bugün için de sosyal barış ve istikrarı bozan, hatta kanlı çatışmalara zemin hazırlayan nedenler arasında ilk sıralardaki yerini korumaktadır. Halen Suriye, Irak, Yemen, Bahreyn, Pakistan İslam Cumhuriyeti ve

Afganistan’da mezhepsel ayrılıklar nedeniyle büyük can kayıpları meydana gelmektedir. Suudi Arabistan’da ve kimi Afrika ülkelerinde aynı nedenlerle tefrika ve çatışma riski önemli boyutlara ulaşmıştır. Yaşanmış acı olaylar, edinilmiş deneyimler çerçevesinde, söz konusu potansiyel riski azaltmak, en azından sabit tutmak amacıyla çeşitli teoriler ve projeler geliştirilmiş, yasalaştırma faaliyetleri, kurumsallaşmalar, çeşitli uygulamalar ve diyalog gayretleri ile belli neticeler elde edilmeye çalışılmıştır (Gubar, 1995: 235).

3.2. Geri Dönüş Göçleri ve Nedenleri

Denetleyiciler yetiştirmeyi amaçlayan bir eğitim şirketi olan IS Akademisi (FANDOM, 2011), Afganistan'daki geri dönen göçmenlerin durumu hakkında yapmış olduğu bir araştırma ile bazı veriler toplamıştır. Bu araştırma geri dönen göçmenlerin Afganistan dışında bir yıldan az yaşadığını ve göç nedenlerinin ekonomik imkânlar, aile birleşimi, aile oluşumu, eğitim, sağlık ve diğer nedenler olarak tanımlamıştır. Toplamda çalışma 231 geri dönen göçmen hane halkı ve 1,572 birey üzerinde gerçekleştirilmiştir. Tablo 6’da geri dönen göçmenlere ilişkin veriler bulunmaktadır.

Tablo 6. Geri Dönüş Göç Verileri

Cinsiyet	Kadın (% 52,7)
	Erkek (% 47,3)
Yaş Ortalaması	21
Medeni hal	Bekâr (% 62,5).
	Evli (% 37,5).
Faaliyet Alanı	Serbest meslek (% 14,3)
	Ücretli iş (% 9,8),
	Eğitim alma (% 8,2)
	Ev hanımı (% 40,0)
Geri Dönen Göçmenlerden Çoğunluk Olan Etnik Grup	Tacikler (% 60,5)
Ana Hedef Ülkeler	İran İslam Cumhuriyeti (% 67,6)
	Pakistan İslam Cumhuriyeti (% 31,2)
Geri Dönüş Nedenleri	Kendi ülkelerinde olma arzusu
	Aile ve arkadaşlara daha yakın olma arzusu
	Kendi kültürel ortamlarında olma arzusu

Kaynak: IntEnt, 2011.

Tablo 6'ya göre; geri dönen göçmenlerin % 52,7'si kadın, % 47,3'ü ise erkektir. Geri dönen göçmenlerin yaş ortalaması 21 ve çoğunluğu (% 62,5) bekârdır. Geri dönen göçmenlerin mevcut özellikleri şunları içermektedir: Serbest meslek (% 14,3), ücretli iş (% 9,8), eğitim alma (% 8,2) ve ev hanımı (% 40,0). Geri dönen göçmenlerin çoğunluğu (%60,5) Tacik etnik gruptandır. Ana hedef ülkeler İran İslam Cumhuriyeti (% 67,6) ve Pakistan İslam Cumhuriyeti (% 312)'dir. Geri dönmenin en önemli nedenleri, kendi ülkelerinde olma, aile ve arkadaşlara daha yakın olma ve kendi kültürel ortamlarında olma arzusu gibi kişisel sebeplerdir (% 42,3).

3.2.1. Kentlerin Sunduğu Olanaklar

Dünya Bankası ve UNHCR tarafından yapılan bir çalışmada (UNHCR, 2011), kentsel merkezlerdeki gayri resmi yerleşim yerlerinde ikamet eden Ülke İçinde Yerinden Olmuş Kişiler (ÜİYOK) ve bunların zayıf yönleri incelenmiştir. Bu çalışmaya katılan ÜİYOK'ın yüzde 90'ından fazlası kırsal bölgeden gelmiştir ve çatışmalardan, büyük ölçekli yıkımlardan yakınmaktadır. Sulama yapıları, yolları, fiziksel ve sosyal altyapıları hala çatışmadan önceki seviyede değildir. Bu durum, mevcut kırsal sakinler için daha iyi ekonomik fırsatlar sunan daha güvenli şehirlere geçmek için güçlü bir teşviktir. Ayrıca, kırsal alanların geri dönen göçmenlerini barındırma kapasitesi sınırlıdır ve bu da onları dönüşte şehir merkezlerine taşınmaya zorlamaktadır. Doğal afetler, özellikle son on yılda art arda meydana gelen kuraklıklar, kentsel alanlara zorunlu olarak ekonomik nedenli göçe neden olmuştur. Çalışmada, yer değiştirme nedenlerinden çatışma, gıda yetersizliği, eksik istihdam temel itici faktörler olarak, kentsel alanlara yönelik ekonomik teşvikler ise çekici faktör olarak tespit edilmiştir. Kabildeki gayri resmi yerleşimlerin profilinin sunulduğu raporda, Afganistan'a döndükten sonra insanları Kabil'e yerleşmelerine iten temel gücün ekonomik nedenler olduğu belirtilmiştir. Raporda; barınma sorunu, işsizlik ve yetersiz sosyal hizmet desteği bu insanların yaşadığı temel sorunlar olarak belirtilmektedir (World Bank ve UNHCR, 2011).

Kent merkezlerine yapılan kontrolsüz göçler, kent sakinlerinin güvensiz koşullarla karşı karşıya kaldığı gayri resmi yerleşimlerin büyümesine yol açmıştır. 2010 yılının başlarında, Kabil şehri ve çevresinde 13.500'den fazla kişiye ev sahipliği yapan 29 gayri resmi yerleşim yeri tespit edilmiştir (UNHCR, 2007). Bu yerleşim yerlerindeki ailelerin yüzde 70'i iki yıldan fazla bir süredir ikamet ettiği için kalıcı

görülmektedir. Ailelerin yüzde 90'ından fazlası kentsel alana kalıcı olarak yerleşme niyetini dile getirmiştir. Yaklaşık yüzde 80'i, geçim imkânlarının yetersiz olması nedeniyle (kırsal) kökenli topluluklarına geri dönmek istemediklerini bildirmiştir (The World Bank ve UNHCR, 2011). Ayrıca zaman geçtikçe ailelerin kökenlerine geri dönme motivasyonları azalmaktadır (UNHCR, 2007).

ÜİYOK'in karşılaştığı en acil sorunlar istihdam, konut ve gıda güvenliği ile ilgilidir. Kentsel yoksullarla karşılaştırıldığında bile, daha düşük beceri seviyeleri nedeniyle şehirlerde sosyal ve ekonomik entegrasyon ile mücadele etmektedirler. Okuryazarlık oranları ve eğitim seviyeleri (özellikle kadınlar arasında) oldukça düşüktür ve iş deneyimleri tarım ve hayvancılık ile sınırlı olma eğilimindedir. Erkek ÜİYOK'un yüzde 50'sinden fazlası inşaat sektöründe istihdam edilmektedir. Ayrıca, iş gücündeki ÜİYOK'un yüzde 68'i günlük işçi olarak çalışmaktadır. Bu nedenle, ÜİYOK haneleri birden fazla gelir kaynağına bağımlıdır ve bu da yeni yerinden edilmiş haneleri özellikle yer değiştirmenin ilk iki yılında savunmasız hale getirmektedir (The World Bank ve UNHCR, 2011).

Afgan kent nüfusunun son on yılda hızla büyüdüğü gözlenmiştir. Kentsel nüfus 1950 yılında toplam nüfusun yüzde 5,8'ini oluşturmaktadır. Bu oran 2010 yılında yüzde 23,2'ye yükselmiş ve 2050 yılına kadar yüzde 43,4'e yükselmesi beklenmektedir. Kentleşme küresel olarak ortak bir eğilimdir. Kabil ve diğer kent merkezlerinin öngörülebilir gelecekte kırsal alanlarda güvenlik ve yaşam koşullarının kötüleşmesiyle genişlemeye devam etmesi muhtemeldir. Kayıt dışı yerleşimler, konut piyasasına giren yeni gelenler, kırsal-kentsel göçler, kentsel büyümenin nedenleri arasındadır (Majidi, 2011).

Kentlere göç, büyük ölçüde mülteciler ve şehirlere taşındıkları ülke içinde yerinden edilmiş kişiler tarafından teşvik edilmiştir. UNHCR ve diğer çalışmalar, 2002-2009 yılları arasında Afganistan'a geri dönenlerin çoğunluğunun başta Kabil olmak üzere kentsel alanlara yerleştiğini göstermektedir. Bu nedenle, Afganistan'daki yüksek kentleşme oranının, en azından kısmen göç hareketleri nedeniyle olduğu sonucuna varılabilir. Kabil yaklaşık yüzde 70 kayıt dışı yerleşimden oluşan, yıllık yüzde 5,4 kentsel büyüme oranına sahiptir (Majidi, 2011).

Levron vd. (2006), 2002 ve 2003 yılları arasında geri gönderilen mültecilerin yüzde 90'ının kökenlerinin Kabil olduğunu belirtmektedir. Bu durum, Taliban yıllarında Kabil'e büyük miktarda insan girişi ile doğrulanabileceği gibi, yurtdışında

uzun süren zor koşullarda yaşayan ve bu nedenle Afganistan'daki şehir merkezlerine taşınmak isteyen mültecilerin tercihlerini de yansıtmaktadır. Bu, tarım sektörlerinden ziyade hizmet veya inşaat sektörlerinde yer alan İran İslam Cumhuriyeti ve Pakistan İslam Cumhuriyeti'nden geri dönenler için geçerlidir ve onlar geri dönüşte kırsal geçim biçimlerine geri dönmek için mücadele edeceklerdir (Majidi, 2011). Bununla beraber geri dönenlerin, kentsel yaşamın sunduğu fayda ve geçim olanaklarından yararlandığı da söylenebilir. 2005'te, kentsel vatandaşların yaklaşık yüzde 70'i sadece altı şehirde yaşamaktadır. Bunlar; Herat, Kandahar, Kabil, Mezar-ı Şerif, Kunduz ve Celalabad şehirleridir. Sonuç olarak, Afgan hükümeti kentsel yönetim ve kentsel yönetim açısından güçlü bir baskıyla karşı karşıyadır (Beall ve Esser, 2005).

Kabil, 2005 yılında yaklaşık 3 milyonluk tahmini nüfusu ile Afganistan'daki tüm şehirlerin en büyüğü olmaya devam etmektedir. Kabil'in büyüme oranının son yıllarda yüzde 17'ye kadar yükseldiği tahmin edilmektedir. Şu anda şehir yılda yaklaşık yüzde 5 oranında büyümeye devam etmektedir (Kantor, 2008). 1 Ocak 2020 itibarıyla Kabil'de ikamet eden toplam insan sayısının 4,273 milyon olduğu bilinmektedir (Vikipedi, 2020).

Kentsel ortamlarda yerinden olmuş nüfuslar, kentsel yoksulların yanında büyük Afgan şehirlerinde yaşamaktadırlar. Bunların gelişi, yerel altyapı ve şehir hizmetleri üzerindeki baskıyı artırmıştır. Bu durum sakinlerin ve kentsel yoksul kitlenin özellikle barınma, su ve sanitasyon, gıda ve geçim sıkıntısı gibi zayıf yönlerini daha da kötüleştirmiştir (Majidi, 2011).

3.2.2. Baskı Artışı

Baskıların neden olduğu göç dalgası, öncelikle büyük çoğunluğunu kadın ve çocukların temsil ettiği, Şii Müslümanlar, Sih ve Hindular gibi azınlık gruplardan oluşmaktadır (Wescott'tan aktaran Akasuchminder ve Dora 2009: 22). Ancak göç eden Afganlar, Pakistan İslam Cumhuriyeti ve İran İslam Cumhuriyeti tarafından memnuniyetle karşılanmamışlardır. Afganistan halkının karşı karşıya kaldığı bu durum, uluslararası toplulukların da ilgisini çekmemiştir. (Marchand vd. 2014: 31). 1996 yılının ikinci yarısında Taliban saldırıları sırasında yerlerinden edilen Afganlara sınırlarını kapayan Pakistan, Özbekistan ve Tacikistan İslam Cumhuriyeti de bu yönetimi uygulayan ülkeler olmuştur (BMMYK, 1997: 64).

3.2.3. Bireysel ve Toplumsal Nedenler

Göç, bireylerin yalnızca bir yerden başka bir yer gitmesi anlamını taşımamakta aynı zamanda bireyin ve ailenin sosyal ve toplumsal olarak da konum değiştirmesini ifade etmektedir. Göç eden bireylerin bir kesimi kente yetenek ve sermayeleri ile giderken büyük bir kısmı ise sadece umut ve beklentileri ile göç etmektedir (Erder, 2011: 205). Ancak göç eden aileler göç ettikleri yerlerde farklı sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunlar içerisinde en önemlisi maddi sorunlardır. Maddi sorunların aşılması için ailedeki her birey üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmek zorunda kalmaktadır. Geleneksel toplum yapısı içerisinde göç eden ailelerin birçoğunda da bu özelliğin sürdürüldüğü görülmektedir. Ailede çalışabilecek yaşta olan çocuklar genellikle düşük ücretlerle vasıfsız işlerde, aileye ekonomik katkı sağlayabilmek için çalıştırılmaktadır (Açıkalın, 1997: 610).

3.2.4. Kırsal İtticiliği

Lee, göçü etkileyen unsurlar olarak değerlendirip literatüre kazandırdığı İtme Çekme Kuramı'nı Ravenstein'den esinlenerek oluşturmuştur. Lee kuramını, göçün genellikle kırdan kente doğru gerçekleşen bir hareket olduğu temeline dayandırmaktadır. Kırsal yaşayan bireyleri göçe iten bir takım nedenler olduğu üzerinde dururken, kentlerin sağlamış olduğu imkânları da göç için çekici bir faktör olarak değerlendirmektedir (Todaro, 1980: 16). Benzer bir şekilde Afganistan'da da insanlar kentin çekiciliğini ve yaşam standartlarını daha uygun olduğunu anladıktan sonra kırdan kente göç etmişlerdir. Kentler, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan insanların hayat standartlarını yüksek tutmalarını ve onların kırdan kente göç etmelerine sebep olmuştur.

3.3. Göçün Temel Öznesi Olarak Ekonomik Kalkınma

Nangarhar eyaletinin Surkhrood bölgesinde ve Kabil eyaletinin Deb Sabz bölgesinde, tuğla fırınlarındaki gümrüklü işçilerin yüzde 98'inin Pakistan'dan geri dönen göçmenler olduğu tespit edilmiştir. Geri kalan yüzde 2'si ise ÜİYOK'den oluşmaktadır. Pakistan İslam Cumhuriyeti'nden dönen göçmenler genellikle tuğla fırınlarında çalışmıştır. Göç, tuğla fırınlarında işin doğasını şekillendirmiştir. Yorucu iş temposu nedeniyle, çalışmanın yapıldığı iki ilçedeki yerel halk tuğla fırınlarında çalışmayı reddetmiştir. Bir tuğla işçisi haftada 70 ila 80 saat boyunca yorucu bir

tempoda çalışmakta ve karşılığında düşük bir ücret olarak tek odalı bir barınakta yaşamını sürdürmektedir. Burada çalışan ailelerde çocuk işçiliği, hane halkı gelirin büyük ölçüde katkıda bulunduğu için yaygındır. Kadınların çalışmasına izin verilmediğinden hane halkı geliri çocuk işçiliğine bağlıdır (ILO, 2011).

Dünya Bankası, Afganistan'daki kırsal hanelerin yüzde 15'inin, günlük harcamalarının yaklaşık yüzde 20'sini yurt dışından havale yardımı olarak karşıladığını tahmin etmektedir (The World Bank, 2005). Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu tarafından yayımlanan 2007 tarihli bir raporda, 2006 yılında Afganistan'a 2,5 milyar ABD doları tutarında para aktarıldığı ve bu miktarın o dönemde Afganistan'daki toplam GSYİH'nın yüzde 29,6'sını oluşturduğu belirtilmektedir (Orozco, 2007). IS Akademi verileri ise, Afgan hane halkının yüzde 7,6'sının havale yardımı aldığını göstermektedir. Sosyal Bilimler Araştırmaları Kolektifi (2006), Pakistan İslam Cumhuriyeti'nin Peşaver kentindeki Hayatabad bölgesinde yaşayan Afganların yüzde 40'ının yurtdışından gelen yardımlara bağımlı olduğunu ortaya koymaktadır.

2005 yılında Ulusal Risk ve Güvenlik Açığı değerlendirmesi (NRVA) için toplanan verilere dayanarak, Ahmed ve Gassmann (2010) tarafından yapılan bir çalışma ile Afgan hane halkının güvenlik açığı düzeyleri analiz edilmiştir. Bu çalışma, gelir getiren faaliyetler açısından Afgan hanelerinin yüzde 25'inin tarıma, yüzde 18'inin ise hayvancılığa bağlı olduğunu ortaya koymuştur. Buna karşılık, gelir getirici bir faaliyet olarak dövizlere dayanan hanelerin sadece yüzde 10'u güvenlik açığı yaşamıştır. Tarım ve hayvancılık sel veya kuraklık gibi çevresel olaylar gibi şoklara karşı çok savunmasız iken, dövizler ters döngüsel ve nispeten tutarlı olma eğiliminde olduğu için bu şaşırtıcı değildir. Çalışma ayrıca, gelirlerini resmi istihdam, Afyon üretimi, satış faaliyetleri veya küçük işletmelerden elde eden Afgan hane halkının en düşük güvenlik açığına sahip olduğunu ortaya koymuştur (Ahmed ve Gassmann, 2010).

Dünya Bankası tarafından yapılan bir araştırma ile, Afganistan'daki havale yardımı alan hanelerin yüzde 31'inden fazlasının, İran İslam Cumhuriyeti'nden veya Pakistan İslam Cumhuriyeti'nden bu yardımı aldıkları tahmin etmektedir. Alt gelir seviyesindeki hanelerin bu ülkelerden yardım alma olasılığı yüksekken, daha yüksek gelirli hanelerin daha uzaklardan para alma olasılığı daha yüksektir. Afganistan'ın

kırsal nüfusunun yaklaşık yüzde 15'inin havale aldığı tahmin edilmektedir (The World Bank, 2005).

3.4. Afganistan İçin Göç Eyleminin Katkıları

İş Akademisi (IS) anket verilerine göre (FANDOM, 2006), Afganistan'daki göçmenler ülkelerine olumlu yönde katkı sağlamaktadır. Hanelerin yaklaşık yarısı, mevcut göçmenlerin hala Afganistan'a katkıda bulunduğuna inanmakta ve göçmenlerin ülkelerini terk ettikleri ifadesine katılmamaktadır. Göçmen ve göçmen olmayan haneler arasında bu ifadeyi kabul etme oranları bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Göçmenler ve havale yardımı alan hane halkları bu ifadeyi kabul etme eğilimindeyken, diğer hane halkları ise tersinin doğru olduğu düşüncesindedir. Havale işlemlerinin Afganistan'ın gelişimi üzerinde olumlu bir etkisi olup olmadığı görüşünde de farklı fikirler mevcuttur. Çünkü yurtdışında göçmen olarak çalışan Afganların bir kısmı elde ettikleri parayı ülkelere göndermekte, diğer bir kısmı ise tam tersi bulundukları ülkede kazanımlarını biriktirip kendilerine iş kurmaktadır. Bu nedenle farklılıklar oluşmaktadır. Geri dönen göçmenlerin Afganistan'a katkısı ile ilgili de benzer görüşler söz konusudur (Monsutti, 2006).

3.4.1 İstihdam, Göç ve İşgücü Piyasası

Göç edilen ülkeye göre, günlük ödenen ücretler değişebilmektedir. Pakistan İslam Cumhuriyeti'nde ortalama günlük ücret 4 USD iken İran İslam Cumhuriyeti'nde 9 USD'dir. Bununla birlikte, Pakistan İslam Cumhuriyeti'nde genel yaşam maliyetinin İran İslam Cumhuriyeti'nden daha düşük olduğu unutulmamalıdır (Stigter, 2006).

İran İslam Cumhuriyeti ve Pakistan İslam Cumhuriyeti'nde olası istihdam olanakları ve çok daha yüksek maaşlar, Afganistan ile bu komşu ülkeler arasında yüksek göç akımlarına neden olmaktadır. BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) tarafından 2008 yılında yaptırılan bir çalışma (Majidi, 2008), İran İslam Cumhuriyeti'ndeki Afgan göçmenlerin ücretlerinin, Afganistan'a dönüşlerinde kazandıkları ücretlerden ortalama dört kat daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmada, ücret düzeyleri, işsizlik oranları ve süresi de hesaba katılarak Afganistan ve İran İslam Cumhuriyeti arasındaki iş bulma ve istihdam koşulları araştırılmıştır. Göçmen işçiler, iki ülke arasındaki uzun göç tarihi ve İran

İslam Cumhuriyeti'ndeki, tanıdık, akraba ve işveren ağının varlığı nedeniyle, İran İslam Cumhuriyeti'nde ilk istihdam ortalama altı günde sağlanmaktadır. Buna karşın göçmenlerin Afganistan'a zorunlu olarak dönmeleri halinde, Afgan işgücü piyasasına yeniden entegrasyon çabaları aynı kişiler için daha az başarılı olup, bu kişilerin yüzde 36.9'u bir aydan fazla bir süre iş bulmak için zaman harcamak zorunda kalmaktadır (Majidi, 2008).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından yürütülen ve İran İslam Cumhuriyeti'nde yaşayan Afganlar üzerine yapılan bir araştırma, Afgan erkek çalışanların haftalık ortalama gelirinin 2005-2006 yıllarında 33.400 İran İslam Cumhuriyeti Tümeni (31.54 ABD doları) iken kadınlar için 10.600 İran İslam Cumhuriyeti Tümeni (10.01 ABD doları) olduğunu göstermiştir. Görüldüğü üzere Afganlar genellikle daha düşük ücret almaktadırlar. İran'lı işçilerin (aylık) ortalama ücreti 195 ABD doları iken Afgan işçiler için bu ücret 172 ABD doları olup yaklaşık yüzde 13'lük negatif bir fark bulunmaktadır. İşçiler için yüksek ücretli sanayi sektörü de mevcuttur. Hizmet sektöründe ücretler, Afganlar için 148 ABD doları ile İranlılar için 162 ABD doları arasında değişmekle birlikte, ekstra ödemeler dahil toplam ücretler 182 ABD doları (Afganlar) ile 224 ABD doları (İranlılar) arasında değişmektedir. Bu durum Afgan işçilere uygulanan ücret farklılıklarının sadece bir yönünü açıklamaktadır. Ancak aynı çalışma özellikle İranlı kadın çalışanların eğitim seviyesinin, Afgan çalışanlardan çok daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Wickramasekara vd. 2006).

3.4.2. Göç, Varlık ve Gelir

Is Akademi anketi tarafından yapılan bir araştırmada (FANDOM, 2005), Afganistan'da hane halkının farklı varlıkları rapor edilmiştir. Bu veriler hanelerin yüzde 20,7'sinin kendi arazisine sahip olduğunu, göçmen ve bu oranın geri dönen göçmen haneleri arasında ise biraz daha yüksek olduğunu göstermektedir. Sahip olunan ortalama arazi miktarı bağlamında, göçmen haneler göçmen olmayan hanelere göre daha küçük arazilere sahiptir. Ayrıca, gıda üretiminde toprağa bağımlılık göçmen olmayan hanelerde daha fazladır. Araştırma kapsamında göçmen olmayanlarla havale yardımı alan hane halklarını karşılaştıran veriler, ana farkın (yüzde 2) sahip olunan ortalama arazi miktarı olduğunu göstermektedir. Konut ile ilgili olarak, göçmen hanelerin evlerindeki oda sayısı daha fazla görünmektedir ve göçmenlerin yüzde

72,7'si bir ev sabidir. Ancak bu oran geri dönen göçmen haneler arasında biraz daha düşük (%69,8) seviyedir (The World Bank, 2005).

3.4.3. Göç ve İstihdam

Afganistan'da işsizlik oranı, NRVA (Ulusal Güvenlik ve Risk Açığı Analizi) verilerine (Icon-Institute, 2009) göre, 2005'te yaklaşık yüzde 9,6 olarak, 2007/08'de erkekler için yüzde 6,9, kadınlar için yüzde 7,4 olarak belirlenmiştir. 2007/08'de genel olarak Afganistan'daki işsizlik oranı ise yüzde 7,1'dir. Aslında bu nispeten düşük oran ile, yüksek eksik istihdam, yoksulluk ve düşük üretkenlik gibi olumsuz yönler gizlemektedir. Afganistan gibi gelişmekte olan ülkelerde, sosyal koruma planlarından yoksun olan birçok kişi genellikle işsiz kalmayı göze alamayacağı için çoğu zaman kayıt dışı sektörde ve tehlikeli, verimsiz, düşük ücretli işlere başvurmak zorunda kalmaktadır. Bu bağlamda, burada görülen düşük işsizlik oranı, sürdürülebilir bir istihdam durumundan ziyade, kötü performans gösteren bir işgücü piyasasını yansıtmaktadır (Icon-Institute, 2009).

NRVA 2007/08'in aksine, Afganistan'daki Çalışma, Sosyal İşler, Şehitler ve Engelliler Bakanlığı gibi diğer resmi kaynaklar Afganistan'ın işsizlik oranının yüzde 33 kadar yüksek olduğunu tahmin etmektedir. UNDP tarafından sağlanan insan hakları alanında izleme verileri, kentsel ve kırsal kesimde erkekler arasında yüzde 24 gibi daha düşük işsizlik oranı olduğunu göstermektedir. Ancak kadınlarda işsizlik oranının ise kentlerde yüzde 54, kırsal kesimde yüzde 62 olduğu tahmin edilmektedir. Rapor edilen işsizlik oranlarındaki farklılıklar, Afganistan'daki işsizliği tanımlamak için kullanılan farklı örnekleme prosedürlerine ve tanımlara bağlı olmaktadır. IS akademi verileri, hanelerin yüzde 32,5'inin istihdam edildiğini, yani ücretli bir işe dâhil olduklarını, serbest meslek sahibi olduklarını veya toplum ya da askerlik hizmetinde aktif olduklarını göstermektedir. Bu durum; erkekler, kadınlar ve çocuklar da dâhil olmak üzere tüm hane halkı üyelerini içerdiğinden, yukarıda sunulan verilerle düşük istihdam sayısı açıklanabilir. Göçmenler arasında ise yüzde 47 oranıyla daha yüksek bir kesim istihdam edilmektedir (UNDP, 2009). IS akademi verileri ile mevcut göçmenlerin büyük çoğunluğunun göç etmesinin ana motivasyonunun yurtdışında istihdam isteği olduğu söylenebilir. Ancak bu durum, Afganistan'daki işgücü piyasasının kötü durumunun önemli bir göstergesi olarak belirtilebilir. Bununla birlikte, hedef ülkenin seçilmesindeki temel etkenlerden biri de ulaşım kolaylığıdır.

Daha iyi istihdam olanakları ve çalışma koşulları da yaygın olarak belirtilen diğer etkenlerdir.

İran İslam Cumhuriyeti'ndeki mültecilere, yalnızca 18-60 yaşlarındaki Afgan erkeklerin başvurabileceği geçici bir çalışma iznine sahip olmaları durumunda çalışma izni verilmektedir. İzinlerin verilebileceği iş alanları Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı tarafından belirlenmekte ve genellikle el emeği içermektedir. İran İslam Cumhuriyeti'nin beş ilinde yapılan bir araştırmada (Wickramasekara vd. 2006); 18 yaş ve üstü erkek katılımcıların yüzde 77'sinin bir işinin olduğu, yüzde 10.1'inin iş aradığı, yüzde 9'unun eğitim gördüğü ve yüzde 1'inin çocuklara bakmak için evde kaldığı gözlemlenmiştir. Buna karşılık, 18 yaş ve üstü kadınların yüzde 78'i ev kadınıdır (Alzahra Üniversitesi, 2011). İşgücüne katılım oranı erkekler için yüzde 92 (18 yaş ve üstü) ve kadınlar için yüzde 8-olarak tespit edilmiştir. İş türü açısından, Afgan erkeklerin yüzde 28'i inşaat sektöründe, yüzde 29'u günlük işçi olarak ve yüzde 3'ü hayvancılık ve tarım alanlarında çalışmaktadır. Afgan kadınları çoğunlukla terzi dükkânlarında (%48) veya günlük işçi olarak (%32) çalışmakta olup daha az oranda Antep fıstığı (%6) satışı işi ile uğraşmaktadır (Ahmedinejad, 2011; Alzahra Üniversitesi, 2011).

3.5. Afganistan'da Nitelikli İşgücü Sıkıntısı ve Beyin Göçü

Afganistan'ın yüksek vasıflı işgücü talebi hemen hemen her düzeyde belirgindir (Afganistan İslam Cumhuriyeti, 2011). Ülke sağlık ve eğitim sektöründe birçok zorlukla karşı karşıyadır. Bilim ve teknoloji ve iletişim altyapısı ile ilgili olarak vasıflı işgücü için yüksek bir talep vardır. Temiz içme suyu, sulama ve taşkın kontrol sistemleri için meslek uzmanlarına ihtiyaç vardır. İnsanlar sürekli elektrik sıkıntısı yaşamakta olup, geçimlerini eski tarım uygulamalarıyla kazanmak zorunda kalmaktadır. Ülkenin sınırlı ekilebilir arazisi üzerindeki aşırı baskıyı hafifletmek için acilen yeni teknolojilere ihtiyaç duyulmaktadır. Sonuç olarak, Afganistan'ın kalkınma zorlukları çok büyüktür ve çözümler güçlü vizyoner ve yenilikçi liderlik, iyi koordine edilmiş bilim ve teknoloji yapıları ve etkili bir insan kaynakları stratejisi gerektirmektedir. Tüm bunların gerçekleştirilebilmesinde, Yükseköğretim sisteminin kalitesinin iyileştirilmesinin Afganistan'ın ekonomik yönden iyileşmesinin merkezinde olduğu konusunda bir fikir birliği bulunmaktadır. Bunun nedeni, yükseköğretimin ülkenin acilen ihtiyaç duyduğu yüksek vasıflı işgücünü sağlamasıdır.

Bu nedenle yükseköğretim, Afganistan'da en temel ulusal kalkınma stratejilerinden biridir (Afganistan İslam Cumhuriyeti, 2011). Afganistan'da eğitim sisteminin geliştirilmesinin önemine rağmen, orta veya yükseköğretim kurumlarından mezun olan yetenekli Afganların ülkeden ayrıldığı ve çok azının yurtdışından döndüğü gerçeğinin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Yüksek vasıflı Afganların ülkeyi terk etmeleri için ana itici faktörler, yıkıcı saldırılar ve ülke genelinde şiddet tehditleridir. Ayrıca, düşük maaşlar ve yaygın suç faaliyetleri de gençlerin ülkede kalmalarını engellemektedir. Bu nedenle, Kabil Üniversitesi'nde bir araştırma kapsamında (Younossi, 2006), ankete katılan çoğu öğrenci, çalışmalarını bitirir bitirmez göç etmek istediklerini belirtmişlerdir. Kariyer mesleklere (doktorlar, öğretmenler veya üniversite profesörleri gibi) sahip olan Afganlar ise çok daha fazla kazanabileceklerini ve başka yerlerde daha kolay yaşayabileceklerinin farkındadır. Afganistan devletinin kendi vatandaşlarını zorla ülkede tutması neredeyse imkansız olsa da diasporada yaşayan yetenekli ve eğitilmiş Afganlara ulaşması mümkündür (Younossi, 2006).

Esas olarak eğitilmiş Afganistan halkının Avrupa ve Kuzey Amerika'ya göç hareketi, 1980 ve 1990 yıllarında Sovyet müdahalesi sırasında başlamıştır. Ancak 2007/08'de elde edilen verilere göre; mevcut göç hareketlerinde beyin göçü izine rastlanmamıştır. Çünkü yerleşik nüfusun ve Afganistan'dan ayrılan göçmenlerin eğitim düzeyinde neredeyse hiç fark bulunmasa da uluslararası göçmenler iç göçmenlerden daha yüksek eğitilmiş görünmemektedir (Icon-Institute, 2009). Bununla birlikte, Afganistan'ın özellikle eğitim ve sağlık sektörlerinde yüksek vasıflı işgücüne ihtiyacı olduğu açıktır. 2000 yılında Dünya Bankası, az eğitilmiş nüfusun göç oranını yüzde 23,2, hekimlerin göç oranını ise yüzde 9,1 olarak göstermiştir (The World Bank ve UNHCR, 2011).

Dünya Sağlık Örgütü, Afganistan'da 2009 yılında toplam 17.257 hemşire ve 2.181 ebe, 2010 yılında ise 6.901 hekim bulunduğunu belirtmiştir (WHO, 2013). Afganistan'da 5000 kişiye yaklaşık bir doktor hizmet vermektedir. Hekimlerin düşük maaşları (aylık 100 USD), Afganistan'a gelmelerini ya da Afganistan'da kalmalarını zorlaştırmaktadır (Kuschminder ve Dora, 2009). 1991'den 2004'e kadar olan yıllık hekim göç oranına genel olarak bakıldığında, hekimlerin göç oranının zaman içinde azalmasına rağmen ülkeyi terk eden toplam hekim sayısının 1991'de 302'den 2004'te 500'e yükseldiği görülmektedir (The World Bank, 2010).

3.6. Afganistan'a Geri Dönen Göçmenlerin Durumu ve Göçün Yaşam Koşullarına Etkisi

UNHCR'den edinilen verilere göre; yurtdışına giden göçmenlerin yüzde 68,3'ü göç ettikleri ülkede ikamet ederken, geri dönen göçmenler, kendilerini gittikleri ülkede toplumun bir parçası olarak hissettiklerini belirtmişlerdir. Ancak bunlardan çok azı (%5) eğitim ve öğretim almıştır. Bu da yurtdışında iken kazanılan resmi becerilerin sayısının sınırlı olduğunu göstermektedir. Göç olgusunun göç edenlerin kişisel gelişimlerine olumlu katkısı, düzenli ve düzensiz göçmenlik durumu ile ilgili olabilir. Mevcut göçmenlerin yüzde 14'ünden daha azı yasal belgelerle göç ettiklerini ve geri dönen göçmenlerin yüzde 95'i Afganistan'dan ayrıldıklarında belgeleri olmadığını bildirmiştir. Göçmenlerin hedef ülkede düzensiz göçmenler olmaya devam ettikleri sürece, resmi işlere ve eğitime erişimleri sınırlı olabilmektedir. Dönüşlerinden bu yana, geri dönen göçmenlerin yüzde 23,3'ü iş bulmakta zorluk çekmekte ve ortalama olarak istihdamı sağlamak yaklaşık bir yıl sürmektedir. Bu göçmenler ülkelerine döndükten sonra ya çalıştıkları iş yerlerine ya da bildikleri bir işe devam etmektedir. Diğerleri de başka işlere yönelmektedir. Geri dönen göçmenlerin yüzde 10,6'sının kendine ait bir işi vardır (International Crisis Group, 2009).

Göçün, Afganistan'daki hanelerin yaşam koşulluna, özellikle de dövizlerin etkisiyle olumlu katkıda bulunduğu söylenebilir. Ancak havale yardımı alan hane halkının rahatça yaşadığını bildirme eğilimi olmasına rağmen, göçmen ve göçmen olmayan hanelerin mevcut ekonomik durumunda, büyük farklılıklar gözlenmemektedir.

Çoğu hane için yaşam koşullarının son beş yılda düzeldiği söylenebilse de göçün haneler üzerindeki etkisi genel olarak olumsuzdur. Çünkü göçmen haneler arasında yaşam koşulları kötüleşenler de büyük oranda (%4) mevcuttur. Benzer bir durum döviz yardımı alan ve almayan haneler arasında da ayırt edilebilmektedir. Döviz yardımı alan hanelerin yaşam durumunda iyileşmeler gözlenmektedir. Geri dönen göçmenlerin ekonomik durumları göç öncesi ile karşılaştırıldığında, bunların ailelerine fayda sağladığı ve yüzde 53,4'ünde bir iyileşme olduğu kaydedilmektedir. Hane halkının temel gıda ihtiyaçlarını karşılamada, yaşadıkları zorluk açısından göçün yoksulluk üzerinde net bir etkisinin olduğu söylenemez. Çünkü göçmen hane

halkının bu zorlukları hiç yaşamadıklarını veya az yaşadıklarını bildirmeleri göçmen olmayan hanelere kıyasla daha fazladır (Afghan Ministry of Labor, Social Affairs, Martyrs and Disabled, Kişisel İletişim, 2012). Bu bağlamda, döviz yardımının gıda ihtiyaçlarının karşılanması ve zorlukların azalmasına olumlu katkıda bulunduğu söylenebilir.

3.7. Afganların İran İslam Cumhuriyeti'nde Yaşam Koşulları

İran İslam Cumhuriyeti Afgan göçmenler için dil ve sosyo-kültürel yönden bilinen ve yakınlık hissedilen bir ülke olduğu için Afgan göçmenler ilk başta bu ülkeyi tercih etmektedir. İran İslam Cumhuriyeti'nin komşu ülke olması da Afganlara sıcak gelmekte, bu da göçe sebebiyet vermektedir.

İran İslam Cumhuriyeti'nde yaşayan Afganlarla ilgili olarak yapılan bir çalışmada (US Census Bureau, 2013), Afganların büyük çoğunluğun (%46,0) kentsel alanlarda yaşadığı belirlenmiştir. Afganların yüzde 36,9'unun yarı kentsel ve kırsal alanlarda, yüzde 9,5'inin şehirlerden oldukça uzak kolonilerde ve yüzde 7,6'sının hükümet tarafından işletilen yerleşim yerlerinde ikamet ettikleri tespit edilmiştir. Kayıt altında olmayan Afganların ise tutuklanma ve sınır dışı edilme riskleri daha düşük olduğu için özellikle banliyölerde, yarı kentsel ve kırsal alanlarda yaşadıkları düşünülmektedir. Buna karşın kayıt altında olan Afganlar çoğunlukla şehirlerde ve kentsel alanlarda ikamet etmektedirler (US Census Bureau, 2013).

Yoksulluk, İran İslam Cumhuriyeti'ndeki Afgan mülteciler arasında büyük bir sorun teşkil etmektedir. Afgan mültecilerin neredeyse yarısı (%46,2) mutlak yoksulluk eşiğinin altında yaşamaktadır. Hanelerin yüzde 7'sinin başında kadınlar bulunmaktadır. Hane başları kadın olan hanelerin yüzde 58'i; erkek olanların ise yüzde 45'inin gelirleri yoksulluk sınırı altındadır. Ayrıca, çocukların yüzde 47'si yoksulluk sınırının altında gelire sahip hanelerde yaşamaktadır. İran İslam Cumhuriyeti'de en düşük mülteci sayısına sahip ilde (Yezd) yoksulluk endeksi en düşük (%28), en fazla mülteci sayısına sahip olan ilde (Kerman) ise bu oran en yüksek yüzde 65'tir. Bu oranlar iller arasında da farklılıklar göstermektedir (Tahran %35, Horasan Razavi %45 ve İsfahan %56). Yoksulluk oranı mülteciler arasında en yüksek seviye kamplarda ikamet edenlerde (%65) iken en düşük seviye kolonilerde yaşayanlar arasındadır (%34). Bu bulgu, mültecilerin akrabaları ile birlikte yaşama

eğiliminde olduklarını ve kolonilerde yaşamı güvenli kılan sosyal ağlar oluşturduklarını göstermektedir. (Alzahra Üniversitesi, 2011).

3.7.1. Göç ve Eğitim

İran İslam Cumhuriyeti, günümüze kadar 3 milyon Afgan göçmenine her seviyede eğitim dahil olmak üzere pek çok hizmette bulunmuştur. 2019 yılında 473 bin Afgan öğrencinin eğitim gördüğü İran İslam Cumhuriyeti okullarında 2020 yılında bu sayının 500 bin kişiye çıkması beklenmektedir. Sığınmacı çocuklar, diğer İran İslam Cumhuriyetli vatandaşları gibi, eğitim ve öğretim sisteminin sunduğu bütün fırsat, kolaylık ve hizmetlerden yararlanabilmektedir. İran İslam Cumhuriyeti Eğitim ve Öğretim Bakanlığı yabancı uyruklu sığınmacı öğrencilerin eğitimi için her yıl 120 milyon dolar civarında harcama yaptığını ve bunun sadece %1 kadarının uluslararası kurumlarca ödendiğini bildirmiştir (Tahran, IRNA, 2020).

IS Akademi verileri (UNHCR, 2012), göçmenleri veya geri dönen göçmenleri olan hanelerdeki çocukların (% 44), göçmen olmayan hanelerdeki çocuklardan (% 40) daha düzenli olarak okula devam ettiğini göstermektedir. Aynı durum döviz yardımı alan haneler için de geçerlidir. Buna göre yardım alan hanelerde bu oran % 45,5 iken almayanlarda % 41,8'dir (Overfield and Zumot, 2010).

Afganistan'daki istikrarsızlıkların çocuklara da büyük etkisi olmuştur. Aileler şiddet ve işsizlikten kaçarken yanlarında küçük çocuklarını da götürmek zorunda kalmışlardır. Gittikleri ülkede geçimlerini sağlayabilmek için onları da çalıştırmış, bu durum çocuk işçiliğine sebebiyet vermiştir.

Çocuk işçiliği, göçmen haneler arasında biraz daha yaygın görünmektedir (% 11,4). Bunun da hanede üretken bir kişinin bulunmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak bu durumun, çocukların okul başarılarını büyük yönde etkilemediği, hanelerin çoğunluğunun çocuklarının okul performansının ortalama olduğunu bildirmesinden anlaşılmaktadır. Sadece döviz yardımı alan hanelerde, çocukların başarısının biraz daha yüksek olduğu görünmektedir (Ahmedinejad, 2011).

3.7.2. Göç ve Sağlık

Afganistan'da HIV ile enfekte olan kişilerin veya AIDS'li kişilerin sayısı bilinmemektedir. Afganistan'da resmi olarak bildirilen HIV/AIDS vakalarının sayısı son yıllarda düşük seyretmektedir. Ancak HIV/AIDS sorunu ulusal Risk ve Güvenlik

Açığı değerlendirmesi 2007/08 Hanehalkı anketinde araştırılmamıştır. Oysa 2009 yılındaki en son verilerde ülkede 636 HIV vakası bildirilmiştir (Afganistan İslam Cumhuriyeti, 2011). Bununla birlikte, bu düşük sayı, Pakistan İslam Cumhuriyeti ve İran İslam Cumhuriyeti gibi komşu ülkelerin çok daha yüksek insidanslar (sırasıyla 74.000 ve 14.000) bildirdiği göz önüne alındığında, fiili durumu temsil etmeyebilir. Hem Pakistan İslam Cumhuriyeti'nde hem de İran İslam Cumhuriyeti'nde ve Afganistan'da HIV / AIDS, yetersiz şekilde raporlanmaktadır (Dünya Bankası, 2008). Birçok Afgan mülteci ve işçi göçmenin bu ülkeler arasında sürekli seyahati söz konusu olduğundan, bu konuya daha fazla dikkat edilmesi gerekmektedir (MRRD ve CSO, 2007).

Afganistan'daki bazı gruplar, özellikle uyuşturucu kullanıcıları ve göçmen haneler arasında HIV/AIDS'e karşı güvenlik açığı daha yüksektir. Afganistan'daki yetişkin nüfusun tahmini yüzde 8'i (1 milyon kişi), erkek çoğunluklu olmak üzere uyuşturucu kullanıcısı durumunda olup, genellikle bu kişiler arasında afyon kullanımı söz konusudur. Enjekte eden uyuşturucu kullanıcılarının sayısı tahminen 19.000 ila 25.000 kişi aralığındadır. Enjekte iğnelerinin ortak paylaşımı ve düşük oranda kondom kullanımı gibi yüksek riskli davranışlar sık görüldüğünden, HIV/AIDS'e yakalanma riskinin de daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi tarafından 2009'da yapılan bir araştırmada (Afganistan İslam Cumhuriyeti, 2011); enjekte eden uyuşturucu kullanıcılarından % 28'inin İran İslam Cumhuriyeti'nde, % 9'unun ise Pakistan İslam Cumhuriyeti'nde yaşarken uyuşturucu kullanmaya başladığı tespit edilmiştir.

Bununla birlikte Afganistan'dan İran İslam Cumhuriyeti ve Pakistan İslam Cumhuriyeti'ne göç eden Afganların % 10'unda yapılan test sonuçlarının negatif çıkması nedeniyle bu durum herhangi bir tehlike oluşturmamıştır.

Göçün HIV/AIDS prevalansını farklı bir şekilde etkilediği görülmektedir. Birçok Afgan vatandaşı, Pakistan İslam Cumhuriyeti, İran İslam Cumhuriyeti, Hindistan ve Arap Körfezi ülkelerine güvenerek mevsimlik ve uzun vadeli göçmen statüsünde çalışmaya gitmektedir. Aynı durum Afganistan'daki kırsal-kentsel göç için de geçerlidir. Bu durum, haneler için HIV / AIDS'e karşı güvenlik açığı oluşturmakta olup önemli bir risk teşkil etmektedir (Icon-Institute, 2009)

2011'de Afganistan İslam Cumhuriyeti Halk Sağlığı Bakanlığı HIV/AIDS sorununu gidermek için adımlar atmıştır. Bu bağlamda savunmasız nüfus için 2011-

2015 dönemi HIV önleme, tedavi, bakım ve desteğe erişim sağlamayı amaçlayan HIV/AIDS Ulusal Stratejik Çerçeve projesi hazırlanmıştır. Bu bağlamda, günümüzde bazı ülkeler yabancıların kendi ülkelerine giriş yapmalarından önce HIV testi yaptırmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu durum, uzun süreli ziyaretçiler, öğrenciler ve işçiler için de gerekli görülmektedir. Ancak ne yazık ki şimdiye kadar, Afganistan'a gelen ziyaretçilerin veya uzun vadeli göçmenlerin böyle bir test yaptırdıklarını gösteren hiçbir bilgi mevcut değildir. Bununla birlikte, diğer ülkeler kendi ülkelerine girilmeden önce ve giriş yaptıktan sonra, belirli bir zaman dilimi içinde HIV testlerini istemektedir. Örneğin, İran İslam Cumhuriyeti'nde üç aydan uzun kalmak isteyen herkesin, HIV testi sertifikası-vermesi zorunludur (Afganistan İslam Cumhuriyeti, 2011).

3.7.3. Doğal Afetler, Ekonomik Felaketler

Afganistan'da aşırı yağışların yol açtığı sel felaketleri sık sık görülmektedir. Seller, alt yapı eksikliği olan Afganistan'da bazı yolları, tarlaları ve su kanallarını büyük sıkıntılara maruz bırakmaktadır.

IS Akademi verilerine (Altai Consulting, 2006) göre; Afganistan'da kuraklık, aşırı yağışlar ve seller son 10 yılda bildirilen en büyük çevresel felaketler olarak raporlanırken, gıda fiyat artışları da ekonomik felaket bağlamında raporlanmıştır. İş kaybı, arazinin yeniden dağıtılması veya varlıklara el konulması gibi ekonomik zorluklarla, göçmen hane halkları diğerlerine göre daha fazla karşı karşıya kalmaktadır. Döviz yardımı alan ve almayan hanelere ilişkin veriler de benzer sonuçları göstermektedir. Ekonomik çıkmazlar yaşamı zorlaştırsa da doğal afetlerin de Afganistan için yıkıcı etkileri bulunmaktadır (Altai Consulting, 2006). Zira bu doğal afetler sonucunda birçok Afganlı aile İran İslam Cumhuriyeti'ne göç etmeye mecbur kalmıştır.

Doğal afetler nedeniyle, 2011 yılında ülke içinde yerinden olmuş çok sayıda aile ve birey bulunmaktadır. Özellikle 2011 Aralık ayında artan felaketler nedeniyle yaklaşık 50.000 kişi ülke içinde yerinden olmuştur. Aileleri etkileyen en yaygın doğal afet çeşidi seller (%58) olup, bunu sert kış (%18) ve kuraklık (%10) izlemiştir. 2010 ve 2011 yıllarında iç yer değiştirmeye neden olan en yaygın felaket çeşidi kuraklıktır (%58). Seller ikinci sırada (%23) yer almaktadır. 2012 yılının ilk üç ayına ilişkin veriler, kuzeydoğuda sert kışın iç yer değiştirmenin ana nedeni olduğunu, güney ve kuzeyde ise yine sel olduğunu ortaya koymaktadır (www.iom.int, 2012). Doğal afetlerden en

çok etkilenen bölgenin ise Kuzey bölgeler olduğu anlaşılmaktadır (www.iom.int, 2012). Devletin bir kuruluşu olan Afganistan Koruma Kümesi Başkanlığı da Kuzey bölgesi ve Kuzey-Doğu bölgesinin doğal afetler için yüksek bir potansiyele sahip olduğunu bildirmektedir. Ancak, afetler sonucu yer değiştirme faaliyetleri kısa bir süreliğine olma eğilimindedir. Buna göre, köy içinde veya komşu köylerde daha güvenli alanlarda toplamda birkaç saat veya birkaç gün şeklinde seyretmektedir. Sadece bölgeyi uzun bir süre veya kalıcı olarak etkileyen felaketler durumunda, örneğin bir kara parçasının kayması sonucu gerçekleştirilen yer değiştirmeler daha uzun vadeli olmaktadır (Afghanistan Protection Cluster, 2011).

Doğal afet kaynaklı yer değiştirmeden en çok etkilenen 10 ilin ailelerinin göç ettiği 10 ilden ilk üçü Mezar-ı Şerif, Herat ve Ghazni, Mazar olarak tespit edilmiştir (www.iom.int, 2012). Ancak doğal afetlerden etkilenen ÜİYOK'in çoğunun Afganistan Koruma Kümesi tarafından da gözlemlendiği gibi kendi şehirlerinde kaldığı belirlenmiştir (Afghanistan Protection Cluster, 2011).

IOM-İnsani Yardım Programı, doğal afetlerden etkilenen ÜİYOK'e gıda dışı yardım sağlayarak ve onları yine yardım amaçlı diğer kuruluşlara yönlendirerek, ayrıca ulusal ve eyalet hükümetinin insani acil durumlara cevap verme kapasitesini güçlendirerek destek vermektedir. 2011 yılında 18.716'sı doğal afetlerden etkilenmiş veya yerinden edilmiş Afganistan'daki toplam 22.787 aileye yardım sağlanmıştır (www.iom.int, 2012).

3.7.4. Mültecilerin Statüsü

Mültecilerin statüsüne ilişkin 1951 Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin ve 2005 yılında 1967 ek Protokolünün onaylanmasının ardından, Afganistan İslam Cumhuriyeti Hükümeti bir Mülteci Yasası geliştirmeye karar vermiştir. Mülteciler ve Geri Dönüş Bakanlığı (MORR), sorumlu devlet otoritesi olarak, Afganistan Ulusal mülteci hukuku konusunda bir hukuk danışmanı ile birlikte çalışmalarını sürdürmektedir. Bu çalışma, UNHCR ve Danimarka Konseyi'nin koordinasyon ve desteği altında yürütülmüştür. Yasa aynı zamanda sığınmacılar ve vatandaşlık ile ilgili düzenlemeleri de kapsamaktadır (Rafiq, 2012).

3 Haziran Afganistan İslam Cumhuriyeti 2001'de, Afgan geçici Yönetimi Başkanı Hamid Karzai, mültecilerin onurlu dönüşü hakkında 297 sayılı kararı imzalamıştır. Bu kararda yurtdışında yaşayan Afgan uyruklu mültecilerin özgürce ve

anavatanlarında zarar görme korkusu olmadan geri dönebileceklerini ve ırk, din, milliyet veya belirli bir sosyal gruba üyelikleri dolayısıyla (madde 2) herhangi bir sindirme, zulme maruz kalma ya da tacize uğramayacakları hususunda devlet koruması sağlanacağını öngörmekteydi (UNHCR, 2013).

İlgili yasada günümüze kadar pek bir değişiklik yapılmamıştır. Ancak bazı reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu reformlar Pakistan İslam Cumhuriyeti ve İran İslam Cumhuriyeti'nin, Afgan mülteci nüfusuna (toplamda 2,5 milyon insana) ev sahipliği yapmaya devam etmesi ile ilgilidir. 2002'den bu yana 5,8 milyondan fazla Afgan mülteci Afganistan'a geri dönmüş olup bu sayı, Afgan nüfusunun yüzde 20'sine tekabül etmektedir. Bunların büyük çoğunluğu 2002 ila 2020 yılları arasında geri dönmüştür (UNHCR, 2020).

3.7.5. Gönüllü Dönüş

2002 yılında, "Geri Dönüş On Yılı" Afganistan'da başta komşu ve Pakistan İslam Cumhuriyeti olmak üzere mültecilerin geri dönüşüyle başlamıştır. Amacı, geri dönüş sürecinin bütünlüğünü ve gönüllülüğünü sağlamak olan gönüllü bir mülteci geri dönüş programı Volrep; Afganistan, Pakistan İslam Cumhuriyeti, İran İslam Cumhuriyeti ve UNHCR hükümetleri arasında üçlü anlaşmalar tarafından yönetilmektedir. Bu program, Nisan 2012'de, ulusal düzeyde yönetilen, etkin ve zamanında temel hizmetler sunan programlar geliştirmiştir. Ayrıca geri dönenler için yardım amacıyla Gönüllü Geri Dönüş ve Yeniden Entegrasyon Programı (VRRP) da geliştirmiştir. Bu programın amacı, sürdürülebilir sosyo-ekonomik entegrasyon, barışçıl birlikte varoluş ve yerel ekonomik kalkınmayı teşvik etmektir. Başlangıçta öncelikli yüksek geri dönüş alanlarını hedef alan bu amaç, bütünsel bir toplum temelli yaklaşım olarak diğer ihtiyaç alanlarını da kapsayabilecektir. Afgan mülteciler için çözüm stratejisi çerçevesinde geliştirilmekte olan program çıktıları ise Ulusal Öncelikli Programlar (NPP'ler) içine entegre edilecektir. VRRP için yeni bir yapı kurulmayacak, ancak Ulusal Dayanışma programı (NSP), Afgan Barış ve Yeniden Entegrasyon Programı (APRP), Afgan Kırsal İşletme Programı (AREDP), Çalışma, Sosyal İşler, Şehitler ve Engelliler Bakanlığı (MOLSAMD) Ulusal Beceri Geliştirme Programı (NSDP) gibi mevcut programlardan yararlanılacaktır (MoRR vd. 2012). Ancak ne yazık ki Afgan Hükümeti tarafından ulusal ve uluslararası insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmek üzere beyan edilen tüm taahhütlere karşın,

günümüzde mevcut hükümetin, insan haklarını koruma konusundaki yaklaşımlarının pek de tutarlı olduğu söylenemez. Muhtemel riskler konusunda dikkatli bir incelemenin gerekli olduğu açıktır (UNHCR, 2020).

3.8. Afganistan'ı İlgilendiren Uluslararası Göç Anlaşmaları

Afganistan, 2001'den bu yana, giderek daha fazla uluslararası toplumun aktif bir üyesi haline gelmiş olup, dünyadaki ülkelerle diplomatik ilişkiler kurmuştur (ABD Dışişleri Bakanlığı, 2012). Ayrıca; Afganistan, UNHCR ve AB ülkeleri arasında 2002'den bu yana birçok üçlü anlaşma yapılmıştır. Buna göre Afgan mültecilerin geri dönüşleri gönüllü olarak gerçekleştirilmiştir. Bu tür üçlü anlaşmalar ilk olarak Pakistan İslam Cumhuriyeti ve İran İslam Cumhuriyeti ile Afgan mültecilerin geri dönüşünü yönetmek ve komşu ülkelerde sığınma alanının korunmasını sağlamak için başlatılmıştır. Üçlü anlaşmalar 2002'den bu yana yenilenmekte ve yeniden müzakere edilmektedir. 17 Şubat 2012'de, İran İslam Cumhuriyeti, Pakistan İslam Cumhuriyeti ve Afganistan İslam Cumhuriyeti Devlet Başkanları tarafından İslamabad'daki üçüncü üçlü zirvenin ardından “üçlü işbirliğinin artırılması” konusunda ortak bir açıklama yapılmıştır. Afgan mültecilerin güvenli, gönüllü ve erken geri dönüşleri konusunda işbirliği yinelenmiştir. Afgan mültecileri geri göndermeye teşvik etmek ve motive etmek için, kişi başı 100 ABD doları, 150 ABD dolarına yükseltilmiştir. Pakistan İslam Cumhuriyeti hükümeti ayrıca Afgan hükümetini, geri dönüşün sürdürülebilir olmasını ve daha fazla yer değiştirmeye sonuylanmamasını sağlamak için Afganistan Ulusal Kalkınma Stratejisi'ni (ANDS) geri dönenlerin rehabilitasyonu için yeterli fon tahsis etmeye teşvik etmiştir (Belucistan Times, 2011). Aynı yıl Afganistan, Avustralya ve UNHCR, Avustralya'nın sonuçlanmayan görüşmelerinden dolayı Afgan sığınmacıları geri göndermesine izin veren ilk Mutabakat Zaptı (MOU)'nı imzalamıştır. MOU ile birlikte, Avustralya hükümeti, ilgili Afgan bakanlıklarında kapasite oluşturmak ve yerinden edilmiş Afganların geri gönderilmesine yardımcı olmak için bir dizi girişimde bulunmayı kabul etmiştir. En büyük girişimi ise, Afgan pasaportlarının uluslararası standartlara uygun hale getirilmesinin finanse edilmesi olmuştur (Bowen, 2011). Ayrıca, 2011'de Afgan İçişleri Bakanı, Türkiye Büyükelçisi ile ikili bir anlaşma imzalamış ve Sivas'taki Polis Memuru Aday Okulu ile ortak prosedürler oluşturarak Türkiye'de Afgan polis memurlarının eğitimine izin verilmiştir (Uluslararası Afganistan Konferansı, 2012).

Afganistan ve komşu ülkeler arasındaki diğer birçok ikili anlaşma bulunmaktadır. Ancak çoğu anlaşma göç meselelerinden ziyade, ekonomik işbirliği ve barış anlaşmalarına odaklanma eğilimindedir (NATO Training Mission Afghanistan, 2011).

2002'den bu yana Afganistan, çeşitli Avrupa ülkeleri ve UNHCR ile üçlü anlaşmalar imzalamıştır. Tüm anlaşmalar, geri dönüşün kapsamını, amacını ve metodolojisini ortaya koymuş ve bu anlaşmalarda UNHCR'nin rolü açıkça tanımlanmıştır. Pakistan İslam Cumhuriyeti ve İran İslam Cumhuriyeti gibi komşu ülkelerle de üçlü anlaşmalar yapılmakta olup, bu anlaşmalar düzenli olarak gözden geçirilmekte ve yenilenmektedir. Tüm anlaşmalar 1951 Birleşmiş Milletler Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne uygun olarak yapılmıştır (Poppelwell, 2007).

2008 yılında Afganistan ve Katar, Afgan işçilerinin Katar'a akışını düzenlemek ve iki ülke arasındaki ikili ilişkileri güçlendirmek için ikili bir anlaşma imzalamıştır. Kuveyt ve Katar, ikili ilişkileri geliştirmek ve derinleştirmek için Afganistan ile diyalog içindedir (Overfield ve Zumot, 2010). Pakistan İslam Cumhuriyeti ile ilgili olarak, her iki ülke (Afganistan ve Pakistan İslam Cumhuriyeti) sınır güvenliği, göç ve ticareti gibi ikili sorunları çözmek için diyaloglarını sürdürmektedir (ABD Dışişleri Bakanlığı, 2012). 2009 yılında, iki ülke arasında ikili işbirliği talimatları konusunda ortak deklarasyon imzalanmıştır. İmzalanan deklarasyon ile, her iki ülkenin de özellikle akademi, fikir grupları, medya ve sivil toplum kuruluşları arasında insan değişimini teşvik etmeyi onayladıkları belirtilmiştir (Pakistan İslam Cumhuriyeti Büyükelçiliği, 2009). Afganistan, özellikle narkotikle mücadele çabaları, göçmen işçiler ve demiryolu inşası ile ilgili olarak, İran İslam Cumhuriyeti ile ikili işbirliği diyalogunu da sürdürmektedir (United Nations General Assembly Security Council, 2011). Afganistan, yakın bir komşusu olduğu için göçmen konusu da dahil olmak üzere bir çok konuda İran İslam Cumhuriyeti ile anlaşmalar yapmaktadır (Uluslararası Afganistan Konferansı 2012).

3.9. Afganistan'da Göç Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme

Afganistan Ulusal Kalkınma Stratejisi (ANDS), Afgan hükümetinin güvenlik, yönetim, ekonomik büyüme ve yoksulluğun azaltılması stratejilerini özetleyen bir belgedir. 2008-2013 için Afganistan Ulusal Kalkınma Stratejisi, diğer konular arasında mülteciler, geri dönenler ve ÜİYOK üzerine odaklanmaktadır (Ratha vd.

2011). Bunun amacı, mültecilerin ve ÜİYOK'in planlı ve gönüllü olarak geri dönüşünü ve topluma yeniden entegrasyonunu kolaylaştırmaktır. Strateji, yurtdışında yaşayan Afganları desteklemek amacıyla üçüncü ülkelerle işbirliği yapmanın yanı sıra kapasite geliştirme planlarını da içermektedir. Mültecilerin ve ÜİYOK'in planlı ve gönüllü olarak geri dönüşünün; ekonomik büyümeye, yoksulluğun azaltılmasına ve ülkenin ve bölgenin güvenlik ve istikrarının güçlendirilmesine katkıda bulunması beklenmektedir.

Afganistan'da göçle ilgili ulusal yasal ve düzenleyici çerçevenin bu aşamada tutarlı olduğu söylenemeyeceği gibi, günümüz itibariyle, özellikle göçmenleri, geri dönenleri veya ÜİYOK'i ilgilendiren ulusal bir politikanın varlığından da söz edilemez. Ancak İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir devlete kuruluşu olan GİROA'nın, (Afgan Halk Koruma Gücü) öngörülebilir gelecekte başlatılması gereken bir mülteci yasasının yanı sıra ulusal bir kimlik politikası geliştirme sürecinde olduğu bilinmektedir. Şu anda göç, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde çeşitli hükümet düzenlemeleri, yasal araçlar, eylem planları ve stratejileri ile yönetilmektedir.

Afganistan'daki göçün yönetiminde doğrudan veya dolaylı olarak yer alan bir dizi devlet otoritesi ve kurumu vardır. Mülteciler ve Geri Dönüş Bakanlığı (MORR), Afganistan'daki geri dönen ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerden sorumlu ana organdır. Bakanlık, diğer bakanlıklardan, Birleşmiş Milletler ajanslarından, STK'lardan ve bağıışılardan temsilcileri içeren mülteciler ve ÜİYOK'le ilgili bir danışma grubu tarafından desteklenmektedir. Danışma grubunun ana görevi, Afgan geri dönen mültecileri ve ülke içinde yerinden olmuş kişileri topluma yeniden entegre etme konusunda desteklemektir.

Afganistan'da göç ve mülteci konularında çalışan iki ana uluslararası kuruluş Uluslararası Göç Örgütü (IOM) ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)'dir. Ayrıca, geri dönenlerin geçim kaynaklarını doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen birçok STK ve sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır.

Afganistan'ın komşu ülkeler, Avrupa ülkeleri ve Avustralya ile birçok ikili ve üçlü anlaşması bulunmaktadır. Bunların birçoğu Afgan mültecilerin güvenli ve sürdürülebilir geri dönüşlerine odaklanmış olsalar da Afganistan konusunda daha fazla anlaşmaya ihtiyaç olduğu giderek daha fazla belirgin bir hale gelmektedir. Özellikle komşu ülkelere ve Körfez İşbirliği Konseyi ülkelerine işçi göçü konusu-Afganistan hakkında 2001'den bu yana yapılan çeşitli konferanslarla gündemdedir. Göç ve

mülteci konuları bu vesilelerle sıkça tartışılmaktadır. Mayıs 2012'de Cenevre'de düzenlenen uluslararası bir konferansta, Afgan mültecilere yönelik çözüm stratejisi, uluslararası boyutta tartışılmış ve desteklenmiştir. Temmuz 2012'de Tokyo Konferansı'nda, 2015-2024 yılları arasında Afganistan liderliğinde sürdürülebilir bir kalkınma süreci desteklenmiştir.

Afganistan'ın ekonomik yönden büyüüp gelişmesi ve uluslararası toplum ile ortaklaşa kararlaştırılan hedeflerine ulaşması için karşılıklı hesap verebilirlik ilkesinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Afgan mültecilerin ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin sürdürülebilir geri dönüşü ve yeniden entegrasyonu konusu, ülkenin ve bölgenin güven ve istikrarına katkıda bulunması beklenen GİROA ve uluslararası temsilciler arasındaki tartışmaların da önemli bir parçası olmalıdır. Çünkü uluslararası toplum, mültecilerin geri dönüşünü desteklemek için Afganistan'ın kalkınma ve gelişmesine olan bağlılıklarını dile getirmektedir.

SONUÇ

Üç bin yıllık tarihe sahip olan bir ülke olan Afganistan, tarihi ipek yolu kavşağı üzerinde yer almaktadır. Afganistan, eski Türkistan ve Horasan'ın merkezini oluşturmakta, bu açıdan da jeopolitik ve jeostratejik konuma sahip olması nedeniyle tarihin belli dönemlerinde hegemon güçlerin mücadele ve çekişme alanına sahne olmuştur. Tarihin her safhasında büyük güçlerin istilasına uğrayan bu topraklar, Büyük İskender İmparatorluğu, Moğol İmparatorluğu, İngiltere, SSCB işgallerine maruz kalmış ve en son olarak da ABD müdahalesiyle yüzleşmek zorunda kalmıştır.

Özellikle son ABD müdahalesinin üzerinden 19 yıl geçmesine rağmen ülkenin istikrara kavuştuğunu söylemek oldukça güçtür. Ne yazık ki SSCB işgalinin ardından iç savaşlar, Taliban iktidarı ve hali hazırda ABD'nin müdahalesi, ülkenin 40 yıla yakın bir süredir istikrarsızlık sarmalının içerisinde girmesine neden olmuştur. Uluslararası toplumlar Afganistan'ı yeniden kalkındırma çabası içerisindeyler. NATO ve koalisyon güçleri kapsamında, Afgan halkının yardımına koşan devletlerin en başında Türkiye Cumhuriyeti Devleti gelmektedir.

Afganistan coğrafi olarak Türkiye'ye uzak olsa da tarihi, siyasi ve kültürel bakımdan bir yakınlık söz konusudur. Türkiye tarihten gelen bir dostluk nedeniyle samimi duruşuyla ülke halkının ilgi odağı olmuştur. İki ülke arasındaki bu samimiyet ve dostluğun arka planında TBMM'yi ilk tanıyan ülkenin Afganistan olmasının ayrı bir önemi vardır.

19 yıldır Taliban güçlerine karşı yürütülen mücadele nedeniyle pek çok kişi ülke içinde ve dışında göçmen durumuna düşmüştür. Çünkü rahat bir yaşam geçirme umuduyla birçok insan göç etmek zorunda kalmıştır. Ülkenin daimi bir istikrara kavuşması umudunu yitiren vatandaşlar, her geçen gün öz yurtlarını terk edenlerin kfilesine eklenmektedir. Afganistan halkı, tehlikeli olmasına rağmen komşu ülkeler olan Pakistan İslam Cumhuriyeti ve İran İslam Cumhuriyeti'ne sığınmayı hedef haline getirmiştir. 40 yılı aşkın süredir bitmeyen savaş neticesinde, Afganistan'ı terk eden göçmenlerin çoğunun uğrak noktası, İran İslam Cumhuriyeti ve Pakistan İslam Cumhuriyeti'nden sonra Türkiye olmuştur.

Afgan göçmenlerin Türkiye'ye gelmesindeki en önemli neden, Türkiye yönetiminin ve Türk halkının Afganistan halkına duyduğu güven ve yakınlıktır. İran İslam Cumhuriyeti ise Afganlara karşı tam tersi bir tutum içerisinde olduğu için 2014-2020 yılları aralarında pek çok Afganistanlı göçmen İran İslam Cumhuriyeti'ni terk ederek Türkiye'ye sığınmıştır. Afganistan halkının Türkiye'yi tercih etmesindeki

neden ise Türkiye'nin Afganistan konusunda bir jeopolitik hesap peşinde olmaması ve dostane ilişkinin temelinde yatan faktörün kardeşlik boyutunda ve insani olmasıdır. Çünkü Türkiye, Afganistan konusunda İran İslam Cumhuriyeti ve Pakistan İslam Cumhuriyeti gibi mezhepsel ve etnik tabanlı siyaset yürütmemektedir. Afganistan ve Türkiye arasındaki tarihi, samimi ve karşılıksız dostluk ve iş birliğinin temelinde yer almaktadır.

Türkiye'ye göç eden Afganlar genellikle savaş korkusu, ekonomik sıkıntılar ve ülkedeki kargaşadan kaçarak gelenlerden oluşmaktadır. Bu göçmenler genel olarak sağlık sorunu yaşamamış olup şimdiye kadar buna dair herhangi bir belirti de ortaya çıkmamıştır.

Afganistan'da devam eden terör, iç çatışmalar, ekonomik istikrarsızlık ve işsizlik gibi sorunlar nedeniyle, çoğu Afgan göçmen Türkiye'yi transit ülke olarak tercih etmekte, bir kısmı ise kalıcı olarak yaşamını sürdürmek için Türkiye'ye yerleşmektedir. Ancak kontrolsüz bir biçimde göçmen kabul eden ülkelerde işsizliğin artmasıyla birlikte, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda büyük sorunların baş göstermesi de kaçınılmazdır. Son yıllarda Türkiye'nin kabul ettiği göçmen sayısı Batı Avrupa devletlerinin kabul ettiği göçmen sayısından oldukça fazladır. Bu sayının gelecekte artması durumunda, ekonomik olarak Türkiye'nin bu tür göçmen dalgasıyla baş etmesi oldukça zor görünmektedir. Yaşanan bu göçlerle birlikte, yerel halk ve göçmenler arasında gerginlikler yaşanması da olası bir durumdur. Türkiye uzun yıllardan bu yana, göçmen kabulü ile misafirperverliğini göstermiş olsa da bu uygulamanın devam etmesi küçük ya da büyük boyutlu krizlere yol açabilecektir.

Afganistan'da bitmek bitmeyen terör olayları, ekonomik çıkmazlar ve aynı zamanda iç çatışmaların uzaması ülke halkının bir kısmını göçe zorlamıştır. Bu durum gün geçtikçe Afgan halkı için büyük kaygılara neden olmaktadır. Tüm bu sorunların çözüme kavuşturulabilmesi için Afganistan'ı yeniden inşa etmek ve bir an önce en uygun siyasi sistemi Afganistan'a göre biçimlendirip uygulamak gerekmektedir.

Afganistan İslam Cumhuriyeti Mülteciler ve Geri Dönüş Bakanı Sayed Hussain Alimi Balkhi'nin son açıklamasına göre, 2019/2020 yılında Birleşmiş Milletler'in, ortak bir çalışması ile ülkenin yaklaşık 15 ilinde 3.5 milyon insanın yerinden edildiği tespit edilmiştir (Gafari, 2018). Buna göre, Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü (IOM), düzenli ve insani göç yönetiminin sağlanmasına yardımcı olmak, göç konularında uluslararası işbirliğini teşvik etmek, göç

problemlerine pratik çözüm arayışını desteklemek ve mülteciler ile ülke içinde yerinden edilmiş insanlar dâhil ihtiyaç sahibi göçmenlere insani yardım sağlamak için ortak karar almıştır. Afganistan'daki bu göç akımının nedenleri, genel olarak bölgedeki güvensiz ortam, işsizlik, toplumdaki siyasi ve sosyal ayrımcılıklar olarak bilinmektedir. Bu nedenlerden dolayı da dünya genelinde Afganistan en çok göç veren ve insan sermaye kaybı yaşayan ülkelerden biri olarak gündemin ön sıralarında yerini almaktadır. DAES'in ortaya çıkması ve Taliban'ın tekrar boy göstermesi, böylece ülkedeki pozitif yönlü eğilimin yerini yavaş yavaş istikrarsız ve güvensiz bir ortama bırakması, ülke dışına kaçanların sayısının her geçen gün artmasına neden olmaktadır. Ancak 2020 Şubat ayında ABD-Taliban anlaşması sonrası, Afganistan'da barış sürecinin seyri değişmiştir. Afganistan'da hükümetle Taliban arasında 2020 Haziran ayının ikinci haftasında doğrudan müzakerelerin başlaması planlanmaktadır. Bu müzakerelerin, göç sorunun çözümünde yeni bir yol haritası olacağı düşünülebilir.

Bugün için mülteci hareketleri artık Afganistan halkının göç etmesinde önemli bir faktör halini almıştır. Böylece, günümüz şartlarına bakıldığında Afganistanlı sığınmacıların, küresel sığınmacı nüfusunun %5'ini oluşturduğu görülmektedir. Bu gidişata göre eğer devlet tarafından göç ve genç insan sermaye kaybı önlenmez ve giden nitelikli insanların ülkeye dönmesi için daha sağlam planlar yapılmaz ise Afganistan'ın kendi ayakları üzerinde durabilmesi yakın zaman için pek de mümkün görünmemektedir. Uluslararası göçe ilişkin çözüm önerileri bağlamında, transit ülkeler de dâhil edilerek tüm ilgili ülkelerin ortak kaynaklar oluşturarak belirli hedefler doğrultusunda, birlikte politika üretmeleri gerekmektedir. AB'nin yasal göç imkânlarını artırması, alınması gereken önlemlerden sadece biridir. Ancak jeostratejik konumu gereğince, AB'nin Avrupa'nın doğuya açılan kapısı olan Türkiye'yi dışarıda bırakarak gerçekleştireceği bir çözüm sürecinin başarılı olacağı söylenemez. Göç sorunu bağlamında, AB'nin sınırları ancak Türkiye'yi içine alarak tamamlanabilecektir. Dolayısıyla, taraflar kısa vadeli ve geçici projelere odaklanmak yerine, kalıcı çözümü ve özellikle de kaynak ülkelerde krizlerin temel nedenlerini ortadan kaldırmaya yönelik stratejileri ön plana çıkarmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Abbasi-Shavazi, M.J., Glazebrook, D., Jamshidiha, G., Mahmoudian, H. and R. Sadeghi. (2005). Return to Afghanistan?. A Study of Afghans Living in Zahedan. Kabil: AREU.
- ABD Dışişleri Bakanlığı. (2012). Web: <https://www.state.gov/> adresinden 21 Şubat 2020’de alınmıştır.
- Açıkalın, N. (1997). *Göç ve çalışan çocukların sorunları*. II. Ulusal Sosyoloji kongresinde sunuldu. Ankara.
- Adıgüzel, Y. (2019). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayın Evleri.
- Afganistan İslam Cumhuriyeti. (2011). Web: <http://ceo.gov.af/fa> adresinden 21 Şubat 2020’de alınmıştır.
- Afghan Public Health Institute, Ministry of Public Health (APHI/MoPH). (2011). *Afghanistan Mortality Survey 2010*. Afghan Public Health Institute, Ministry of Public Health (APHI/MoPH) [Afghanistan], Central Statistics Organization (CSO) [Afghanistan], ICF Macro, Indian Institute of Health Management Research (IIHMR) and World Health Organization Regional Office for the Eastern Mediterranean (WHO/EMRO) [Egypt], Calverton, Maryland, USA.
- Afghanistan Protection Cluster (2011). *Protection Overview: Eastern and South-Eastern Regions -2010/2011*. Kabil: Afghanistan Protection Cluster,.
- Ahmed, M. and F. Gassmann. (2010). *Measuring multidimensional vulnerability in Afghanistan*. Maastricht Graduate School of Governance Working Paper, No. 004, Maastricht: Maastricht Graduate School of Governance.
- Ahmedinejad, M. (2011, 10-12 November). *Multidimensional poverty and vulnerability assessment: case of afghan refugees in the five most refugee populated provinces of Iran*. Paper presented at the 4th European Public Health Conference, EUPHA, Copenhagen.

- Akbar, İ. (2015). *Geçmişten Günümüzdeki Yaşanan Olaylar*. Afganistan: Saadet Yayınevleri.
- Akçadağ, E. (2012). *Yasa dışı göç ve Türkiye*. Bilgesam, Bilge Adamlar Kurulu Raporu, Rapor No: 42, İstanbul.
- Akıncı, B., Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*.1(2), 58-83.
- Aksoy, Z. (2012), Uluslararası göç ve kültürler arası iletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 5(20), 292–303.
- Aktekin, M. ve Dedeoğlu, N. (1995). Antalya’da gecekondü bölgeleri ve sağlık sorunları. *Toplum ve Hekim*, 10(66), 11-66.
- Altai Consulting. (2006). *Integration of Returnees in the Afghan Labor Market*. Altai Consulting, Kabil.
- Alzahra University (2011). *Livelihood Framework: Poverty and Employment*. Tehran: Alzahra University.
- Ashrafi, A. and Moghissi, H. (2002). Afghans in Iran: Asylum fatigue overshadows Islamic brotherhood. *Global Dialogue*, 4(4), 89-99.
- Aslan, C. (2006). Bir soykırımın adı: 1864 büyük Çerkes sürgünü. Ömer Engin Lütem (Editör), *Uluslararası suçlar ve tarih*, Ankara: Asam Yayınları.
- Ataay, F. (2001). Türkiye kapitalizminin mekansal dönüşümü. *Praksis Dergisi*, 2, 53-96.
- Atalay, İ. (2011). *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*, İzmir: Meta Basım Matbaacılık.
- Avustralya Hükümeti (2011). Web: <https://www.australia.gov.au/> adresinden 21 Şubat 2020’de alınmıştır.
- Bakırtaş, T. (2012). Küresel gelişme modelinde uluslararası göç olgusu ve yansımaları. *Alternatif Politika*, 4(2), 232–261.

- Başel, H. (2007). Türkiye’de nüfus hareketleri ve iç göçün nedenleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 1(53), 515-542.
- Bayhan, V. (1995). *Üniversite Öğrencilerinde Anomi ve Yabancılaşma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Beall, J. and Esser, D. (2005). *Shaping Urban Futures: Challenges to Governing and Managing Afghan Cities*. AREU.
- Beauchemin, C. and Schoumaker, B. (2005). Migration to cities in Burkina Faso: Does the level of development in sending areas matter?. *World Development*, 33(7): 1129–1152.
- Bednov, A. (2009). KEİ Üyesi Devletlerde Göçmenlik – Sosyal ve Kültürel Yönler. Web: <http://www.pabsec.org/depo/documents/reports-and-recommendations/tr-rec-w1nnou6lks.pdf> adresinden 21 Şubat 2020’de alınmıştır.
- Berger, R. (2004). *Immigrant Women Tell Their Stories*. New York: The Haworth Press.
- BM Mülteci Örgütü. (2002). Uluslararası Göç Raporu, Web: <https://www.unhcr.org/tr/pdf> adresinden 21 Şubat 2020’de alınmıştır.
- BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). (1994). *Mülteci Çocuklar Koruma ve Bakım Kılavuzu*. Ankara.
- BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). (1997). *Dünya Mültecilerinin Durumu, Bir İnsanlık Sorunu*. (çev. Yeşim Boyacılar, Volkan Çıdam, Çağlayan Orhaner, Nihal Yetkin, Elif Gündoğdu, Simten Coşar), BMMYK Türkiye Temsilciliği.
- Bowen, C. (2011). Minister for Immigration and Citizenship: Migration and Humanitarian Cooperation MoU signed with Afghanistan and UNHCR. Web: <http://www.chrisbowen.net/media-centre/media-releases.do?newsId=4090> adresinden 21 Şubat 2020’de alınmıştır.

- Bretell, C. B. and Sargent, C. F. (2008). *Gender in Cross Cultural Perspective*. Singapore: Pearson Higher Ed.
- Castles, S. and Miller, M. (2003). *Göçler çağı modern dünyada uluslararası göç hareketleri*, (çev. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Coşkun, E. (2005). *Uluslararası Göç Teorilerinde Kadınlar, Batı Avrupa Ülkelerine Göç, Göçmen Politikaları Ve Kadın Göçmenlerin Ekonomiye Katkısı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk kültüründe göç ve toplumsal değişime. *Süleyman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 129-142.
- Çavuşoğlu, H. (2006), Uluslararası Göç Nedenleri, Tipleri, Türleri ve Göçmenleri. Web: www.balgoc.org. adresinden 20 Şubat 2020’de alınmıştır.
- Çiçekli, B. (Editör). (2009). *Göç Terimleri Sözlüğü*. İsviçre: Uluslararası Göç Örgütü (IOM).
- Çobanoğlu, S. (2011). *Türkiye - Yunanistan Nüfus Mübadelesi*. İstanbul: Rumeli Balken Stratejik Araştırmalar Merkezi (Rubasam).
- Çobanoğlu, Z. (1996). *Konut Sağlığı*, Ankara: Somgür Yayınevi.
- Dedeoğlu, S. (2011). Türkiye’de göçmenlerin sosyal dışlanması: İstanbul hazır geyim sen ayında çalışan Azerbaycanlı göçmen kadınlar örneği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(1), 27-48.
- Demir, B. (2012), Kanada Almanya’ya Örnek Oldu. Web: <https://www.dw.com/tr/kanada-almanyaya-%C3%B6rnek-oldu/a-16414483> adresinden 20 Şubat 2020’de alınmıştır.
- Demirhan, Y. ve Aslan, S. (2015). Türkiye’nin sınır ötesi göç politikaları ve göç yönetimi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 23-62.

- Doğanay, H. Özdemir, Ü. ve Şahin, İ. F. (2011). *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*. Ankara: Pegem Akademi.
- Durugönül, E. (1997). *Sosyal değişme, göç ve sosyal hareketler*. II. Ulusal Sosyoloji Kongresi. Ankara.
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Sosyal Toplum Dergisi*, 5(1), 9-22.
- Emin, N. M. (2016). *Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi*, İstanbul: Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık.
- Eraldemir, Z. (2013). *Türkiye'de Göç Sorunu, Göçlerin Sosyal-Ekonomik Yansımaları: İskenderun-Dörtyol Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Erder, S. (2011). *İstanbul'a Bir Kent Kondu Ümraniye*. İstanbul: İletişim Yayınları
Erişim tarihi: 04.06.2020.
- Erol, M. (1997). *Kentsel bütünleşme üzerinde köy kent farklılaşması ve aile kurumunun etkileri: Sivas örneği*. Toplum ve Göç, II. Ulusal Sosyoloji Kongresi. Ankara.
- Euronews, (2020). Dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke Türkiye, ilk 10'da Avrupa'dan sadece Almanya var.
<https://tr.euronews.com/2020/02/28/dunyada-en-fazla-multeciye-ev-sahipligi-yapan-ulke-turkiye-ilk-10-da-avrupa-sadece-almanya> adresinden 3 Haziran 2020'de alınmıştır.
- FANDOM. (2006). https://infinite-stratos-fanon.fandom.com/wiki/IS_Academy adresinden 4 Haziran 2020'de alınmıştır.
- 2010 Economic Development and Security for Afghanistan - Increasing Jobs and Income with the Help of the Gulf States. The EastWest Institute, New York, NY.
- Ficher, J. (1994). *Sosyoloji Nedir?* (Çev. N. Çelebi), Ankara: Atila Kitapevi.
- Gafari, S. (2018). *Göç Hukuku*, Kabil: Jangal ve Jadodana.

- Geyik Yıldırım, S. (2018). Göç ve Afganlar “İstikrarlı Mülteciler”. *Göç Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 128-159.
- Giddens, A. (2010). *Göçmenlerin Emek Piyasası Üzerindeki Etkisi*. Ankara: Say Yayınları.
- Gitmez, A. S. (1983). *Yurtdışına İşçi Gücü ve Geri Dönüşler: Beklentiler, Gerçekleşenler*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). Web: <https://www.goc.gov.tr/> adresinden 26 Ocak 2020’de alınmıştır.
- Gök, G. O. (2016). Kimin güvenliği? Uluslararası Göç-güvenlik ilişkisi ve uluslararası örgütlerin rolü. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 65-82.
- Gubar, (1995). *Afganistan Der Mesir Tarih*. Tehran: İntişarat-i Cumhuri.
- Gülçür, L. ve İlkaracan, P. (2002). The "Natasha" experience: migrant sex workers from the former Soviet Union and Eastern Europe in Turkey. *Women's Studies International Forum*, 411-421.
- Güneyi, E., Atılgan D. ve Serin, E. (2017). Dünya’da ve Türkiye’de göç yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(7), 37-60.
- Güreşçi, E. (2010). Türkiye’de kentten-köye göç olgusu. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(1): 77-86.
- Güreşçi, E. (2018). *Çeşitli Yönleriyle Kırsal Göç*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Güreşçi, E. ve Yurttaş, Z. (2008). Kırsal göçün nedenleri ve tarıma etkileri üzerine bir araştırma: Erzurum İli İspir İlçesi Kırık Bucağı örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 14(2): 47–54.
- Haber Türk, (2018). 21. Yüzyılında Göç Konferansı. Web: <https://www.haberturk.com/2017-De-Gocmen-Sayisi-258-Milyona-Ulasti-2182012-Ekonomi> adresinden 26 Ocak 2020’de alınmıştır.

- Haşimi, S. M., Beşerdost, A. and Şerifi, Ş. (2010). *Tarihiyle, Kültürüyle ve Güncel Gelişmeleriyle Afganistan*. Konya: Sebat Ofset Matbaacılık.
- Icon-Institute. (2009). *National Risk and Vulnerable Assessment 2007/08. A profile of Afghanistan*. Washington DC: World Bank.
- International Crisis Group 2009 Afghanistan: What now for refugees? Asia Report, No. 175, http://www.crisisgroup.org/~media/Files/asia/south-asia/afghanistan/175_afghanistan___what_now_for_refugees. Pdf. adresinden 26 Mayıs 2020’de alınmıştır.
- International Labour Organization (ILO). (2011). *Buried in Bricks: A Rapid Assessment of Bonded Labour in Brick Kilns in Afghanistan*. Geneva: International Labour Organization.
- IRNA Tehran Haberajansı <https://tr.irna.ir/service/haberler> adresinden 5 Haziran 2020’de alınmıştır.
- İçduygu, A. ve Ünalın, T. (1998). *Türkiye’de İç Göç: Sorunsal Alanları ve Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Kandemir, O. (2017). Refah göstergeleri bağlamında Türkiye’de iller arası iç göç hareketlerinin analizi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(19), 275-288.
- Kantor, P. (2008). Diversification and security? Labour mobilization among urban poor households in Kabul, Afghanistan. *Habitat International*, 32(2): 248-260.
- Karakoç, R. (2011). *Göç Olgusunun Kentsel Toplumsal İlişkilere Etkisi. Kuram ve Yöntem Açısından Türkiye’de Kamu Yönetimi Bildiriler Kitabı*. Ankara: IX. Kamu Yönetimi Forumu. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Karpat, K. H. (2003). *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm, Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme*. (çev: Abdulkerim Sönmez), İstanbul: İmge Kitabevi.
- Kavili Arap, S. ve Göktürk, A. (2015). Kırdan kıra bir göç öyküsü. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 24(3): 45-71.

- Kınık, K. (2010). Göç, Sürgün ve İltica, *Hayat Sağlık Dergisi*, 2, 36–39.
- Kıray, M. (1998). *Kentleşme Yazıları*. Ankara: Bağlam Yayınları.
- Koca, B. T. (2014). Biopolitika, güvenlik ve Frontex'in Türkiye Yunanistan sınırındaki rolü. *Göç Dergisi*, 1(1), 57-76.
- Kofman, E., Phizacklea, A., Raghuram, P. and Sales, R. (2000). *Gender and International Migration in Europe*. London: Routledge.
- Kolukırk, S. (2011), Sürgün, toplumsal hafıza ve kültürel göç: Amerika'daki Ahıska Türkleri üzerine bir araştırma. *Bilig - Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 59(59): 167-190.
- Köse, T. (2006). Toplumsal şiddetin boyutları. *Anlayış Dergisi*, 36, Web: <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?dergiid=36&makaleid=4967> adresinden 26 Ocak 2020'de alınmıştır.
- Kronenfeld, D. A. (2008). Afghan refugees in Pakistan İslam Cumhuriyeti: Not all refugees, not always in Pakistan İslam Cumhuriyeti, not necessarily Afghan?. *Journal of Refugee Studies*, 21(1), 43–63.
- Küyük, N. (2011). *Yerel Yönetimlerin Kürt Kökenli Grupların Büyükşehirlere Göç Sonrası Entegrasyon Sorunlarına Yaklaşımı: Ankara Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Levron, E. Magnaldi, S. and Patera, J. (2006). Modes de subsistence des réfugiés en milieu urban: Etude de cas Kaboul Afghanistan, UNHCR.
- Li, M, I. and Frieze, H. (2012). Before the big decision: psychological theories on premigration motivation. (Ed. E. Tartakovsky), *Immigration Policies, Challenges and Impact* (pp. 3-27), New York: Nova Publishers,
- Majidi, N. (2008). *Research Study on Afghan Deportees from Iran*. Altai Consulting, commissioned by ILO/ UNHCR.
- Majidi, N. (2011). Urban Returnees and Internally Displaced Persons in Afghanistan. *Middle East Institute*, Web: <http://www.>

refugeecooperation.org/publications/afghanistan/pdf/01_majidi.pdf adresinden 26 Ocak 2020’de alınmıştır.

Marchand, K., Siegel, M., Kuschminder, K., Majidi, N., Vanore, M. and Buil, C. (2014). Afghanistan Migration Profile, Prepared for the International Organization for Migration (IOM) Web: www.merit.unu.edu/publications/uploads/1442239958.pdf adresinden 26 Ocak 2020’de alınmıştır.

Ministry of Refugees and Repatriation (MoRR) et al. (2012). The Voluntary Return and Reintegration Programme: Programme Outline. Ministry of Refugees and Repatriation (MoRR), United Nations Development Programme (UNDP) and United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR).

Ministry of Rural Rehabilitation and Development and Central Statistics Organization (MRRD and CSO). (2007). *The National Risk and Vulnerability Assessment 2005*. Ministry of Rural Rehabilitation and Development and the Central Statistics Organization.

Monsutti, A. (2006). Afghan Transnational Networks: Looking Beyond Repatriation. Synthesis Paper Series, Kabil: Afghanistan Research and Evaluation Unit.

Mutluer, M. (2003). *Uluslararası göçler ve Türkiye, kuramsal ve ampirik bir alan araştırması: Denizli Tavas*. İstanbul: Çantay Kitabevi.

NATO Training Mission Afghanistan. (2011). *Afghanistan, Turkey Sign Bilateral Agreement*. Web: <http://ntm-a.com/archives/2446> adresinden 26 Ocak 2020’de alınmıştır.

Naz, Y. (2015). *Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikası ve Uluslararası Göçün Türkiye’deki Güncel Sorunları*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

NSIA, (2020). Afganistan İstatistik Kurumu. <https://nsia.gov.af/choose-lang>. Erişim tarihi.04.06.2020.

- OCED and the European Commison. (2003). The Economic And Social Aspects of Migration, Changes And Challenges: Europa And Migration From 1950 To Present. Jean- Pierre Garson And Anais Lozillon Change Institute.
- Yan Overfield, G. and Zumot, M. (2010). *Economic Development and Security for Afghanistan*. New York, NY: East West Institute.
- Örselli, E. ve Babahanoğlu, V. (2016). Türkiye'nin göç yönetimi ve göçmen politikalarının gelişimi kamu politikası analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), 2063-2072.
- Özdemir, E. (2008). İnternet ve iş sözleşmesi: yeni teknolojilerin iş ilişkisine etkileri üzerine. *Sicil İş Hukuku Dergisi*, 3(10), 13-24.
- Peker, M. (2005), Psikolojik Açıdan Göç, Birikim, Web: <https://www.birikimdergisi.com/guncel/46/psikolojik-acidan-goc> adresinden 26 Ocak 2020'de alınmıştır.
- Poppelwell, T. (2007). *Forced Migration Online Research Guide: Afghanistan*. Web: <http://www.forcedmigration.org/research-resources/expert-guides/afghanistan/fmo006.pdf> adresinden 26 Ocak 2020'de alınmıştır.
- Rafiq, R. (2012). Grant Management Unit, Ministry of Refugees and Repatriation. Electronic communication.
- Raof, M. T. (2017). *11 Eylül 2001 Sonrası Afganistan'dan Türkiye'ye Göçler ve Bunların Türkiye'ye Etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ratha, D. et al. (2011) Impact of Migration on Economic and Social Development. A Review of Evidence and Emerging Issues. Policy Research Paper, No. 5558, World Bank, Washington, D.C.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye'de göç olgusu ve kentleşme. *Türkiye Araştırmaları*, 5, 34-44.

- Sayın, H.. (2018). *Uluslararası Göç ve Uluslararası Güvenlik*. Ankara: Berikan Yayınevi, Ankara.
- Sayın, Y. (2010). *Uluslararası Hukuk ve Türk Hukuku Bakımından Göçmen Kaçakçılığı, İnsan Ticareti, Cinsel Sömürü Suçları ve Bunlarla Mücadelede Uluslararası İşbirliği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sayın, Y., Usanmaz, A. ve Aslangiri, F. (2016). Uluslararası Göç olgusu ve yol açtığı etkiler: Suriye göç örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(31), 1-13.
- Schoorl, J. J., Heering L., Esveldt I., Groenewold G., Van Der Erf R. F., Bosch A. M., De Valk H. and De Bruijn B. J. (2000). Push And Pull Factors Of International Migration: A Comparative Report, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Seyidoğlu, H. (1996). *Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Yayınları.
- Sezal, İ. (1992). *Şehirleşme*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Soylu, S. (2019), Ülkemizde 5 milyon 74 bin 908 yabancı bulunuyor, Web: <https://www.sondakika.com/Haber/Haber-Soylu-Ulkemizde-5-Milyon-74-Bin-908-Yabanci-12594102/> adresinden 26 Ocak 2020’de alınmıştır.
- Watandar, S. (2020). Faryab Bölgesi. <https://baztab.news/source/154> adresinden 30 Haziran 2020’de alınmıştır.
- Stigter, E. (2006). Livelihoods upon return: afghan migratory strategies - an assessment of repatriation and sustainable return in response to the convention plus. *Refugee Survey Quarterly*, 25(2), 109–122.
- Şahin, Y. (2010). *Kentleşme Politikası*. Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Tahran, (IRNA2019) İran İslam Cumhuriyeti’nde Yeni Eğitim-Öğretim Yılında Çoğunluğunu Göçmen Afgan Çocukların Oluşturduğu Yaklaşık 500 Bin Olarak

Biliniyor. <https://tr.irma.ir/news/83385502/%C4%B0ran-da-500-bin-Afgan-%C3%B6%C4%9Frenci-e%C4%9Fitim-g%C3%B6r%C3%BCyor> adresinden 30 Mayıs 2020’de alınmıştır.

Tatlıdil, E. (1997). *Hızlı kentleşmenin eğitim politikaları üzerine etkileri*. 2. Ulusal Sosyoloji Kongresinde sunuldu. Ankara.

Terzi, E. ve Koçak, Y. (2012). Türkiye’de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.

Tezcan, M. (1989). Kentten köye göç. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(1), 37-42.

The World Bank and United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2011). *IDPs and the Growth of Informal Settlements in Urban Centres*. World Bank, Washington, D.C, UNHCR, Geneva.

The World Bank. (2005). *Afghanistan State Building, Sustaining Growth, and Reducing Poverty. A World Bank Country Study*. Washington, D.C.: World Bank.

The World Bank. (2010). Revised Panel Data Set on Physician Emigration (1991-2004). Excel Data Sheet, Web: <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/medical-brain-drain-physicians-emigration-rates-1991-2004/resource> adresinden 26 Ocak 2020’de alınmıştır.

TKB (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı). (2011). *Kırsal Kalkınma Planı 2010-2013*. Ankara.

Todaro, M. (1980). Internal migration in developing countries: A survey. NBER Chapters, in: *Population and economic change in developing countries* (pp. 361-402), National Bureau of Economic Research, Inc.

Toksöz. G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Topçuoğlu, R. A. (2012). Düzensiz göç: Küreselleşmede kısıtlanan insan hareketliliği. (Editörler: S. Gülfer Ihlamur Öne ve N. Aslı Şirin Öner), *Küreselleşme çağında göç, kavramlar, tartışmalar* (ss. 501-518), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toroğlu, E. (2007). Niğde İl'inde göç faktörleri ve göçler. *Ege Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi*, 5(1), 75-96.
- Turton, D. ve P. Marsden 2002 Taking Refugees for a Ride? The Politics of Refugee Return to Afghanistan. AREU Issues Paper Series, Afghanistan Research and Evaluation Unit, Kabul.
- Tüfekci, S. (2003). *Kırsal Kesimlerden Büyük Şehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler: İstanbul Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (2015). <https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/5287> adresinden 12 Şubat 2020'de alınmıştır.
- Uluslararası Kriz Grubu (2009). Web: <https://www.crisisgroup.org/> adresinden 26 Ocak 2020'de alınmıştır.
- Uluslararası Afganistan Konfransı 2012, *Afgan Mültecilerinin Gönüllü Ülke'ye Dönüşü*, İslamabat Pakistan.
- UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees-BM Mülteciler Yüksek Komiserliği). (2007). Statistical Yearbook 2006, Switzerland, s. 81-83. Web <http://unhcr.org.tr> adresinden 26 Ocak 2020'de alınmıştır.
- University World News. (2009). Web: https://www.universityworldnews.com/page.php?page=UW_Main adresinden 26 Ocak 2020'de alınmıştır.
- US Census Bureau 2013 American Fact Finder. <http://factfinder2.census.gov> (accessed in June 2013).

- Ündücü, C., Erdoğan, M. ve Işık, Ö. (2009). Avrupa’da uluslararası emeklilik göçü ve bütünleşme kapsamında yönetime katılım üzerine inceleme. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7, 162-163.
- Vikipedi, (2020). Afganistan, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Afganistan> adresinden 30 Haziran 2020’de alınmıştır.
- Wallerstein, I. (1976). *The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and The Origins of the European World-Economy in The Sixteenth Century*. New York: Academic Press.
- Wickramasekara, P. Sehgal, J., Mehran, F., Noroozi, L. and Saeid Eisazadeh (2006). *Afghan Households and Workers in Iran: Profile and Impact Final Report*. ILO-UNHCR Cooperation Towards Comprehensive Solutions for Afghan Displacement - Research Phase, ILO, Geneva.
- www.iom.int (2012) adresinden 20 Şubat 2020’de alınmıştır.
- www.iom.int (2013) adresinden 20 Şubat 2020’de alınmıştır.
- Yenigül, S. B. (2005). Göçün kent mekanı üzerine etkileri. *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 18(2): 273–288.
- Yılmaz, H. (2013). *Türkiye’de Suriyeli mülteciler: İstanbul Örneği, Tespitler, İhtiyaçlar ve Öneriler*. İstanbul: Mazlumder Yayını.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Ahmad Jawid OBAYD
Doğum Yeri ve Tarihi : Afganistan,08/09/1992
Medeni Durumu : Bekar
Tel : 05538794064
Mail : jawid.obayd@gmail.com

EĞİTİM

:

2011 Akça Erkek Lisesi
2017 Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Siyaset Bilimi
ve Kamu Yönetimi Bölümü
2020 Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetim Ana Bilim
Dalı Yüksek Lisans Programı

İŞ TECRÜBESİ

Afganistan Büyükelçiliği (Sağlık Ataşeliği 2018-2020)

SERTİFİKALAR

Ankara Üniversitesi TÖMER (Yabancı Dil)
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi TÖMER (Yabancı Dil)
Afganistan Kervan Bilgisayar (Yabancı Dil)

BİLGİSAYAR BİLGİSİ

Office Programları (Orta)
Windows 10 (Orta)

YABANCI DİL BİLGİSİ

Farsça (Darice)	Okuma Çok İyi	Yazma Çok İyi	Konuşma Çok İyi
Özbekçe	Okuma Çok İyi	Yazma Çok İyi	Konuşma Çok İyi
İngilizce	Okuma Orta	Yazma Orta	Konuşma Orta
Türkçe	Okuma Çok İyi	Yazma İyi	Konuşma Çok İyi

İLGİ ALANLARI: Kitap Okumak, Futbol, Aşçılık, Şiir Okumak

